

IV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tnulságai – *Dr. Szőke Irén* / 3
- A Ptk. jogelvi és a versenyjog – *Lénárd Réka* / 18

Hírek

- A Ptk. koncepciójának vitája az Országos Ügyvédi Kamara, a Magyar Jogász Egylet Fővárosi Szervezete és az MTA Jogtudományi Intézete szervezésében / 30
- A családi jog és öröklési jog koncepciójának vitája / 31
- Az új Polgári Törvénykönyvről szóló Koncepció kötelmi jogi részének megvitatása a Magyar Jogász Egylet Baranya megyei szervezetének ülésén / 32
- A Ptk. Koncepció vitája a Pázmány Péter Egyetemen – *Dr. Górá Zoltán* / 35

Fórum

- A kiszolgáltatottabb fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv Koncepciójának kötelmi jogi részében – *Dr. Prugberger Tamás* / 36

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

Email: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1188 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írárok bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélyre szükséges.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

Tanulmányok

Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tanulságai*

A jelen dolgozat írója arra törekszik megbízatásának teljesítéseként, hogy a dolgozat tárgyát képező jogintézményeknek a Polgári Törvénykönyvben szabályozott rendelkezései alkalmazása kapcsán – a törvény hatálybalépésétől a jelen korra kialakult, a Legfelsőbb Bíróság által irányított ítélkezési gyakorlat alapján összegezte azokat az elvi jelentőségű problémákat, amelyeknek egy részét a jogalkalmazó megoldotta, más része azonban ez idő szerint is megoldásra vár, felvetve a jelenleg hatályos rendelkezések törvényi módosításának szükségességét. A Polgári Törvénykönyv rendszerét követve, annak egyes szakaszaihoz kapcsolódóan ismerteti a problémákat felvető eseti bírói határozatokat, kollégiumi állásfoglalásokat, utalva azok elemzése eredményeként levont – teljesen egyéni – következtetéseire úgy, hogy azokat nem ütközteti a jogirodalomban felvetett álláspontokkal, és reméli, hogy azok megfontolásra alkalmasak.

Elbirtoklás

Indokolt volt-e a „több száz év óta fennálló jogunk” megváltoztatása az elbirtoklási idő rövidítésével úgy, hogy a törvény – nem térve el a megalkotása előtti helyzetétől – nem kívánja meg a jóhiszeműséget az elbirtokló részéről, de kimondja: elbirtoklás útján csak a sajátjaként birtokló szerezhethet tulajdonjogot; felváltva a békés birtoklás követelményét a szakadatlan birtoklás követelményére; továbbra is kizárva az elbirtoklást annak részéről, aki bűncselekménnyel vagy egyéb erőszakos vagy alattomos úton jutott a dolog birtokához?

A napjainkra kialakult több évtizedes bírói gyakorlat alapján az a válasz adható, hogy a változtatás, illetőleg a korábbi jog változtatás nélküli átvétele folytán az elbirtoklás intézménye alkalmas a rendezetlen jogi helyzet megszüntetésére, a bíróság elé kerülő jogviták megnyugtató eldöntésére.

Nem hagyható azonban figyelmen kívül az, hogy ez a tapasztalati tény olyan jogviták elbírálásán alapszik, amelyek alanyai – ritka kivételtől eltekintve – természetes személyek, az elbirtokolni kívánt dolgok – úgyszólván minden esetben – e személyek tulajdonában lévő ingatlanok voltak. Ennek elsődleges oka az a társadalmi és gazdasági közeg, amelyben nem voltak nagy értékű, elbirtokolásra érdemes ingó dolgok; és amikor nem lehetett elbirtoklás útján tulajdonjogot szerezni olyan dologon, amely társadalmi tulajdonban volt, vagy az állam, illetőleg szövetkezet birtokából jogtalanul került ki, kivéve a személyi tulajdon szokásos tárgyainak minősülő ingó dolgokat [Ptk. 121. § (3) bekezdés eredeti szövege].

I.

– A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló – az 1972. évi I. törvénnyel, az 1989. évi XXXI. törvénnyel és más törvényekkel módosított – 1949. évi XX. törvénnyel való összhang megteremtése érdekében a Polgári Törvénykönyv több rendelkezését is módosította az 1991. évi XIV. törvény. E törvény hatálybalépésével egyidejűleg hatályát veszítette a Ptk. 121. §-ának (3) bekezdése azzal, hogy az állam, illetőleg a szövetkezet tulajdonában álló, vagy ezek birtokából jogtalanul kikerült dolognak a törvény hatálybalépésekor – 1991. június 9. napján – folyamatban levő birtoklása esetén az elbirtokláshoz szükséges idő e törvény hatálybalépésének napján kezdődik [16. § (2) bekezdés].

– Módosította ez a törvény a Ptk. 173. §-a (1) bekezdésének b) pontját úgy, hogy a helyébe lépő rendelkezés szerint forgalomképtelenek: a „törvényben meghatározott más dolgok”, miközben újabb szabályozást nyert a Ptk. 172. §-a is, amely felsorolja – ha törvény eltérően nem rendelkezik –, mely dolgok azok, amelyek kizárólag az állam tulajdonában vannak. (Ez utóbbiak körét többször módosították ezt követően is).

– A Ptk. 28 §-a (1) és (2) bekezdésének az említett törvénnyel módosított (illetőleg egyes részeiben utóbb is módosított) – ez idő szerint hatályos – rendelkezése értelmében az állam – mint vagyoni jogviszonyok alanya – jogi személy. Az államot a polgári jogviszonyokban – ha jogszabály ettől eltérően nem rendelkezik – a pénzügyminiszter képviseli; ezt a jogkörét más állami szerv útján is gyakorolhatja, vagy más állami szervre ruházhatja át. Az állam tehát a polgári jog által szabályozott viszonyokban „nem közhatalomként, nem szuverénként vesz részt, ezért ebben a körben ugyanolyan jogalanyisággal kell rendelkeznie, mint amilyen az erre irányadó jogszabályok szerint jogi személynek minősülő más szervezeteket is megillet. [...] az állam a polgári jog más jogalanyaival teljesen egyenrangú, előjogokat, immunitást nem élvez, ugyanolyan szabályok alapján tehető felelőssé és ugyanúgy perelhető, mint bármely más jogi személy” (1991. évi XIV. törvény 3. §-ához fűzött részletes indokolás).

– A Ptk. 28. §-ának (2) bekezdése szerint: „Erre irányadó jogszabályok szerint jogi személyek az állami, önkormányzati, gazdasági, társadalmi és más egyéb szervezetek. A Ptk. VI. fejezete a jogi személyek egyes fajtáira vonatkozóan külön rendelkezéseket is tartalmaz. A jogi személy jogképes. Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, jogképességük kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződnek [Ptk. 28. § (3) bekezdés].

Szerezhet saját vagyont a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság is; „saját cégneve alatt jogképes, jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat, így különösen tulajdont szerezhet, szerződést köthet, pert indíthat és perelhető”. [1997. évi CXLIV. törvény 2. § (3) bekezdés]

– Az 1990. évi LXV. törvénnyel megteremtődött az önkormányzati tulajdon, 79. §-ában rendelkezve arról is, hogy az önkormányzat törzsvagyonába kerülő vagyontárgyak közül melyek forgalomképtelenek és melyek korlátozottan forgalomképesek, amelyekről való rendelkezés feltételeit a törvény vagy a helyi önkormányzat rendelete határozza meg.

Az előzőekben kiemelt jogszabályváltozások önmagukban is nyilvánvalóvá teszik, hogy jelentősen kiszélesedett azok köre, akik alanyaivá válhatnak elbirtoklási jogviszonynak, és elbirtokolhatóvá válnak olyan dolgok is, amelyek elbirtoklása korábban kizárt volt. Alapos okkal feltételezhető, hogy néhány esztendő elteltével – elvileg 2001. június 9. napja után – megindulhatnak azok az elbirtoklásra alapított tulajdoni perek, amelyek elbírálásakor az eddigiektől eltérő szempontokat kell mérlegelési körbe vonni; például a „sajátjakénti” birtoklás megállapíthatóságához olyan esetben, ha egy önkormányzat vagy egy alapítvány kíván állami tulajdonként nyilvántartott ingatlanra elbirtoklással tulajdonjogot szerezni, vagy éppen egymással kerülnek elbirtoklási viszonyba. Más esetben azt kell eldöntenie a jogalkalmazónak, elbirtokolható-e az önkormányzati rendelettel korlátozottan for-

* E kodifikációs tanulmány az elbirtoklási időre vonatkozó szabályozás 2001-es módosítása előtt készült.

galomképesse nyilvánított dolog vagy sem. Ma még az sem nyilvánvaló: ki, illetőleg mely szerv látja majd el az állam képviselőt az elbirtoklásra alapított igények érvényesítése iránt, illetve a tulajdonában lévő ingatlanra vonatkozóan ellene indított perben. Probléma adódhat abból is, kihat-e és miként az állami tulajdonként nyilvántartott ingatlan elbirtoklására, ha időközben a tulajdonosi jogok gyakorlója változott.

Ezek az ötletszerűen kiragadott problémák olyanok, amelyek eddig fel sem merülhettek, és amelyekre a jövőben felmerülő jogviták elbírálásakor lehet és kell választ adnia a jogalkalmazóknak.

Az állam és más jogi személyek általi elbirtokláshoz kapcsolódóan ez ideig kielégítő iránymutatást adott a Legfelsőbb Bíróságnak – több évtizeddel ezelőtt hozott – alábbi eseti határozatában kifejtett álláspontja.

A Legfelsőbb Bíróság adott esetben tévesnek ítélte a jogerős ítéletnek azt az indokolását, amely szerint jogi személy elbirtoklás útján nem szerezhet tulajdont, mert sajátjaként való birtoklás csak fizikai személynél lehetséges.

„Nincs olyan szabály, amely az elbirtoklás vonatkozásában a jogi személy szerzőképességét korlátozná.

A jogi személy csak képviseleti szervei útján tudja jogait és kötelezettségeit gyakorolni. Ezért mindazoknak az alkalmazottnak, tagoknak, megbízottaknak, képviselőknek a ténykedéseit, akik a jogi személy helyett és nevében, hatáskörükben, feladatukörükben járnak el, a jogi személy tényeként kell értékelni. Ez vonatkozik a sajátjaként való birtoklásra is.

Nincs jelentősége ezért annak, hogy az alperes alkalmazottai tudták, illetve birtoklás közben tudomást szereztek arról, hogy a telek másnak a tulajdona. A lényeges az, hogy az alperes a saját nevében birtokolt, a telekkönyvi tulajdonostól függetlenül. Az is megállapítható, hogy ezt a birtoklást véglegesnek tekintette, ezért tett lépéseket a tulajdoni kérdések rendezésére is.” (P. törv. I. 21. 354/1995. sz.)

Ugyanez az eseti határozat foglalt állást abban a kérdésben is, hogy – az állami tulajdon oszthatatlanságából következően – a tulajdoni igényt elbirtoklás címén nem az ingatlant birtokló vállalat, hanem az állam terjeszthet elő. Az állam képviselőjében ilyen nyilatkozatot a Ptk. (akkor hatályos) 27. §-a értelmében a pénzügyminiszter tehet. Gondoskodni kell tehát arról, hogy az állam is részt vegyen a perben képviselője útján.

II.

Sajátjaként birtokol

Az ítélkezési gyakorlatban megfelelően érvényesül a Polgári Törvénykönyv miniszteri indokolásában kifejtett az a jogelv, miszerint: „Sajátjaként nemcsak az birtokol, aki úgy véli, hogy a sajátját birtokolja, hanem az is, aki tudja ugyan, hogy a dolog másé, de véglegesnek tekinti a maga birtoklását. Ez nem pusztán szubjektív megítélés kérdése, mert hiszen a birtoklás jogcíme (pl. a földhasználati juttatás, bérlet, zálogjog, letét stb.) az ilyen jogviszony megszűntéig a birtokos szándékától függetlenül gátolja az elbirtoklás megkezdését”.

Helyeselhető, hogy a bírói gyakorlat – az elbirtoklás tízéves időtartamára tekintettel elvárható – következetes szigorúsággal ítéli meg azt, bizonyítottak-e azok a tények, amelyekre alapítottn minden kétséget kizáró módon megállapítható: az elbirtokló okkal vélhette a dolgot sajátjának, illetőleg okkal tekinthette a maga birtoklását véglegesnek. El kell ismerni, hogy ez a szigorú megítélés – indokoltan – általában azt eredményezi: a „jóhiszeműség” törvényi előírása esetén sem várhatnánk el többet az elbirtoklótól.

Mindezek alátámaszthatók a Legfelsőbb Bíróságnak a következő eseti határozataiban kifejtett álláspontjával.

„Egymagából abból a tényből, hogy a tulajdonos a jogával nem él, még nem következik, hogy a birtokos sajátjaként birtokol. Ez csak akkor állapítható meg, ha abban a hiszemben birtokol, hogy a dolog a sajátja vagy tudja ugyan, hogy az másé, de véglegesnek tekinti a maga birtoklását. A felperes vonatkozásában az első eset nem áll fenn, mert tudta, hogy az I–VIII. rendű alperesek, illetve jogelődjeik ingatlanrésze nem az övé. Az pedig, hogy véglegesnek tekintette a maga birtoklását, nem állapítható meg kétséget kizáró bizonyossággal, mert a perbeli előadása szerint 1976-ban azért kereste fel az I–VIII. rendű alpereseket, hogy az ingatlan tulajdonának kérdését rendezze. Igaz ugyan, közelebbről nem jelölte meg, hogy milyen rendezésre gondolt, a IV. rendű alperes azonban előadta: a felperes, illetve szülei első alkalommal az U. F. halálát követő években, másodszor pedig a per megindítása előtt kb. 2 évvel azért jelentkeztek náluk, mert az örökösök részét meg akarták venni. Ha ez az állítás a valóságnak megfelel, sem a felperes, sem a szülei elbirtoklásra vezető, tulajdonosként történt birtoklásáról nem lehet szó” (P. törv. I. 20. 011/1978., BH 1979/2. sz. 62.).

*

„...A pusztán használat, ha ahhoz nem társul olyan megnyilvánulás, amely a sajátjaként való birtoklást objektív módon (külsőleg) kifejezi, elbirtoklásához nem vezet. Ilyen objektív megnyilvánulás lehet pl. a hatóságok előtti önálló fellépés, a más személyek előtt tett kijelentés, az előttük vagy velük szemben tanúsított magatartás, vagy az is, hogy a birtokos viseli az esetleges közterheket” (P. törv. I. 20. 083/1975. sz., BH 1975/11. sz. 509.).

Az előzőekben ismertetett álláspontok mellett nyomatékka lalt a Legfelsőbb Bíróság a következőkre is:

„A jogszabály az elbirtoklás jogcímén tulajdonjogot igénylő oldalan határozza meg azokat a kifelé is megnyilvánuló birtoklási elemeket, illetőleg azoknak megkívánt sajátosságait, amelyek – megvalósulásuk esetén – az elbirtoklást megállapíthatóvá teszik. A tulajdonos passzivitásának az elbirtoklás megállapíthatósága szempontjából ügydöntő jelentősége nincs. Tévedett tehát mindkét fokú bíróság akkor, amikor a felperesi elbirtoklás megállapításánál azt értékelte döntő súllyal, hogy az I. rendű alperes közel 12 évig a tulajdonosi jogával nem élt, nem kísérté figyelemmel, hogy kik tartják birtokban az ingatlant és a birtokosok ellen birtokháborítás miatt nem lépett fel (P. törv. I. 21. 108/1988. sz.).

Az utóbbi jogesetben kifejtettek természetesen nem értelmezhetők úgy, hogy ne kellene minden esetben felderíteni és mérlegelési körbe vonni azokat a tényeket is, amelyekből következtetés vonható le a tulajdonosnak a dologával, adott esetben ingatlanával való törődésére, esetleges közömbösségére. Ennek indokoltsága arra vezethető vissza, hogy „Az elbirtoklás jogintézménye mint tulajdonszerzési mód, azon a megfontoláson alapszik, hogy aki tulajdonjogával hosszabb ideig nem él, a tényleges birtokossal szemben kevésbé érdemel jogvédelmet” (Polgári Törvénykönyv miniszteri indokolása).

Helyesnek ítélte a Legfelsőbb Bíróság azt a sajátjakénti birtoklás hiányában hozott keresetet elutasító döntést is, amelyben:

„A bíróságok által megállapított tényállás szerint a felperesek a haszonélvezővel kötött szerződésük időpontjában is tudták, hogy a velük szerződő fél nem volt az ingatlan tulajdonosa, és folyamatosan tudomásuk volt arról, hogy a haszonélvező által a tulajdonjog megszerzése iránt indított perek nem vezettek eredményre” (Legfelsőbb Bíróság Pfv. I. 22. 505/1995.).

Más esetben a Legfelsőbb Bíróság jogszabályt sértőnek tekintette azt a jogerős, a keresetnek helyt adó döntést, amelynek meghozatalakor az eljáró bíróságok tévesen értékelték a következő tényeket.

„A felperes részéről a sajátjakénti birtoklás nem állapítható meg. Ellenkezőleg: a P. Polgármesteri Hivatal hivatalos helyiségében 1992. július 23-án készült jegyzőkönyvbe foglalt nyilatkozat szerint a felperes elismerte, hogy az ingatlan az alperes tulajdona és – az itt létrejött egyezségben – vállalta, hogy 1992. november 1. napjáig az ingatlan használata fejében 888 forint bérleti díjat megfizet. A felperes az egyezségben tett vállalását tartalmazó nyilatkozatával maga döntötte meg azt az állítását, hogy az ingatlant sajátjaként birtokolta. További, a sajátjakénti birtoklás ellen szóló bizonyíték a felperes által az alperes részére küldött vételi ajánlat.

A felperes nyilatkozata szempontjából nincs jelentősége annak, hogy arra a bíróság által megállapított úgynevezett elbirtoklási idő letelte után került sor. A nyilatkozat ugyanis egyértelműen cáfolja a sajátjakénti birtoklás megállapításához szükséges szubjektív elemek meglétét. A felperes nem tekinthette birtoklását véglegesnek, amit a birtokbaadásra tett kötelezettségvállalása igazolt” (Legfelsőbb Bíróság Pfv. I. 21. 887/1995. sz.).

Elbirtoklás a tulajdonostárs részéről

A Legfelsőbb Bíróság már 1962-ben megalkotta a mai napig is töretlenül érvényesülő – akkor PK 821. számú, jelenleg PK 4. számú – kollégiumi állásfoglalását, amely szerint elbirtoklás útján a tulajdonostárs is megszerezheti a másik (többi) tulajdonostárs illetőségének a tulajdonjogát, de ilyenkor fokozott szigorúsággal kell vizsgálni az elbirtoklás törvényes kellékeinek a fennforgását és ennek a körében azt is, hogy az elbirtoklásra hivatkozó tulajdonostárs magatartása összeegyeztethető-e a tulajdonostársak jogaira és a dologhoz fűződő törvényes érdekeire. Vonatkozó, a Ptk. 140. §-ában foglalt jogszabállyal.

A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásában – annak indokoltsága alátámasztásaként – hivatkozott az élet által felvethető olyan esetekre, amelyek megdöntik azt a vélelmet, miszerint az a tulajdonos, aki a fennálló jogközösségre vonatkozó törvényes rendelkezésekkel (Ptk. 141–144. §-ai) ellentétben a tulajdonostársak sérelmével birtokol, erőszakos vagy alattomos birtokos, amely birtoklás az elbirtoklás útján való tulajdonszerzésre nem vezethet [Ptk. 121. § (2) bekezdés].

Az eltelt évtizedek ilyen tárgyú jogvitái igazolják, hogy a Legfelsőbb Bíróság helyesen utalt az alábbi esetekre, mint olyanokra, amelyek lehetségessé teszik az elbirtoklással való jogszerzést.

„Olyan eset is előfordulhat, hogy a többi tulajdonostárs az elbirtoklási időt jóval meghaladó idő óta ismeretlen helyen van, életjelet nem ad, s a közös tulajdon tárgyát tevő dologgal senki más nem törődött, mint az azt birtokló tulajdonostárs, aki azt karbantartotta, a terheket is viselte és a körülményekből megállapítható jóhiszeműséggel az ismeretlen helyen lévő tulajdonostársak illetőségét is a sajátjának tekintette. Ha ilyenkor nincs olyan menthető ok, amely a Ptk. 123. §-ának megfelelően az elbirtoklási idő nyugvását eredményezne, akkor az elbirtoklás útján való tulajdonszerzésnek ugyancsak nincs akadálya.

Előfordulhat olyan eset is, hogy a tulajdonostársak az egyikük illetősége tulajdonjogának az átruházása iránt szerződtek, de szerződésüket nem érvényes alakban kötötték meg, a szerző tulajdonostárs azonban e szerződés alapján birtokba lép és az elbirtoklási időn át sajátul, szakadatlanul birtokol. Az elbirtoklás megállapításának tehát ilyenkor sincs akadálya.”

Elbirtoklás ingatlan egy részére

A Legfelsőbb Bíróság ugyancsak 1962-ben hozta meg – akkor PK 820. szám alatt – azt a kollégiumi állásfoglalását, miszerint ingatlanrész tulajdonjoga elbirtoklás útján nem szerzhető meg akkor, ha az építésügyi hatóság a szóban forgó ingatlanrész

telekkönyvezéséhez (a telek felosztásához) szükséges engedélyt – az építésügyi szabályok alapján – jogerősen megtagadta.

Állásfoglalását a következőkkel indokolta:

„Ha valaki valamely ingatlannak meghatározott részét elbirtokolja, akkor arra kizárólagos tulajdonjogot szerez. Ennél fogva a Ptk. 124. § (4) bekezdése szerint – szükség esetén per útján is – követelheti erre az ingatlanrészre, mint újonnan (akár más ingatlanhoz csatolással) kialakítandó önálló ingatlanra tulajdonjogának telekkönyvi bejegyzését.

Amde belterületi ingatlan esetén annak eldarabolását, vagyis egy részének leválasztását és önálló ingatlanként kialakítását már az 1937. évi VI. tv.-nek a jelenleg is hatályban lévő 5. §-a is az építésügyi hatóság engedélyéhez kötötte.

Ennek megfelelően írja elő az 5/1961. (III. 19.) ÉM sz. rendelet 2. §-ában foglalt rendelkezéssel 1961. július 1. napjával hatályba léptetett s a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazandó Országos Építésügyi Szabályzat I. kötet 55. § (1) és (4) bekezdése, hogy telket alakítani (ami alá tartozik a telek-felosztás, telekhatár-rendeztés stb.) csak a Szabályzat rendelkezései és az építésügyi hatóság engedélye (határozata), illetőleg rendelkezése szerint szabad.

Ebből folyóan valamely önálló ingatlannak egy területileg meghatározott része az egységes ingatlantól elszakítottan – az építésügyi szabályoktól függően – forgalomképtelen lehet, tehát annak tulajdonjoga jogügylet útján sem szerzhető meg.

A felhívott jogszabály nem is tesz különbséget aközött, hogy a telekalakítás jogügylet vagy elbirtoklás útján történik-e.

Mind ezekből következik, hogy elbirtoklás útján sem lehet új telkeket, illetőleg önálló ingatlanokat olyan határokkal kialakítani, amely a Szabályzat előírásával ellenkezik. Abban a kérdésben viszont, hogy az új telek (önálló ingatlan) kialakítható-e, az építésügyi hatóság hivatott dönteni.

Valamely ingatlanrészre tehát elbirtoklás útján tulajdonjogot csakis akkor és olyan terjedelemben lehet szerezni, ha és amennyiben azt az építésügyi szabályok megengedhetővé teszik. Egyébként a tulajdonszerzésnek törvényes tilalom útjában áll, s így az nem is érvényesülhet. Minthogy pedig a jogszabály a telek alakítását nemcsak a Szabályzat előírásához, hanem az építésügyi hatóság engedélyéhez is köti, a Szabályzat alá eső esetekben az elbirtoklást állító fél köteles az építésügyi hatóság engedélyét igazolni, illetőleg szükség esetén a bíróság köteles e hatóság állásfoglalását (határozatát) kikérni.

Eltérő eljárás esetén egyébként egészen felemás jogi helyzet alakulhat ki. Nevezetesen, ha a bíróság az ingatlanrész elbirtoklását a telekalakítási tilalom ellenére esetleg megállapítja, ezzel egyszerre mind a tulajdonjog megszerzését is kimondja, a telekkönyvben azonban a tulajdonjog az építésügyi hatóság engedélyének hiánya miatt nem jegyezhető be”.

A törvényalkotó – a módosító törvény indokolásából kitűnően – kizárólag a kollégiumi állásfoglalás alapján egységessé vált bírói gyakorlatra hivatkozással „pótolja” a Polgári Törvénykönyv hiányosságát azzal, hogy az 1977. évi IV. törvénnyel az állásfoglalás lényegi tartalmát beiktatta a Ptk.-ba, a jelenleg hatályos 121. §-ának (4) bekezdéseként.

Alig fellelhető kivételektől eltekintve az állásfoglalás, illetőleg a jelenlegi törvényi rendelkezés – viszonylag gyakori – alkalmazása azokhoz a jogvitákhoz kapcsolódik, amelyeknek alapja az, hogy a szomszédos ingatlanok tulajdonosai között vitássá válik a közös birtokhatár.

Ezekben a jogvitákban az a rendező elv, hogy a jogszerű birtoklásnak a térképen ábrázolt (jogi) határhoz kell igazodnia. Az ingatlan-nyilvántartási térképen ábrázolt határvonaltól eltérő, a természetben fellelhető, úgynevezett használati határ jogszerűvé tételének egyik módja annak bizonyítása, hogy a vitatott határvonalak közötti földrészletet, amely rendszerint 1-2 méter szélességű földszáv, a szomszédos ingatlan tulajdonosa (birtokosa) elbirtokolta. Az elbirtoklás valamennyi törvényi feltétele megvalósulása ese-

tén is csak akkor lesz kiigazítható a tényleges „használati” határvonalnak megfelelően az ingatlan-nyilvántartási térképen ábrázolt határvonal, ha a földrészlet átcsatolásához az illetékes államigazgatási hatóság engedélyt ad.

Ez idő szerint az ilyen tárgyú perek elhúzódása szükségszerű, mivel az engedély megadásához olyan közigazgatási eljárás lefolytatására van szükség, amelyben hozott határozat jogszerűsége a bíróság előtt – közigazgatási per keretében – is megtámadható.

Nincs kialakult bírói gyakorlata – erre irányuló igények elvételére történő érvényesítése folytán –, miként alakul a jogállás annak, aki hatósági engedély hiányában, az akár évtizedekig is sajátjának tekintett földrészletet köteles a tulajdonos (más jogosult) birtokába adni (Ptk. 98. §). Megítélésem szerint nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe, mint a jogalap nélküli jóhiszemű birtokos (Ptk. 194. §); épületrésze átnyúlása esetén, mint a jóhiszemű túlépítő [Ptk. 109. § (1) bekezdés]. Természetesen ebben az utóbbi esetben sem kerülhet sor a beépített rész általa történő megvásárlására „a föld megosztható”-sága hiányában.

Elbirtoklás az ingatlan „eszmei hányadára”

A problémát felvető jogeset a következő:

„Az egyenként 210 négyszögöl nagyságú házhely az alperesek közös tulajdonában van.

A felperes azt állította, hogy az általa használt terület tulajdonjogát adásvétel útján megszerezte. Keresetében ennek megállapítását kérte, utóbb másodlagosan arra hivatkozott, hogy az említett terület tulajdonjogát elbirtoklás útján szerezte meg.

A felperes teljes egészében birtokában tartotta az egyik 210 négyszögöl térmértékű földrészletet, továbbá az ezzel szomszédos 210 négyszögöl nagyságú ingatlanból 143 négyszögölt. A felperes így összesen 353 négyszögöl területet birtokolt.

Az elsőfokú bíróság ítéletével megállapította, hogy a felperes az egyik ingatlan egészére elbirtoklás jogcímén tulajdonjogot szerzett. A felperesnek azonban azt a kereseti kérelmét, amely a másik ingatlanból birtokban tartott 143 négyszögöl tekintetében elbirtoklás jogcímén a tulajdonjog megállapítására irányult, elutasította. Az ítélet elutasító rendelkezését azzal indokolta, hogy az illetékes építési hatóság ennek az ingatlannak az elkülönítését nem engedélyezte, illetőleg a telek megosztásához szükséges engedély megadását megtagadta.

A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletnek a keresetet elutasító rendelkezését megváltoztatta, és megállapította, hogy a felperes az ingatlan eszmei 143/210 részét is elbirtoklás jogcímén tulajdonul megszerezte.

A másodfokú bíróság ítéleti döntését arra alapította, hogy a Legfelsőbb Bíróság PK 5. számú állásfoglalásának [Ptk. 121. § (4) bekezdés] helyes értelme szerint elbirtoklással nem lehet megakadályozni a városrendezési, telekosztási tervek megvalósítását, viszont nincs akadálya annak, hogy elbirtoklás útján közös tulajdon jöjjön létre, amelynek esetleges megszüntetésénél azonban nem jöhet szóba az ingatlan természetbeni megosztása. Egyéb módon azonban a közös tulajdon megszüntethető.

A másodfokú bíróság ítélete ellen emelt törvényességi óvás alapos.

A Ptk. 139. §-ának (1) bekezdése értelmében a tulajdonjog ugyanazon a dologon meghatározott hányadok szerint több személy is megilletet.

A Ptk. 140. §-ában foglaltak szerint pedig a tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára, ezt a jogot azonban egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja a többiek jogainak és a dologhoz fűződő törvényes érdekeinek sérelmére.

A Ptk. 139. §-ához fűzött miniszteri indokolásból kitűnően a közös tulajdon alapján tulajdonjogát az öt megillető hányad erejéig valamennyi tulajdonostárs az egész dologra nézve gyakorolhatja.

A per adataiból megállapítható, hogy a felperes az alperesek közös tulajdonában álló 210 négyszögöl nagyságú ingatlanból csak 143 négyszögöl nagyságú területet használt és birtokolt. Maga a felperes sem állította soha, hogy ebből az ingatlanból az említett 143 négyszögölnél nagyobb részt bármikor is birtokában tartott.

A másodfokú bíróság tehát azáltal, hogy erre az ingatlanra közös tulajdon létesítetett meghatározott arányban a felperes javára, olyan területre tekintetében is megállapította a felperes tulajdonjogát, amelyet a felperes soha nem használt és nem birtokolt.

Ez az ítéleti döntés ellentétes a közös tulajdon jogi fogalmával. Elbirtoklással ugyanis eszmei hányadon tulajdon legfeljebb valamelyik tulajdonostárs szerezhet, kívülálló azonban nem. A tulajdonostárs is csak akkor, ha ennek a Legfelsőbb Bíróság (jelenleg) PK 4. számú állásfoglalásában kiemelt feltételei fennállanak. Erre figyelemmel a másodfokú bíróság ezzel ellentétes jogi álláspontja nem fogadható el.

Törvényt sértett tehát a másodfokú bíróság, amikor a felperes javára az elbirtoklás megállapításával közös tulajdon létesített.” (P. törv. I. 20. 053/1976. sz., BH 1977/104.).

Az ismertetett eseti határozatnak az a megállapítása: „elbirtoklással... eszmei hányadon tulajdon legfeljebb valamelyik tulajdonostárs szerezhet, kívülálló azonban nem”, vitatható. Ilyen álláspont következetes érvényesítése esetén ugyanis például az, akinek a hagyaték tárgyát képező ingatlan ¼ részét a hagyaték eljárás eredményeként átadják, és ő maga az ingatlan korábban nem volt résztulajdonosa, de ettől az időtől jóhiszeműen gyakorolja a tulajdonosi jogosítványokat, húsz év eltelté után – amikor megállapítást nyer, hogy örökös volt – nem kaphatna jogvédelmet, mert tulajdonostársi minősége hiányában nem hivatkozhatna elbirtoklásra; holott annak valamennyi feltétele megvalósulhatott: a tulajdoni hányad arányának megfelelő birtoklása folytán, egyéb elbirtoklást kizáró körülmény hiányában [Ptk. 121. § (2) bekezdés].

A Legfelsőbb Bíróság által irányított ítélkezési gyakorlat valóban következetes abban, hogy elbirtokolni csak természetben megosztható földrészletet lehet, akár egy vagy több tulajdonostárral szemben; vagy tulajdoni illetőséget a közös tulajdonosok egymás közötti viszonyában.

Ezt igazolják az alábbi jogesetekben kifejtett álláspontok.

„A perbeli házingatlan a peres felek közös tulajdona.

A felperesek keresetükben előadták, hogy az ismeretlen helyen tartózkodó I. rendű alperes 231/1385 illetőségét, illetve az annak megfelelő ingatlanrészt több mint tíz év óta szakadatlanul sajátjukként birtokolták. Ennek alapján annak megállapítását kérték, hogy az I. rendű alperes 231/1385 illetőségének tulajdonjogát elbirtoklás útján megszerezték.

Az elsőfokú bíróság ítéletével a felperesek keresetét elutasította. A döntés indoka szerint a módosított Ptk. 121. §-ának (1) bekezdése értelmében elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát, aki a dologt sajátjaként tíz éven át szakadatlanul birtokolja. A (4) bekezdés azonban úgy rendelkezik, hogy az ingatlan tulajdonjogát elbirtoklás útján akkor sem lehet megszerezni, ha az elbirtoklás feltételei csak a föld egy részére vonatkozólag állnak fenn, és a föld nem osztható meg. Bár a felperesek 1967 óta szakadatlanul sajátjukként használják az I. rendű alperes ingatlanhányadát, keresetüket el kellett utasítani, mert a telek nem osztható meg.

A megyei bíróság ítéletével az elsőfokú bíróság ítéletét indokai alapján helybenhagyta, a következők hozzáfűzésével.

A perbeli ingatlan öt személy osztatlan közös tulajdona. A felperesek csak az egyik tulajdonostársuk ingatlan-illetőségére vonatkozóan kérik – elbirtoklásra hivatkozva – a tulajdonjoguk megállapítását. Erre a Ptk. 121. §-ának (4) bekezdése csak az esetben biztosít lehetőséget, ha az elbirtoklás feltételei

valamennyi társtulajdonos ingatlanrészére fennállnak, és a föld megosztható. Minthogy ezek a feltételek nem állnak fenn, az alperesi ingatlanrész tulajdonjogának elbirtoklása kizárt.

A jogerős ítélet ellen törvénysértés miatt emelt törvényességi óvás alapos.

A Ptk. 121. §-ának (4) bekezdése arra az esetre vonatkozik, amikor az elbirtoklás tárgya valamely ingatlanok természetben, területileg körülhatárolt része. Ilyen esetben ugyanis értelemszerűen az elbirtokoltnak állított ingatlanrész kibasítása a telek megosztása nélkül nem is lehetséges. Az adott esetben azonban nem erről van szó, s így a jogvita elbírálásánál irányadó a PK 4. számú állásfoglalás. E szerint pedig az elbirtoklás útján a tulajdonostárs is megszerezheti a másik (többi) tulajdonostárs illetőségének a tulajdonjogát, de ilyenkor fokozott szigorúsággal kell vizsgálni az elbirtoklás törvényes kellékeinek a fennállását, és e körben azt is, hogy az elbirtoklásra hivatkozó tulajdonostárs magatartása összeegyeztethető-e a tulajdonostársak jogaira és a dologhoz fűződő törvényes érdekeire vonatkozó, a Ptk. 140. §-ában foglalt jogszabállyal.

Az ügyben eljáró bíróságok tehát az általuk felhozott okból a felperes keresetét nem utasíthatták volna el.” (P. törv. I. 20. 105/1979. sz., BH 1980/3. sz. 84.).

Másik határozatában a Legfelsőbb Bíróság a következőkre mutatott rá:

„A felperesek kereseti kérelmükben az elbirtoklás jogcímének helyes megjelölése ellenére a követelésük tárgyát tévesen jelölték meg tulajdoni illetőségekben a föld egy részének tulajdonjoga helyett. Ez utóbbi annál is inkább indokolt lett volna, mert a szerződési kikötésekből egyértelműen megállapítható, hogy a felperesek, illetőleg jogelődjük vételi szándéka nem a házastársak egészének 1/3-ad része megvételére irányult, hanem egy természetben elkülöníthető földrészlet kizárólagos birtokának és tulajdonjogának megszerzésére.” (P. törv. I. 20. 382/1988.)

A Legfelsőbb Bíróságnak ez utóbbi hivatkozott határozata és az előzőekben említett, P. törv. I. 20. 053/1976. számú határozata alját képező jogviták kapcsán nem érdektelen a következők felvetése.

Ha a szerződő felek az ingatlanok csak egy meghatározott részét teszik a vételi szerződésük tárgyává, és az ingatlan ennek megfelelően nem osztható meg, ez valóban akadály a jogszerzés ingatlan-nyilvántartási bejegyzésének, és így a tulajdonjog átruházásának [1972. évi 31. tvr. 6. § (2) bekezdés], mert tulajdonjogot egész ingatlanra vagy annak eszmei hányadára lehet bejegyezni [27/1972. (XII. 31.) MÉM rendelet 10. §]. Ezzel azonos módon rendelkezik az 1997. évi CXLI. törvény és a végrehajtása tárgyában kiadott rendelet.

Egységes azonban a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy az így előálló rendezetlen jogi helyzet orvosolható, ha bizonyítást nyer: a felek közös tulajdon létrejötte esetén is megkötötték volna az adott szerződést. A tulajdonjog átruházása érvényessé tehető úgy, ha a bíróság a vétel tárgyát képező ingatlanrész értékét az egész ingatlan értékéhez viszonyítva határozza meg az ingatlanrész megszerzését kívánó vevő tulajdoni hányadát, illetőleg az eladó tulajdonosnak visszamaradó tulajdoni hányadot.

Közös tulajdon keletkezéséről maga a törvény is rendelkezik a jóhiszemű ráépítéssel való tulajdonszerzés esetén, amikor – a korábban már beépített ingatlanból – a ráépítéssel elfoglalt ingatlanrész nem különíthető el [Ptk. 137. § (3) bekezdés].

A jelenlegi ítélkezési gyakorlat szerint abban az esetben, ha valaki egy beépített ingatlanok egy részét vételi szándékkal, de érvényes szerződés hiányában, a vételárát kifizetve birtokba veszi, évtizedet meghaladóan birtokolja – kizárólag az ingatlanrész megoszthatósága hiányában – a földrészlet tulajdonjogát elbirtoklással nem szerkezheti meg. Vita esetén azt ki kell adnia a tulajdonosnak. Ha ugyanezt a földrészletet a birtokos beépíti,

minthogy azt sajátjának tekinti, vita esetén jóhiszemű ráépítőként kérheti a közös tulajdon megállapítását.

Az utóbbi esetben az is felvethető: az épülettel elfoglalt földrészlet értéke elszámolható-e a javára a föld tulajdonosával szemben. A felvetés alapja az, hogy következetes az a bírói gyakorlat, amely szerint: ha az elbirtoklás feltételei az önálló, vagy a megosztható földrészletre fennállnak, a jogszerzés jogcíme annak beépítése esetén nem a ráépítés, hanem az elbirtoklás. Az ingatlanon történő építkezés a sajátjaktól birtoklás egyik megerősítő ténye. Az elbirtoklás bekövetkeztével az épület már nem „idegen” földön, hanem a sajátján lesz.

Mindezekben az esetekben valójában nem egy eszmei „tulajdoni hányad”, illetőleg „tulajdoni illetőség” elbirtoklásáról van szó, hanem egy önálló ingatlanok birtokba vehető, és birtokban tartott részéről, ami ténylegesen elvonható a tulajdonos birtokából. Ennek folytán az adott „önálló” ingatlan közösen birtokolják, miközben az elbirtokló birtoklásának módja olyan a birtokában levő ingatlanrész tekintetében, amely egyébként tulajdonszerzést eredményezne. Ez az állapot miért ne lenne azonosítható azzal, amit a Ptk. 139. §-ának (1) bekezdése úgy határoz meg: a tulajdonjog ugyanazon dologon meghatározott hányadok szerint több személyt is megilleshet. A tulajdonostársak „tulajdoni hányadát” a szerzési arány alapján lehet és kell megállapítani, kétség esetén egyenlő [Ptk. 139. § (2) bekezdés].

Ennek az utóbbi jogelvnek megfelelően alakult a bírói gyakorlat a tekintetben: ha a dolog (ingatlan) többen közösen birtokolják és a birtokosok mindegyike tekintetében megállapítható az elbirtoklás törvényi feltételei megvalósulása, elbirtoklás jogcímén a dolog közös tulajdonát szerzik meg. Ez jut kifejezésre abban az eseti határozatban, miszerint:

„Ha az elbirtoklás alapján a tulajdonszerzés a házastársak együttélés alatt már bekövetkezett, a túlélt házastárs tulajdoni igényét csak a saját fele részére, míg az ezt meghaladó igényt az elhalt házastárs örököse érvényesítheti.” (P. törv. I. 20. 144/1997. sz., BH 1978/1. sz. 19.)

Az elbirtoklás mint ingatlan-nyilvántartáson (telekkönyvön) kívüli tulajdonszerzés

I.

A Polgári Törvénykönyv 121. §-ának (4) [jelenleg: (5)] bekezdéséhez fűzött miniszteri indokolás a következő:

„A 121. § (4) bekezdése jelenlegi jogunkban nem ismert rendelkezést tartalmaz. Arra irányul, hogy rászorítsa az ingatlan elbirtoklóját arra, hogy tulajdonosi minőségének mielőbbi feltüntetését kérje, s ezáltal a telekkönyvi, valamint a tényleges állapot közötti eltérések lehetőségét csökkentse. A telekkönyvi közhitelesség, a forgalmi biztonság elvét szolgáló eme szabálynak különösen akkor van jelentősége, ha a korábbi tulajdonos az elbirtoklás befejezése után terheli meg volt ingatlanát. Ilyenkor az ingatlan az elbirtokló is köteles helytállni, ha elmulasztotta a tulajdonjog bejegyeztetését, és ezzel elősegítette a valóságostól eltérő látszat létrejöttét. A terhelés jogosultjától ugyanis nem várható el, hogy a telekkönyvi állapoton kívül a tényleges állapotról is minden esetben meggyőződjék; ez pl. a legjelentősebb kölcsönfolyósító szervre, az Országos Takarékpénztárra alig megoldható feladatot róna. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az elbirtokló csak az elbirtoklás befejezése után keletkező követelésekért köteles a jelzett módon helytállni; egyébként is a tulajdonosnak az elbirtoklási idő letelte előtti rendelkezése, pl. az, hogy az ingatlan fedezetként leköti, a 124. § (1) bekezdésének b) pontja szerint az elbirtoklás megszakadását eredményezheti.”

Az elbirtokláson alapuló jogszerzés a törvényben előírt feltételek megvalósulásával bekövetkezik. Ezzel összhangban rendelkezik úgy az ingatlan-nyilvántartásról szóló jogszabály (koráb-

ban az 1972. évi 31. tvr., 2000. január 1. napjától az 1997. évi CXLI. törvény), hogy e jogszerzés tekintetében a bejegyzésnek csak deklaratív hatálya van. E tekintetben semmiben sem különbözik az elbirtokló jogszerzése más, ugyancsak az ingatlan-nyilvántartási bejegyzéstől függetlenül létrejövő tulajdonszerzésekétől, mint például a ráépítésen, házastársi vagyonközösségen, a hatósági határozaton alapuló tulajdonszerzés.

Az elbirtokló be nem jegyzett tulajdonszerzése esetén is csak annyi és olyan jogvédelemre tarthat igényt az, aki az elbirtokolt ingatlan volt tulajdonosától vásárol, mint mindenki más, aki az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett nem tulajdonostól való ingatlanszerzés esetén az úgynevezett ingatlan-nyilvántartási (telekkönyvi) elbirtokláshoz szükséges hatvan napos, illetőleg hároméves határidő eltelte esetén kaphatna. A korábbi szabályozás és a már hatályban lévő 1997. évi CXLI. törvény 63. §-ának (2) bekezdése szerint is az előző bejegyzés érvényességében bízó, jóhiszeműen – és nyilvánvalóan ellenérték fejében – szerző javára történő bejegyzés törlése iránti keresetet az elbirtokló is csak az említett határidő alatt terjeszthetné elő eredményesen. Nincs tehát elfogadható indoka annak, hogy az említett határidőn belül az elbirtokló ne hivatkozhatson az ingatlant megvásárlóval szemben az elbirtokláson alapuló tulajdonszerzésére.

Alappal feltételezhető, hogy a törvényalkotó a Polgári Törvénykönyv hivatkozott rendelkezése megalkotásával nem is kívánt különbséget tenni. Az ismertetett indokolás minden mondata azt sugallja: a tulajdonjog bejegyztetését elmulasztó elbirtoklóval szemben nem a dolog tulajdonjogát megszerzőt, illetve megszerezni kívánót akarta különös védelemben részesíteni, hanem csak azt, aki nem magát a dolgot szerzi meg, hanem „a terhelés jogosultja”-ként csak valamely azt terhelő jogot szerez, például jelzálogjogot. A számára ilyen tartalommal biztosított védelem az, ami elfogadható, – a jóhiszeműsége kifejezett kikötése nélkül is – mert például a jelzálogjog jogosultjától – a közhiteles ingatlan-nyilvántartásba való betekintésen túlmenően – nem várható el: az ingatlant is megtekintve győződjön meg a valóságos tulajdoni és birtokviszonyokról.

Ezek az aggályok fogalmazódhattak meg a jogalkalmazóban, amikor „az ingatlanon az ingatlan-nyilvántartásban bízva, ellenérték fejében jogot szerzett”-nek tekinti azt a személyt is, aki az ingatlant megvásárolja, tehát annak tulajdonjogát kívánja megszerezni, viszont egyidejűleg – valóban kiterjesztő értelmezéssel – megkívánja, hogy jóhiszemű szerző legyen.

Ezt a gyakorlatot jól tükrözi a Legfelsőbb Bíróságnak az alábbi jogeset kapcsán kifejtett álláspontja:

„A Ptk. 121. §-ának (4) [jelenleg: (5)] bekezdésében foglalt szabályra egyébként a felperes eredményesen csak akkor hivatkozhat, ha a telekkönyvben bízva ellenérték fejében, de jóhiszeműen szerzett jogot az ingatlanra. A felperes saját perbeli előadásából azonban az állapítható meg, hogy az ingatlan korábbi tulajdonosa, N. I.-né felhívta a figyelmét arra, hogy az ingatlan területe kisebb terjedelmű annál, mint amilyen terjedelmet a telekkönyv feltüntet. A felperes tehát a vételkor tudta, hogy az ingatlan telekkönyvben nyilvántartott terjedelme a tényleges helyzettől eltér. Ez a tény viszont kizárja, hogy a felperest a telekkönyvi térmérték tekintetében jóhiszemű jogszerzőnek lehessen tekinteni. Vele szemben tehát az alperes hivatkozhat az elbirtoklásra, és azt bizonyíthatja. Tévedtek tehát az eljáró bíróságok, amikor erre az alperesnek nem adtak lehetőséget.” (P. törv. I. 20. 714/1969. sz., BH 1970/2. sz. 6318.)

A Ptk. 121. §-ának (5) bekezdése helyes értelmezése szempontjából nem érdektelen az a körülmény: alkalmazásának leggyakrabban előforduló esetei azok a jogviták, amelyek abból fakadnak, hogy a szomszédos ingatlanok egyikét megvásárló új szerző kitzeti az ingatlan határvonalait, és így jut tudomására, a szomszédos ingatlan tulajdonosának kerítése nem az ingatlan-nyilvántartási térképen ábrázolt határvonalnak megfelelő helyen

van, hanem az általa megvásárolt ingatlanon, elfoglalva abból például 1 méter széles földszávot. Ennek a földrészletnek a birtokba adását elvileg abban az esetben is követelheti az új szerző, ha a szomszédos ingatlan tulajdonosa a kerítés felépítése előtt földmérővel kitzette a közös határvonal természetbeni helyét; évtizedet meghaladóan úgy birtokolta a kiadni kért földrészletet, hogy benne, de esetleg még a szomszédos ingatlan jogelőd-tulajdonosában sem merült fel kétség a kerítés helyének jogszerzését illetően; az elbirtoklás tehát mindenképpen bekövetkezett; tekintettel arra is, hogy a földrészlet átcsatolásához az építés hatóság engedélyt adna. Az ilyen módon elbirtoklót indokolatlan bármiféle hátránnyal sújtani, mert ő éppen amiatt nem gondoskodott a tulajdonszerzésének az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyztetéséről, mert valóban okkal bízott abban, hogy a sajátját birtokolja. Számára az sem jelent valóságos jogvédelmet, hogy az új szerzőnek kiadott dologért (adott esetben a földszávért) nyújtott ellenszolgáltatás kiadását mindenképpen kérheti az ingatlant eladó bejegyzett tulajdonostól – a kárfelelőssége megállapíthatósága hiányában – a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint (Ptk. 361. §).

II.

Feltehetően az eltelt évtizedek alatt sem került a bíróságok elé több olyan jellegű elbirtoklási jogvita, amelyek kapcsán a Legfelsőbb Bíróság által irányított bírói gyakorlat egyértelmű választ adna arra: az elbirtoklással való tulajdonszerzés eredeti vagy származékos tulajdonszerzésnek minősül-e.

A Legfelsőbb Bíróság – más tárgyú (PK 6. számú) kollégiumi állásfoglalása indokolásában – ugyan megállapítja, hogy az elbirtoklás „eredeti tulajdonszerzés-mód”, de ennek joghatását csak abban jelöli meg: „A törvényben foglalt meghatározott elbirtoklási idő elteltével a volt tulajdonos tulajdonjoga megszűnik, s ugyanakkor a tulajdonjogot az elbirtokló megszerzi.”

A jogirodalomban kifejtett álláspontok megegyeznek abban, hogy az ingó elbirtoklása eredeti szerzésnek minősül.

Az eredeti szerzés jogkövetkezménye, hogy az elbirtokló a tulajdonos kötelezettségéért a dologgal nem felel, a dolgot terhelő egyéb jogok vele szemben nem érvényesíthetők. Az önkéntes jogkövetést, de a jogalkalmazást is az szolgálna megfelelően, ha a törvény szabályozná, hogy az ingatlan elbirtoklással való megszerzése eredményez-e, és mennyiben, tehát mentes tulajdonszerzés.

A teherrel való szerzés elvének elfogadása esetén megnyugtatóan nem volna megoldható az alábbi példával szemléltetett rendezetlen jogi helyzet.

Az ingatlan két bejegyzett tulajdonosa közül az egyik tulajdonostárs megvételre ajánlja a közös ingatlan egészét, ígérve, megveszi tulajdonostársa tulajdoni illetőségét is, amely illetőséget haszonélvezeti joga terhel. Az ajánlatot elfogadó vevő a tehermentes ingatlan egészéért járó vételárat kifizeti, az ingatlan egészét birtokba veszi, és azt évtizedeken át szakadatlanul sajátjaként birtokolja, viseli annak közterheit. Az ingatlan bejegyzett tulajdonostársai, illetve haszonélvezője és az ingatlant birtokló között írásbeli szerződés nem jött létre. Az utóbbi esztendőknél a bejegyzett tulajdonosok ismeretlen helyen tartózkodnak. Az adott tények bizonyítottsága mellett az elbirtokló tulajdonszerzése minden kétséget kizáróan megállapítható az ingatlan egésze tekintetében, de úgy, hogy az ingatlan 1/4 részét terhelő haszonélvezeti jog megszűnése – annak évtizedes nem gyakorlása ellenére – nem állapítható meg, törlése nem volna elrendelhető.

Az ingatlan tulajdonjoga elbirtoklással való megszerzésének „eredeti” szerzőmódjára utal egyébként az az eseti határozat, amelyben a Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg:

„az elbirtoklási idő folyását az elidegenítési és terhelési tilalom fennállása nem zárja ki, ez a tilalom ugyanis a tulajdonos rendelkezési jogát zárja ki”. (P. törv. I. 20. 550/1977. sz., BH 1978/9.)

A jogszerző birtoklási idő

A bírói gyakorlat – helyesen – következetes abban, hogy az elbirtoklást eredményező tízéves birtoklási időnek mindvégig olyan-nak kell lennie, hogy bizonyított legyen a birtokos sajátjakénti birtoklása, így például ne legyen – e feltételt kizáró – érvényes jogcíme a dolog (ingatlan) birtoklására haszonélvezőként vagy akár szívességi lakáshasználóként; birtoklása zavartalan legyen, ne adódjék például olyan helyzet, hogy a tulajdonos négyévenként vissza-vissza tér az évi diótermés betakarítása végett; és ne legyen egyéb elbirtoklást kizáró körülmény [Ptk. 121. § (2) bekezdés].

A Ptk. 122. §-a megalkotásakor okkal számolt a törvényalkotó azzal, hogy az elbirtoklási idő alatt az elbirtokló személyében változás következhet be. A tulajdonjogával nem élő tulajdonos helyzetét ez a körülmény önmagában nem érinti, ezért indokolt, hogy az új birtokos saját elbirtoklásának idejéhez hozzászámíthassa „azt az időt, amely elődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült.”

Helyes annak hangsúlyozása, hogy csak az „elbirtoklási időnek minősült” idő vehető figyelembe. Nyilvánvaló tehát, hogy aki a dolgot a Ptk. 121. §-ának (2) bekezdésében meghatározott módon vette birtokába, annak birtoklási ideje semmiképpen sem számítható hozzá az őt követő, új birtokos elbirtoklási idejéhez.

A Polgári Törvénykönyv indokolásában kifejtettekkel szemben az a jogalkalmazói törekvés helyesíthető, amely szerint: ha az erőszakosan, illetve alattomos módon birtokba lépőtől jogutódként valaki úgy szerzi meg a dolgot, hogy az elődje birtokba lépése körülményeiről nem tud, illetőleg nem tudhatott, újabb tízéves elbirtoklási idővel – és valamennyi törvényi feltétel megvalósulása mellett – megszerezhesse a dolog tulajdonjogát.

A Legfelsőbb Bíróságnak a Ptk. 122. §-ához kapcsolódó PK 6. számú állásfoglalása a mai napig is alkalmas az esetleges jogalkalmazói kétségek eloszlatására.

Az állásfoglalás szerint: „Az új birtokos a saját birtoklásának idejéhez a Ptk. 122. §-a alapján csak akkor számíthatja hozzá azt az időt, amely elődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült, ha az elődje elbirtoklás útján még nem szerezte meg a tulajdonjogot.”

Az állásfoglalás indokolása a következő:

„A Ptk. 121. §-ának (1) bekezdése szerint elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát, aki a dolgot sajátjaként, tíz éven át, szakadatlanul birtokolja.

Az elbirtoklás – az említett rendelkezésből is következően – eredeti tulajdonszerzőmód. Kettős hatása van: egyrészt tulajdonjogot megszüntető, másrészt pedig tulajdonjogot keletkeztető hatása. A törvényben foglalt meghatározott elbirtoklási idő elteltével a volt tulajdonos tulajdonjoga megszűnik, s ugyanakkor a tulajdonjogot az elbirtokló megszerezi.

Az elbirtoklás tehát nemcsak jogcímet ad a tulajdonjog megszerzésére, hanem a törvényszerűen befejezett elbirtoklás ténye tulajdonjogot létesít az elbirtokló javára. Ingatlannak elbirtoklás útján történő megszerzéséhez sincs szükség a tulajdonjognak az ingatlan-nyilvántartásba (telekkönyvbe) történő bejegyzésére, mert a tulajdonjog megszűnése, illetőleg megszerzése az ingatlan-nyilvántartáson (telekkönyvön) kívül bekövetkezik. Az új tulajdonos igényt tarthat arra, hogy az ingatlan-nyilvántartásban (telekkönyvben) feltüntetett volt tulajdonos adjon a részére az elbirtoklás útján szerzett tulajdonjogának az ingatlan-nyilvántartásba (telekkönyvbe) bejegyzésre alkalmas okiratot, illetőleg, hogy tulajdonjogát a bíróságnak az elbirtoklást megállapító ítélete alapján jegyezzék be az ingatlan-nyilvántartásba [telekkönyvbe – Ptk. 116. § (1) bekezdés]. A tulajdonjog bejegyzésének elmulasztása csupán azzal a hátrányos következménnyel jár, hogy az elbirtokló nem hivatkozhat tulajdonszerzésre azzal szemben, aki az ingatlanon az ingatlan-nyilvántartásban (telekkönyvben) bízza, ellenérték fejében jogot szerzett [Ptk. 121. § (5) bekezdés].

A Ptk. 122. §-a úgy rendelkezik, hogy az új birtokos saját elbirtoklásának idejéhez hozzászámíthatja azt az időt, amely elődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült.

E rendelkezés alapján az előd birtoklási idejének az új birtokos birtoklási idejéhez való hozzászámítására – az előbb kifejtettekkel következően – csak akkor kerülhet sor, ha az előd elbirtoklás útján még nem szerezte meg a tulajdonjogot. Ha az elbirtoklási idő már az elődnél eltelt, ez esetben az előd javára a tulajdonszerzés is bekövetkezett, s ezért ilyen esetben a Ptk. 122. §-ában foglalt rendelkezés nem alkalmazható. Az új birtokos ilyenkor a tulajdonjogot öröklés címén vagy más jogcímen szerezheti meg, elbirtoklás címén csak akkor, ha az elbirtoklási időn át, szakadatlanul maga birtokolta a dolgot sajátjaként, tehát ha önálló elbirtoklónak minősül.”

A most ismertetett állásfoglalás indokolásának utolsó mondatrésze nyilvánvalóan úgy értelmezhető: amennyiben bizonyított, hogy az új birtokos olyan ingatlant birtokol, amelyet a közvetlen jogelője már elbirtoklással tulajdonul megszerzett, a jogelődöt kell az ingatlan olyan jogszerű tulajdonosának tekinteni, akitől elbirtoklással csak úgy szerezheti meg az új birtokos a dolog tulajdonjogát, ha vele szemben birtokolja tíz éven át az ingatlant, feltéve: ennek a törvényben írt minden más feltétele is maradéktalanul megvalósul.

Ugyancsak helyesíthető az a joggyakorlat, amely elbirtoklási időként veszi figyelembe azt az időt is, amíg a dolgot – birtoklást az elbirtoklótól származtatva, például vele kötött bérleti szerződés alapján – más személy tartja birtokában.

Az egyik eseti határozatában a Legfelsőbb Bíróság – helyesen – úgy foglalt állást:

„az elbirtoklás szempontjából bérlet esetében nemcsak a bérlő, hanem az is birtokosnak minősül, akitől a bérlő a birtokot származtatja” (P. törv. 210. 308/1977., BH 1978/2. sz.).

Az elbirtoklás nyugvása és megszakadása

A bíróság elé kerülő jogvitában az elbirtoklás nyugvása és megszakadása rendszerint az alperesként perelt tulajdonos védekezése alapján válik a per tárgyává.

A Polgári perrendtartás 164. §-ának (1) bekezdéséből következően úgy a nyugvás, mint a megszakadás alapjául szolgáló tényeket a tulajdonosnak kell bizonyítania, mert neki áll érdekében, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el. A Polgári perrendtartásnak az 1995. évi LX. törvénnyel történő módosítása óta a bíróságnak még a jogi képviselő nélkül eljáró felet sem kell tájékoztatnia a perben érvényesíthető anyagi jogi jogairól [Pp. 3. § (1) bekezdés]. Ugyanakkor a bíróság bizonyítást az adott perekben hivatalból nem rendelhet el [Pp. 164. § (2) bekezdés].

Mindezek előrebocsátása azért nem érdektelen, mert a jelenlegi anyagi jogi szabályozás mellett – amelynek megváltoztatását semmi sem indokolja – a tulajdonosnak nyilvánvalóan egyre nagyobb gondossággal és körültekintéssel kell hivatkoznia és bizonyítania az elbirtoklóval szemben az elbirtokláshoz szükséges idő hiányát igazoló körülményeket. Különösen áll ez azokban a jövőben várható elbirtoklási ügyekben, amelyeknek tárgya például az állam vagy az önkormányzat tulajdonaként nyilvántartott dolgok megszerzése.

Sem az elbirtoklás nyugvására, sem annak megszakadására vonatkozó rendelkezések nem vetettek fel olyan elvi jogalkalmazói problémát, amelynek megoldása végett a Legfelsőbb Bíróságnak elvi vagy kollégiumi állásfoglalást kellett volna hoznia.

A Legfelsőbb Bíróság iránymutató eseti állásfoglalása eredményeként egységes a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy:

„Az ingatlan egy részét érintő elbirtoklást az érintett ingatlan átruházása csak akkor szakítja meg, ha az átruházás kétségtelenül és felismerhetően kiterjed a kérdéses ingatlanrészre is.

Nem tekinthető az elbirtoklás alatt álló ingatlanrészre vonatkozó rendelkezésnek önmagában az, hogy a telekkönyvi megjegyzés és tulajdon-átruházás formailag az egész ingatlanra vonatkozik”. (P. törv. I. 20. 874/1968., BH 2969/4. 6023.)

Észlelhető olyan jogalkalmazói törekvés, hogy elbirtoklást megszakító tényként fogadható el önmagában az is, ha a tulajdonos birtokvédelmi eljárást kezdeményez az illetékes jegyzőnél. Nincs alapos oka – e tekintetben – az elévülés megszakadásával azonos módon szabályozott törvényi rendelkezés kiterjesztő értelmezésének, még kevésbé módosításának.

Kizárólag a dolog kiadására irányuló keresetet tartalmazó keresetlevél bírósági érkeztetésének ténye tekinthető olyannak, amely az elbirtoklást megszakítja az érkeztetés napjával; függetlenül attól, hogy a keresetlevélben foglaltakról az elbirtokló mikor szerez tudomást. Ugyanez a joghatás nem fűződhet a birtokvédelem iránti kérelem előterjesztésének tényéhez és időpontjához.

Az viszont más megítélés alá eshet, ha a tulajdonosnak a dolog kiadására irányuló birtokvédelmi eljárást megindító beadványát kézbesítik az elbirtokló részére. Ennek megtörténtével – annak tartalmától függően – valójában a tulajdonostól származó írásbeli felhívást kap az elbirtokló a dolog kiadására.

HASZNÁLATI JOGOK

A Polgári Törvénykönyv XIII. fejezetében szabályozott használati jogok mindegyikére az jellemző, „hogy annak jogosultja a más tulajdonában levő dolgot a törvényben meghatározott módon és keretek között használhatja, a mindenkorai tulajdonos pedig ezt a használatot túrni köteles, vagy legalábbis nem tehet valamit, amit egyébként tulajdonjogánál fogva megtehetne; ugyanakkor a birtokhoz fűződő jogok őt továbbra is megilletik annak ellenére, hogy a dolog nincsen a hatalmában vagy legalábbis – miként a telki szolgálat esetén – a birtoklása nem teljes [Ptk. 187. § (2) bekezdés]”. (Polgári Törvénykönyv miniszteri indokolás)

A Polgári Törvénykönyvnek a „Földhasználat juttatás alapján” eredeti alcím alatt – a Ptk. 150–154. §-aiban foglaltan – szabályozott rendelkezéseit a tartós földhasználatról szóló 1976. évi 33. tvr., hatályon kívül helyezte. Az 1977. évi IV. törvény „...a tartós földhasználatról szóló tvr. és a Ptk. közötti összhang megteremtése érdekében beépíti a törvénybe a tartós földhasználat intézményét” (a törvény indokolása). Ez a módosítás valójában nem érintette a földhasználat korábbi szabályozásának a polgári jog körébe tartozó olyan alapvető rendelkezéseit, mint a földhasználat jogosultjának jogai és kötelezettségei, a földhasználati jog átruházása, haszonbérbe adása, öröklése, megszűnése és ez utóbbi jogkövetkezményei.

A Ptk. 155–156. §-ainak beiktatásával rendelkezett – „A földhasználat” alcímmel – a földhasználatnak arról a formájáról, amely nem vonható a tartós földhasználat körébe: szabályozva az idegen földön építkezőt [Ptk. 97. § (2) bekezdés c) pont, 137. § (2) bekezdés] az épület fennállásáig a földre (földrészletre) megillető használati jogról azzal, hogy a megállapodáson vagy a bírósági határozaton alapuló földhasználati jogra a tartós földhasználati jogra vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók.

A tartós földhasználatba adott földekre vonatkozó szabályokról szóló 27/1987. (VII. 30.) MT rendelet folytán a Ptk. XIII. fejezetének „A tartós földhasználat” alcímét és e címszó alatti Ptk. 150–154. §-okat az 1987. évi 11. tvr. 7. §-ának (1) bekezdése hatályon kívül helyezte. Így ennek megfelelően „A földhasználat” alcím alatt csak a Ptk. 155. és a 156. §-ában foglalt rendelkezés maradt meg. A Ptk. 156. §-ának jelenleg hatályos tartalmát az említett tvr. 2. §-a, míg a 155. §-át az 1991. évi XIV. törvény 9. §-a állapította meg.

A földhasználat

Az előzőekben részletezett módosítások eredményeként – a ma hatályos rendelkezések alapján – a következők állapíthatók meg a földhasználatról.

- Használati jog, tehát vonatkoznak rá a bevezetőben hivatkozott általános jellemzők, így az is, hogy nem érinti a föld tulajdonosának birtokosi minőségét az a tény, hogy a földjén használati jog áll fenn [Ptk. 187. § (2) bekezdés].
- Keletkezésének feltétele, hogy adott ingatlanon az épület tulajdonjoga ne a földtulajdonost illesse. Ilyen helyzet jogszerűen úgy keletkezhet, ha az építkező a földtulajdonossal kötött írásbeli megállapodással így rendelkezik – tiltó rendelkezés hiányában a megállapodás megköthető az építkezés előtt és azt követően is – és minden más esetben akkor, ha erről törvény így rendelkezik [Ptk. 97. § (2) bekezdés]. A Polgári Törvénykönyv a 137. §-ának (2) bekezdésében rendelkezik így, amikor a bíróságot jogosítja fel arra, hogy a földtulajdonos kérelmére megállapíthassa: a ráépítő csak az épület tulajdonjogát szerezte meg – jóhiszeműen [a hivatkozott § (4) bekezdése] – olyan épületet építve, amely a földnek, illetőleg a föld megfelelő részének értékét lényegesen meghaladja. Ebben az esetben a ráépítőt a földön használati jog illeti meg, és „a föld használatáért köteles ellenértéket fizetni” a földtulajdonosnak [Ptk. 138. § (1) bekezdés].
- A Ptk. 155. §-a szerint az épület tulajdonosát az épület fennállásáig a földre (földrészletre) használati jog illeti meg.
  - A megállapodáson vagy az előzőekben említett bírósági határozaton alapuló földhasználati jogánál fogva az épület tulajdonosa jogosult a föld (földrészlet) használatára és hasznai szedésére, valamint köteles viselni az ennek fenntartásával járó terheket [Ptk. 156. § (1) bekezdés].
  - Az épület tulajdonjogának örökléssel vagy átruházással történő megszerzése esetén az épület új tulajdonosát a földhasználati jog változatlan feltételekkel illeti meg [Ptk. 156. § (2) bekezdés].
  - A földtulajdonost az épületre, az épület tulajdonosát pedig a földre elővásárlási jog illeti meg [Ptk. 97. § (3) bekezdés].
  - A 2000. január 1. napjával hatályba lépő, az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Iny. tv.) és annak végrehajtása tárgyában meghozott – ugyanezen nappal hatályba lépő – 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (Iny. vhr.) szabályozza azt, hogy az okiraton alapuló bejegyzés keletkezteti a szerződésen alapuló földhasználati jogot [Iny. tv. 3. § (2) bekezdés]. A megállapodáson és a bírósági határozaton alapuló földhasználati jogot a tulajdoni lap III. része tartalmazza [Iny. vhr. 4. § (1) bekezdés a) pont].
  - A földhasználati jog bejegyzésére vonatkozó részletes szabályokat az Iny. vhr. 9. §-a tartalmazza, az alábbiak szerint: „A más tulajdonában álló földön építkezés céljából alapított földhasználati jogot egész földrészletre, vagy a földrészlet természetben vagy területi mértékben meghatározott részére lehet bejegyezni a név szerint meghatározott építkező (jogosult) javára (megállapodáson alapuló földhasználati jog) [(1) bekezdés].
Ha a más tulajdonában álló földön létesített épületre az építkező bírósági határozattal szerzett tulajdonjogot, a földhasználati jogot az egész földrészletre, vagy a földrészlet természetben vagy területi mértékben meghatározott részére az épület mindenkorai tulajdonosa javára kell az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezni [(2) bekezdés].
A földhasználati jogot az épület mindenkorai tulajdonosa javára kell bejegyezni akkor is, ha a megállapodáson alapuló földhasználati jog jogosultja, e jogának bejegyzését követően, az általa létesített épület önálló ingatlanként való bejegyzését kéri [(3) bekezdés].
Az épület mindenkorai tulajdonosát megillető földhasználati jogot a körzeti földhivatal az épület önálló ingatlanként való

bejegyzése iránt megindított eljárásban akkor is bejegyezheti, ha az épületre vonatkozó tulajdonszerzés igazolásaként benyújtott okiratban a felek, vagy határozatában a bíróság a földhasználati jogról nem rendelkezett.

Ez utóbbiak ismertetése azért nem tekinthető indokolatlannak, mert az a rendelkezés, amely lehetőséget ad a más tulajdonában álló földön „*építkezés céljából alapított*” földhasználati jog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésére is – határozottan megkülönböztetve ezt attól, amikor a más tulajdonában álló földön létesített épületre az építkező bírósági határozattal szerzett tulajdonjogának, illetőleg a megállapodáson alapuló földhasználati jog jogosultja kérelmére, az általa létesített épület önálló ingatlanként való bejegyzését kell fogyanatosítani – felhívja a figyelmet arra, hogy ennek anyagi jogi alapja egyértelműen nem szabályozott.

Az 1977. évi IV. törvénnyel megállapított, illetőleg módosított Ptk. 97. §-ának (2) bekezdése c) pontjában foglalt rendelkezés – amely tartalmát tekintve megegyezik a jelenleg hatályos, az 1991. évi XIV. törvény 5. §-ával megállapított 97. § (2) bekezdésével – annyiban tartalmazott a korábbi szabályozástól eltérő rendelkezést, hogy az 1978. évi 2. tvr. 11. §-a alapján az 1978. március 1-jén már meglévő épületek tekintetében is megállapítható volt az építkező tulajdonjoga az épületre akkor is, ha a földtulajdonossal nem az építkezés befejezése előtt, hanem azt követően kötött erről rendelkező írásbeli megállapodást.

Az előzőekből kitűnően valójában nincs olyan egyértelmű rendelkezés arra vonatkozóan, hogy a földtulajdonosnak és a földön építkezni kívánó természetes vagy jogi személynek előzetes megállapodása – amely lehetőséget ad az építkezőnek építménye elhelyezésére a földtulajdonos földjén vagy annak egy részén – célját tekintve eredményez-e az építkező javára olyan jogilag is minősíthető használati jogot, amely azonosítható a törvényben szabályozott földhasználati joggal. Ennek igenlő megválaszolása teremtené meg az anyagi jogi alapját annak, hogy az építkezés megkezdése előtt és annak egész tartama alatt is fennáll olyan földhasználati jog – de az építkező személye javára –, amely konstitutív hatállyal bejegyezhető az ingatlan-nyilvántartásba.

A bírói gyakorlatban ez ideig nem adódtak ezzel kapcsolatban olyan jogviták, amelyek szükségessé tették volna a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalását. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a jövőben ne kellene számolnunk ilyen tárgyú jogvitákkal. Különös tekintettel arra, hogy egyre gyakrabban teremődnek olyan helyzetek:

- amikor az építkező az ingatlan egészét nem kívánja megvásárolni vagy arra nem képes, viszont a földhasználati jogot kedvezőbb feltételekkel megszerezhetné. Ez valójában a földtulajdonos számára is kedvezőbb annál, mintha közös tulajdon jönne létre.
- Más esetben az építkező csak ideiglenes jelleggel, meghatározott időtartamra kíván más földjén megépíteni például egy gépkocsitárolót.
- A szövetkezeti vagyon megosztása kapcsán – a felek megegyezésén alapuló közgyűlési határozat eredményeként – számtalan olyan rendezetlen helyzet teremődött, amikor a kiváló tag csak egy gazdasági épület tulajdonjogát kapta meg, illetve vihette ki a szövetkezet vagyonából anélkül, hogy egyidejűleg megállapodtak volna az épület által elfoglalt, illetőleg annak rendeltetészerű használatához tartozó földrészlet használatáról. Nyilvánvaló: ezek a jogviták is – amelyek egyre gyakoribbak – csak a földhasználati jog alapításával lennének rendezhetők.

Az ötletszerűen kiemelt esetek is bizonyosságul szolgálnak arra, hogy a földhasználat jogintézménye egyre nagyobb jelentőséget kap. Emiatt nem kerülhető el annak a jelenleginél részletesebb törvényi szabályozása. Nem indokolt és nem is helyeselhető a bírósági gyakorlatra bízni olyan problémák eldöntését, mint például azt: a földhasználati jog alapján használható földrészlet, illetőleg föld önállóan bérbe, illetőleg haszonbérbe adható-e vagy

sem. Ez utóbbi tekintetében még a szakirodalomban sem alakult ki egységes álláspont.

Megfontolandó: miután az épület elhelyezése, illetőleg létesítése céljából alapítható földhasználati jog rendeltetését tekintve alig különböztethető meg az Mtj.-ben (691–711. §-ai) szabályozott „*építményi jog*” intézményétől, nem volna-e indokolt azoknak a rendelkezéseknek az átvétele, amelyek összeegyeztethetők a jelenlegi földhasználati jogunk intézményével.

A haszonélvezet és a használat

Az ismertetésre kerülő eseti határozatok alapján megállapítható, hogy a Legfelsőbb Bíróság által kifejtett jogi álláspontok helyeselhetők, alkalmasak a megfelelő és egységes jogértelmezés kialakítására.

I. A haszonélvezeti jog tartalma, tárgya, terjedelme

„A haszonélvezet ingyenes, ami azt jelenti, hogy a haszonélvező a haszonélvezet gyakorlása fejében nem köteles ellenszolgáltatást teljesíteni. Az olyan szerződés, amelyben a felek akár a birtoklás, akár a használat vagy hasznoszedés fejében időszakosan visszatérő ellenszolgáltatást kötnek ki, haszonélvezeti jogot nem hoz létre, hanem csak más, kötelmi jellegű jogviszonyt (bérletet, haszonbérletet).” (P. törv. II. 20. 515/1972. sz.)

*

„...vagyonjogi értelemben a szerzői jog hasznot hajtó jogosítvány...

A dolgok haszonélvezetének szabályai szerint tehát a dolog hozama a haszonélvezőt illeti meg. A szerzői jog vonatkozásában a dolgokkal egy tekintet alá – természeténél fogva – a szerzői jog vagyoni jellegű jogosítványa esik, az annak hasznosításából származó szerzői jogdíj pedig azonos a dolog hasznáival. Ebből következik, hogy a szerzői jogon fennálló haszonélvezet esetén a szerzői jogdíjak beszedésének joga a haszonélvezőt illeti meg, ha ő ezzel a jogaival élni kíván.

Téves tehát az az álláspont, amely szerint a szerzői jogdíj nem gyümölcs vagy haszon, hanem a szerzői jog vagyoni jellegű jogosítványainak az állaga.

A szerzői jogban rejlő vagyoni hasznosításra vonatkozó jogosultság általában nem szűnik meg, nem emésztődik fel azáltal, hogy a szerző vagy jogutóda a vagyoni hasznosítás révén szerzői jogdíjhoz jut. A vagyoni jellegű jogosítvány továbbra is fennmarad és lehetőséget nyújt a szerzőnek, illetőnek jogutódnak az ismételt hasznosításra. A szerzői jog vagyoni jellegű jogosítványát tehát nem lehet azonosítani az esetenkénti hasznosításból befolyó jogdíjjal.” (P. törv. III. 20. 178/1970. sz., BH 1972/6. sz. 7096.)

*

„...a szerződésen alapuló haszonélvezeti jog terjedelme a dolog szerződéses állapotához igazodik. Ha a dolog újabb alkotórészrel vagy más módon (például építkezéssel) lényegesen növekszik, gyarapodik, használati értéke jelentősen megváltozik, a tulajdonos kérheti a bíróságtól, hogy határozza meg a dolognak azokat a részeit, amelyekre a haszonélvezeti jog nem terjed ki. Ez nem azonos a haszonélvezet (özvegyi jog) korlátozásával, amelyre csak a törvény tételes rendelkezése szerint kerülhet sor (Ptk. 616. §). A haszonélvezettel terhelt dolog lényeges megváltozása esetén a bíróság nem a haszonélvezeti jog tartalmát változtatja meg, illetőleg nem az azt alapító szerződést módosítja, hanem az új alakot felvett, mennyiségében vagy minőségében megváltozott dolog egyes részéről állapítja meg, hogy azokra a felek szerződése nem terjed ki.

A kifejtettekből az is következik, hogy a bíróság ilyen esetekben is csak akkor teljesítheti a kérelmet, ha a felek az egymás

közötti szerződésben – a dolog változása utáni időszakra – nem rendelkeztek a haszonélvezet terjedelméről. Ha ugyanis a felek ebben megállapodtak, a haszonélvezet tartalmát az új helyzetre is ez határozza meg, és az attól eltérő megállapodásra irányuló kereseti kérelem (Pp. 123. §) nem teljesíthető.” (P. törv. III. 20. 781/1986. sz., BH 1987/5. sz. 162.)

2. A haszonélvezet alapítása, módosítása

„A haszonélvezeti jog alapítására irányuló szerződés érvényességét jogszabály nem köti írásbeli alakhoz; a szerződés tehát szóban is érvényesen létrejöhet [Ptk. 216. § (1) bek.]. Más kérdés az, hogy a haszonélvezeti jog az ingatlan-nyilvántartásba csak írásbeli szerződés alapján jegyezhető be.

Ha az érdekeltek között a haszonélvezeti jog alapítására – ingatlan esetében a haszonélvezeti jog keletkezéséhez szükséges ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre is kiterjedően [Ptk. 158. § (1) bekezdés] – a megállapodás létrejött, ezzel az ellenérdekű fél kötelezettséget vállalt arra, hogy a jogosultnak a bejegyzéshez szükséges írásbeli jognyilatkozatot is megadja. Ha ezt elmulasztja a bíróság a teljesítést ítélettel pótolhatja (Ptk. 295. §).” (P. törv. I. 20. 532/1979. sz.)

*

„Az ingatlan-nyilvántartás adataiban bízva jóhiszeműen és visszerhesen szerző vevő nem kötelezhető harmadik személy javára szerződésben kikötött, de az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés elmaradása miatt érvényesen létre nem jött haszonélvezeti jog bejegyzésének túsérésére.” (P. törv. I. 20. 995/1984. sz., BH 1985/7. sz. 262.)

*

„A felperes haszonélvezeti joga szerződésen alapszik, és az azal keletkezett, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték [Ptk. 158. § (1) bek.]. A haszonélvezeti jog időtartamára és terjedelmére ezért a szerződés tartalma, a feleknek a szerződésben megnyilvánuló közös akaratelhatározása az irányadó. A haszonélvezet tartós jogviszony ugyan, a haszonélvezeti jog bírósági módosítására mégsem kerülhet sor. A haszonélvezet ugyanis abszolút szerkezetű dologi jog, ezért a bíróság sem időtartamát, sem tartalmát nem változtathatja meg. A haszonélvezeti jogot alapító szerződés bírósági módosítására (Ptk. 241. §) sem kerülhet sor, mert egyszeri szolgáltatásra irányul, s a haszonélvezet létrejöttével teljesítése megtörtént.” (P. törv. III. 20. 781/1986. sz., BH 1987/5. sz. 162.)

3. A haszonélvezet gyakorlásának átengedése, felfüggesztése

„Ha a tulajdonos a dolgot a haszonélvező engedélye alapján birtokolja és használja, az engedély nem jelenti egyben azt is, hogy a haszonélvező e jogának gyakorlásával felhagyott. A haszonélvezet tárgyának (vagy részének) használatra történő ideiglenes átengedése a haszonélvezeti jogát nem szünteti meg. E joga alapján a haszonélvező bármikor követelheti a haszonélvezet tárgyának birtokába és használatába történő visszaadását. Téves ezért a másodfokú bíróságnak az a jogi érvelése, hogy a haszonélvező felperes egyoldalúan nem vonhatta meg az alperesektől a lakáshasználatot, amelynek gyakorlására korábban családtagi alapon szívességből biztosított lehetőséget.

A peres felek közötti jogvita elbírálásánál a másodfokú bíróság tévesen hivatkozott a Ptk. 241. §-ában írt rendelkezésekre. E jogszabály alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a felek között szerződésen alapuló jogviszony jött létre. Az adott esetben azonban az alperesek lakáshasználatának engedélyezése nem szerződésen alapul, hanem a haszonélvező által egy-

oldalúan biztosított szívességi engedély volt, amelyet a felperes minden jogi kötelezettség nélkül biztosított az alpereseknek, így ezt a szívességi használatot külön indokolás nélkül, az alperesek magatartására hivatkozással egyoldalúan is megvonhatta.

Miután a haszonélvező e jogának gyakorlására vonatkozó szándékát kifejezésre juttatta, s a résztulajdonos I. r. alperes a lakást felhívás ellenére sem bocsátotta a felperes birtokába, a tulajdonos jogcím nélküli rosszbizsemű birtokossá vált.” (P. törv. III. 20. 954/1986. sz., BH 1987/11. sz. 400.)

*

„...a jogszabály csak súlyos, a tulajdonos érdekeit alapvetően veszélyeztető olyan esetekre korlátozza a biztosíték követelésének és a haszonélvezeti jog gyakorlása felfüggesztésének a jogát, amikor a haszonélvező a dolgot szándékosan rongálja, a rendeltetésszerű használatra vonatkozó kötelezettségeit súlyosan sérti, és a dolognak a haszonélvezet megszüntével való visszaadását kimutathatóan veszélyezteti. A tulajdonos ezeket a jogait az említett esetekben is csak akkor gyakorolhatja, ha a tiltakozása és előzetes felhívása nem vezetett eredményre.” (P. törv. IV. 20. 395/1972. sz., BH 2973/2. sz. 63.)

4. A haszonélvezet, használat megszüntetése

„A felperesek keresetükben – arra hivatkozással, hogy az alperes a lakhatási jogával visszaélt – annak a megállapítását kérték, hogy az alperes lakhatási joga – miután a perbeli lakrészt elhagyta, és személyesen nem használja – megszünt, s őt a kérdéses helyiségek kiürítésére és birtokba bocsátására kérték kötelezni. Az elsőfokú bíróság a felperesek keresetét elutasította.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta és megállapította, hogy »az alperest illető lakhatási és használati szolgálmi jogok... megszüntek«.

A másodfokú ítélet ellen emelt törvényességi óvás alapos. ...Az alperes ...annak ellenére, hogy a részére biztosított helyiségekből másbóvá költözött, azok birtokát megtartotta éppen az által, hogy hasznosításuk felől rendelkezett. Lemondásról tehát nem lehet szó, hanem legfeljebb arról, hogy az alperes a helyiségeket rendeltetésellenesen (szerződésellenesen) hasznosította és hasznosítja, ez viszont nem vonja maga után azt, hogy az alperes javára kikötött használati jogok megszüntek, hanem csak azzal a következménnyel járhat, hogy a felperesek biztosítékot követelhetnek vagy pedig, hogy a bíróság az alperes használati jogát biztosíték adásáig felfüggesztheti.” (P. törv. I. 20. 649/1965. sz., BH 1966/10. sz. 5041.)

*

„A haszonélvező az őt megillető jogokat a dolog tulajdonosának személyében beálló esetleges változásra tekintet nélkül gyakorolhatja [Ptk. 155. § (3) bek.]. E jog önálló dologi hatálya kizárja azt, hogy a haszonélvezeti joggal terhelt dolog tulajdonosai a közös tulajdon megszüntetésével összefüggésben a haszonélvezőt – akarata ellenére – a haszonélvezet megszüntetésére vagy korlátozására kényszeríthessék. A peres felek tehát J. J. hozzájárulása nélkül nem állapodhattak meg az ingatlan beköltözhető állapotban való értékesítésében. J. J. tanúkénti kihallgatása során úgy nyilatkozott, hogy a házban lakik, és a konyhát egymaga használja.

Az értékesítésnek említett módja sérti J. J. haszonélvező jogait, mivel a haszonélvező az őt illető részjogosítványok körében – érdekeinek megfelelően – maga dönthet a haszonélvezeti joggal terhelt ingatlan birtoklása, használatának és hasznosítása kérdésében.” (P. törv. II. 20. 172/1976. sz., BH 1977/4. sz. 143.)

II.

Nem tekinthető viszont történelmenek az ítélezési gyakorlat abban: a haszonélvezet megszűnésével megszűnik-e a haszonélvező által kötött szerződés. Ez a probléma leggyakrabban a haszonélvező által kötött lakásbérleti szerződésekkel kapcsolatos jogvitákban merül fel.

Egy 1963-ban hozott törvényességi határozat szerint:

„...A lakásra vonatkozóan a Ptk. 157. §-ának (jelenleg 159. §) (4) bekezdésében foglalt rendelkezés úgy érvényesül, hogy a haszonélvezet megszűnte után a bérbeadói jogokat a tulajdonos gyakorolja, birtoklási jogából folyóan ő lesz jogosult a bér beszedésére.

Ezért a haszonélvező és az alperesek között létrejött szerződést nem lehet érvénytelennek tekinteni a felperessel szemben azon az alapon, hogy a haszonélvező a haszonélvezeti jogának megszűntét követő időre bérleti szerződést nem volt jogosult kötni.” (P. törv. I. 20. 794/1963. sz., BH 1964/5. sz. 3998.)

Az 1970-es évek bírói gyakorlata arra utal, hogy előtérbe került az az álláspont, amely szerint: abból következően, hogy a haszonélvezetből eredő jogosultságokkal a haszonélvező csak e jogának fennálltaig rendelkezhet, mások számára sem biztosíthat olyan jogokat, amelyek őt sem illelnék meg.

A Legfelsőbb Bíróság azonban egy 1995-ben meghozott felülvizsgálati határozatában a következőket fejtette ki:

„A jogerős ítélet érdemben helytálló rendelkezéssel utasította el a felperes kiűritésre indított keresetét. Ennek azonban a jogszabályoknak megfelelő alapja az, hogy a haszonélvező által kötött szerződés a haszonélvező halálával nem szűnt meg, hanem abba a tulajdonos felperes került bérbeadói pozícióba. A Ptk. 157. §-ának szabálya a haszonélvezetről, annak tartalmáról, valamint a haszonélvező és a tulajdonos viszonyáról rendelkezik. A (4) bekezdés szerint a haszonélvezeti jog korlátozott időben és legfeljebb a jogosult élete végéig állhat fenn. Ennek alapján a haszonélvezőnek a perbeli ingatlanon fennállt haszonélvezeti joga a halálával megszűnt, abban jogutódlás sem következhetett be. A Ptk. 157. §-ának (1) bekezdése alapján a haszonélvezőt megillető hasznosítási jog keretében kötött bérleti szerződés nem, csupán a haszonélvezet szűnt meg a halállal.

A Ptk. 323. §-ának (1) bekezdése szerint a jogosult halála akkor szünteti meg a szerződést, ha a szolgáltatás kifejezetten az ő eltartására irányult, vagy kizárólag az ő személyes szükségleteinek a fedezésére lett volna alkalmas. Ennek alapján, illetőleg a bérleti szerződés erre vonatkozó rendelkezése hiányában a bérbeadó halála a bérleti szerződést nem szüntette meg. A haszonélvezőként bérleti szerződést kötő személy halálával – miután a korábban elmondottak szerint a haszonélvezet megszűnt – tovább nem áll fenn az a korlátozás, amelyet a Ptk. 157. §-ának (2) bekezdése jelent, s a tulajdonos a tulajdonjogából fakadó jogosítványokat immáron gyakorolhatja. A haszonélvező halála a bérleti szerződés alanyait illetően azaz a következménnyel járt, hogy a továbbiakban abban bérbeadóként a tulajdonos szerepel.” (Pfv. III. 21. 092/1995. sz., BH 1997/6. sz. 279.)

Az előzőekből okkal vonható le olyan következtetés, hogy – az önkéntes jogkövetést is segítő – törvényi szabályozásra lenne szükség. Megfontolandó az Mtj. 676–677. §-aiban foglaltak átvétele.

III.

A Polgári Törvénykönyvnek a miniszteri indokolása sem ad eligazítást arra vonatkozóan, hogy a korábbi joggyakorlat által

megengedett, a haszonélvezetet egyrésztől keletkeztető, másrésztől megszüntető elbirtoklás érvényesülhet-e vagy sem.

Az 1970-es évek elején hozott, az elbirtoklás lehetőségét kizáró bírósági határozatok egyike a következőket tartalmazza:

„Az elsőfokú bíróság a felperesek keresetét elutasította.

Az ítélet ellen a felperesek fellebbeztek. Kérték keresetük értelmében az ítélet megváltoztatását és az alperes haszonélvezeti jogágak törlését. Fellebbezési érvelésük szerint az alperes haszonélvezeti joga elévült. Hivatkoztak az elévüléssel kapcsolatos korábbi jogra és az ide vonatkozó gyakorlatra, amely szerint az elévülés általános jogi jelenség, és így dologi jogok is elévülhetnek. A továbbiakban a felperesek arra hivatkoztak, hogy a Ptk. 167. §-ának (2) bekezdésében foglalt az a rendelkezés, amely tízévi nem-gyakorlás esetén a szolgálat megszűnését állapítja meg, helyes értelmezéssel a haszonélvezeti jog nem-gyakorlása esetén is alkalmazandó. A Polgári Törvénykönyv is elismeri tehát a tulajdonos általi szolgálat-mentesség elbirtoklását.

A fellebbezés alaptalan.

Az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg a tényállást és ebből megfelelő jogi következtetést vont le.

Nem alapos a felpereseknek az a fellebbezési érvelése, hogy az elévülés olyan általános jogintézmény, amely dologi jogokra, adott esetben tehát a haszonélvezeti jogra is alkalmazható lenne. A Ptk. XXVI. fejezete az elévülést a szerződés megszűnésének egyes eseteit szabályozó rendelkezései után említi, és az elévülésre vonatkozó 324. §-a kifejezetten a követelések elévüléséről szól. A jelen esetben, tehát a haszonélvezeti jog megszűnésére vonatkozóan az elévülésnek ez a szabálya nem alkalmazható, tehát a haszonélvezeti jog öt évet meghaladó nemgyakorlása nem vonhatja maga után annak elévülését.

Nem alapos a felpereseknek a Ptk. 167. §-ának (2) bekezdésével kapcsolatos érvelése sem. Ez a rendelkezés kifejezetten a telki szolgálat megszűnésére vonatkozik, így nem alkalmazható a haszonélvezeti jogra joghasonlóság alapján sem. Az adott esetben ugyanis a törvény ezt a rendelkezést tudatosan nem terjesztette ki a haszonélvezeti jogra, ami következik a Ptk. 155. §-a (2) bekezdéséből is, amely kifejezetten rendezi a tulajdonos jogi helyzetét arra az esetre, ha a haszonélvező haszonélvezeti jogát nem gyakorolja.

Nem alaposak a felpereseknek az elbirtoklással kapcsolatos érvei sem. Elbirtoklással megszerezhető a dolog tulajdonjoga és – kifejezett törvényi rendelkezés folytán – a telki szolgalmi jog is, arra azonban nincs törvényes lehetőség, hogy a tulajdonos a tulajdonában lévő ingatlanon a haszonélvezeti jogot a haszonélvezőtől azon az alapon szerezzék meg elbirtoklással, hogy tulajdonjogát a haszonélvezetire tekintet nélkül gyakorolta 10 évet meghaladó időn keresztül.” (BH 1974/5. sz. 201.)

A most ismertetett határozat – amely egy másodfokon jogerőre emelkedett ítélet – nem a Legfelsőbb Bíróság érvelését tartalmazza. Az viszont nem érdektelen, hogy azt a „Bírósági Határozatok” egyikében megjelentették. Feltételezhető, hogy ez nem történik meg, ha az abban kifejtett okfejtéssel a Legfelsőbb Bíróság nem ért egyet.

A határozatnak az elbirtoklásra vonatkozó érvelésével szemben felhozhatók meggyőző ellenérvék is. Megfontolandó: nem volna mégis megengedhető az elbirtoklás érvényesülése. Feltehető az a kérdés, miért kaphat több jogvédelmet az az évtizedekig sajátjaként birtokló álörökös, akit állagörökösként neveztek meg, mint az, akinek ugyanazon hagyatéki vagyontárgy haszonélvezetét juttatták, és aki ennek tudatában gyakorolta szakadatlanul, évtizedeket meghaladóan a haszonélvezetből fakadó jogosultságokat.

A telki szolgálat kapcsán úgy érvel a törvényalkotó: „Ha nincs ok arra, hogy a hosszú időn át fennálló szolgalmi helyzetből a törvény megtagadja a jogi elismerést, akkor el kell ismerni azt is, hogy a tulajdonos viszont a szolgálatmentességet birto-

kolja el; ha a jogosult a tevékenységben jelentkező szolgálommal nem él, bár erre a lehetősége megvolt, vagy belenyugodott abba, hogy joga gyakorlását meghiúsították, az elbirtoklási idő elteltével a szolgálat megszűnik (Polgári Törvénykönyv miniszteri indokolása). Van-e ma is elfogadható indoka annak, hogy ugyanezt a jogvédelmet ne adja meg a személyes szolgálalmak esetében?

IV.

A Polgári Törvénykönyvnek a hasznélvezetre és a használatra vonatkozó rendelkezései – a mai napig – egy esetben lettek módosítva, illetve kiegészítve az 1977. évi IV. törvénnyel, amely (159-es számozással) a Ptk. eredeti 157. §-ának (2) bekezdését kiegészítette azzal: „Ellenérték fejében a hasznélvezeti jog gyakorlását csak akkor lehet átengedni, ha a tulajdonos – azonos feltételek mellett – a dolog használatára nem tart igényt.”

Ez utóbbi rendelkezés alkalmazása kapcsán valójában nem alakult ki olyan bírósági gyakorlat, amelynek elemzése azt igazolná, hogy a jelenlegi szabályozás nagyobb jogvédelmet biztosít a tulajdonos számára, mint amit akkor kaphatna, ha – úgy, mint a tulajdonostársak egymás közötti viszonyában – a tulajdonost előbérleti, illetőleg előhasznóbérleti jog illetné meg. Ez utóbbi jogosultság gyakorlásának jogkövetkezménye egyértelmű és hatékony; ugyanez a jelenlegi szabályozásról nem állapítható meg.

V.

Nincs elemezhető ítélkezési gyakorlata annak sem, hogy hasznélvezet és használat alapítható-e jogi személy javára.

Az utóbbi tíz év változásai nyilvánvalóan felvetik ezt a problémát is, bár az már most megállapítható, hogy tiltó rendelkezés hiányában: a jogi személy is lehet hasznélvezeti jogviszony alanya. A hasznélvezet tartalma és rendeltetése ezt nem zárja ki, mert nem tekinthető olyan jogosultságnak, amely csupán az emberhez fűződne [Ptk. 28. § (3) bekezdés].

Az sem állítható, hogy jogi személyt a használat joga ne illethetné meg. Ennek igazolására példaként szolgálhat az 1997. évi CXLII. törvény 16. §-ának az a rendelkezése, miszerint a társadalmi szervezetek használati jogára – az ingyenes használata megújítására vonatkozó szerződés megkötése alapján – az adott törvényben nem szabályozott kérdésekben „a Ptk.-nak a használatra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni”, a szervezet elhelyezését szolgáló ingatlan tekintetében. A megújított használati jogot az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyeztetni.

A telki szolgálat

A Polgári Törvénykönyv miniszteri indokolásában említett „szocialista köztulajdoni viszonyok” a törvény megalkotását követő évtizedekben sem alakultak úgy, hogy a telki szolgálat – mint polgári jogi intézmény – megszüntethetővé vált volna. Az utóbbi tíz évben bekövetkezett változások pedig éppen annak létjogosultságát erősítik meg, minthogy – a törvény hivatkozott indokolása szerint is – a telki szolgálalmaknak „polgári jogi jelentőséget voltaképpen a föld-magántulajdoni viszonyok adnak”.

Az eddigi ítélkezési gyakorlat igazolja annak helyességét, hogy a törvényalkotó a telki szolgálalmakat nagyrészt a megalkotása előtti jogunkban kialakult elveknek megfelelően szabályozta. Ez lehet az oka annak is, hogy a mai napig sem módosították egyetlen rendelkezését sem, és erre a jövőben sincs szükség.

A telki szolgálalmak nem mutatnak „kimeríthetetlen változatoságot” a bírósági gyakorlatban, mert a jogviták nagyrészt az úthasználat biztosításával kapcsolatosak. Természetesen nem zárható ki, hogy a jövőben ez is másként lesz, elképzelhető, hogy például megszaporodnak a pinceszolgálalmakkal kapcsolatos viták.

Nem igazolták a bíróság elé kerülő jogviták azt a Polgári Törvénykönyv indokolásában foglalt megállapítást: „A telki szolgálmat megszüntető vagy gyakorlását felfüggesztő bírósági határozat meghozatalára főleg az uralkodó, illetőleg a szolgáló telek felosztása során, elsősorban tehát a tulajdonközösséget megszüntető perekben kerül sor”. Ha valaha volt is erre vonatkozó bírósági határozat, számuk oly kevés, hogy gyakorlatilag fel sem lelhetők. A szolgálat bírósági határozattal történő megszüntetésének, illetőleg felfüggesztésének oka – úgyszólván minden esetben – annak „szükséges” volta végleges, illetőleg átmenti megszűnése.

Adós maradt a bírói gyakorlat – nyilván a felmerülő jogviták hiányában, illetőleg kevés száma folytán – például annak megválaszolásával, hogy az uralkodó és a szolgáló telek egy személy tulajdonába történő egyesülése megszünteti-e a telki szolgálmat vagy az csak szünetelni fog. Célszerű lenne, ha erre a törvényalkotó adna választ.

I.

Az ismertetésre kerülő eseti határozatok alapján megállapítható, hogy helyeselhetők a Legfelsőbb Bíróság iránymutató állásfoglalásai.

1. Telki szolgálat alapítása

„A Ptk.-n alapuló szolgálat ugyanis nemcsak akkor keletkezik, ha az ingatlan nincs összekötve közúttal, vagy az a közlekedésre nem alkalmas. Az ítélkezési gyakorlat szerint törvényen alapuló szolgálat keletkezik akkor is, ha az egyébként megfelelő közútról az ingatlanra való bejárás nem lehetséges vagy – a szolgálommal való megterhelés által okozott kárhoz képest – a bejárás csak túlzottan nagy nehézséggel, aránytalanul súlyos költségekkel oldható meg.

Másfelől viszont az a körülmény, amely szerint valamelyik közút esős időben vagy télen talajának minősége miatt nehezen járható, még nem jelenti azt, hogy a mellette lévő ingatlan nincs megfelelő közúttal összekötve. Továbbá a tulajdonos azt sem követelheti, hogy ingatlanának a közúttól nehezen megközelíthető részére a szomszédok tegyék lehetővé az átjárást. Nem az a célja a törvényen alapuló szolgálomnak, hogy a tulajdonos saját ingatlanát a legrövidebb, részére legkedvezőbb módon közelítse meg.

Végül figyelemmel kell lenni arra is, hogy a szolgálmi jog létesítése – a „szolgáló” telek nyilvánvaló értékcsökkenésén túl – ténylegesen mennyire sérti a „szolgáló telek” tulajdonosainak (használoinak) méltányos érdekeit.

A bíróságoknak tehát az ütköző érdekek összemérése útján a jelen perben azt kellett volna vizsgálniuk, hogy a felperesek számára a bejárás jelenleg milyen nehézséggel jár, ehhez képest a szolgálat mekkora érdeksérlemlét jelentene az alperesek számára, végül pedig az utóbbihoz képest az akadálytalan közlekedés kialakítása a felperesi ingatlanon milyen költséggel oldható meg.” (P. törv. II. 21. 165/1984. sz., BH 1985/11. sz. 425.)

*

„A kérelmezők és a vevő által kötött adásvételi szerződés egyértelműen akként rendelkezett, hogy az eladó a vevő részére a kérelmezők tulajdonában lévő ingatlan kúrtjának használatát biztosítja. A másodfokú bíróság figyelmen kívül hagyta a szerződő felek ügyleti akaratát, amikor a szerződésben kikötött használati jogot szolgálmi jogosultságként értelmezte [Ptk. 200. § (1) bekezdés]. A szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset összes körülményeire tekintettel a szakm általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett [Ptk. 207. § (1) bekezdés]. Mivel a szerződés kifejezetten »B. Gy.-né

revő részére» rendelkezett a kút használatáról, így a szerződési nyilatkozatnak csak kiterjesztő értelmezésével vonható le olyan következtetés, hogy a rendelkezés tartalma a szolgalmi jog kikötését fedi.

Ha valaki jogáról lemond vagy abból enged, nyilatkozatát nem lehet kiterjesztően értelmezni [Ptk. 207. § (2) bekezdés]. Mivel a szolgalmi jog az ingatlan-tulajdonjogot lényegesen nagyobb terjedelemben korlátozza a használati jogosultsághoz képest, így a másodfokú bíróság a felek szerződési nyilatkozatának még akkor sem tulajdoníthatott volna szolgalmi jogot alapító hatályt, ha az ügyleti nyilatkozat valóban értelmezésre szorult. A jogértelmezés lehetőségét tehát e kérdésben a szerződési nyilatkozat egyértelmű megfogalmazása kizárja.» (P. törv. I. 20. 961/1979. sz., BH 1980/8. sz. 284.)

*

„A gazdasági tevékenység folytatásához szükséges áruszállítás, terményszállítás indokoltá teheti a kocsival való átjárásra szolgalmi jog alapítását, ehhez azonban fel kell tárnunk ennek szükségességét, mértékét és a szolgalmi jogot ennek megfelelő korlátozással, szabatosan kell az ítélet rendelkező részében meghatározni. A szolgalmi jog alapítása esetén intézkedni kell a keletkezett értékelőtőlódás kiegyenlítéséről, megfelelő ellenszolgáltatás megállapításáról.» (P. törv. I. 20. 619/1995. sz., BH 1986/3. sz. 101.)

*

„A szűvességből vagy visszavonásig engedett használat nem eredményezi a szolgalmi jog elbirtoklással való megszerzését. A használó azonban – ha ennek törvényben meghatározott feltételei fennállnak – kérheti a szolgalmi jognak a bíróság ítéletével történő létesítését.» (Gf. IV. 31. 911/1991. sz., BH 1993/3. sz. 180.)

*

„Az alperes viszontkereseti kérelme arra irányult: állapítsa meg a bíróság, hogy ingatlanát átjárási szolgalmat illeti meg a szomszédos felperesi ingatlan terhére, amely gyalogos és gépkocsival történő közlekedésre egyaránt feljogosítja. Kereseti előadása szerint igényét elsődlegesen arra alapította, hogy átjárási jogát – jogelődjei birtoklását is figyelembe véve – évtizedek óta gyakorolta. Egyébként is annak biztosítására mindenképpen szüksége van, mert ingatlana a közútról csak a felperesi ingatlanon keresztül közelíthető meg. Állította, hogy a felperes jogelődje a gépkocsival történő átjárást is biztosította, s amikor a szolgáló ingatlan eladásra került, a felperest erről jogelődje tájékoztatta, sőt ez okból szerezhette meg »olcsóbban« a perbeli ingatlant.»

Az alperes viszontkeresetének helytadó jogerős ítélet ellen emelt törvényességi óvás kapcsán a Legfelsőbb Bíróság határozatában a következő iránymutatást adta:

„...csak abban az esetben indokolt annak vizsgálta, hogy az alperes jogszerzését nem alapíthatja-e törvényen alapuló szolgalmra, ha a hivatkozott szerződéses viszonyra tekintettel az nem állapítható meg. E körben... annak van jelentősége, hogy a gépkocsival történő átjárás a jogosult ingatlanának rendeltetésszerű használatához elengedhetetlenül szükséges-e vagy sem. A bírósági gyakorlat szerint a törvényen alapuló szolgalmat kétségtelenül általában csak gyalogos átjárásra jogosít, ami az alperes számára biztosított is. Ebből következően az alperest terhelni [Pp. 164. § (1) bekezdés] annak bizonyítása, hogy a gépkocsival történő átjárás biztosításához nagyobb érdeke fűződik, mint a felperesnek ahhoz, hogy ettől az átjárástól mentesen használhassa ingatlanát. A motorizáció egyre növekvő jelentősége és térhódítása önmagában még nem eredményezheti azt,

hogy a törvényen alapuló szolgalmat gépkocsival való átjárásra is feljogosítja a jogosultat. Ennek szükségességét ezért mindenkor az eset összes körülményeinek gondos mérlegelésével kell megállapítani, különös tekintettel a szolgáló telek tulajdonosának méltánylást érdemlő érdekeire.

„...eltérő jogi álláspontjukból következően sem az első- sem a másodfokú bíróság nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy a szolgalmat alapítására milyen módon került sor. Nincs kötelező érvényű jogszabályi rendelkezés arra, hogy a telki szolgalmat szerződéssel történő alapításakor a jogosult ellenszolgáltatást köteles adni. Az ilyen módon létrehozott szolgalmat lehet ingyenes, de lehet visszerbes is, attól függően, hogy a felek miben állapodtak meg. Amennyiben a perbeli esetben az lenne megállapítható, hogy az alperes kötelmi jogcímen igényelheti az átjárási szolgalmat létrehozása érdekében annak ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzését, csak akkor kötelezhető kártalanítás megfizetésére, ha a jogelőddel kötött megállapodásban ezt kifejezetten kikötötték.

Másként ítélendő meg az, ha az alperes törvényen alapuló jogszerzése lenne megállapítható, mert ebben az esetben a felperes részére – erre irányuló kérelmére – annak folytán, hogy a telki szolgalmat terhelte ingatlana használati és forgalmi értéke nyilvánvalóan csökken, a jogszerző alperes az erre vonatkozó önkéntes kötelezettségvállalása nélkül is kötelezhető megfelelő kártalanítás fizetésére, mivel az értékcsökkenés okozása az ő érdekében történt. Mindez indokolt az okból is, mert a szükséghelyzetbe került személytől is követelheti kára megtérítését a tulajdonos [Ptk. 107. § (2) bekezdés].

Az ellenszolgáltatás mértékét a szolgalmat gyakorlásának terjedelmére, a szolgáló telek forgalmi értékét befolyásoló hatására figyelemmel kell megállapítani.» (P. törv. I. 20. 564/1983. sz., BH 1984. sz. 354.)

2. Telki szolgalmat megszüntethetősége

A Legfelsőbb Bíróság a következő indokból találta alaposnak az elsőfokú bíróságnak a szolgalmat megszüntetésére irányuló felperesi keresetet elutasító döntését.

„A szerződéssel kikötött szolgalmi jog csak az érintett ingatlanok rendeltetésszerű használatában a szerződés megkötése után bekövetkezett lényeges változás alapján módosítható, illetve megszüntethető meg. Ilyen változás nem következett be, az átjárásra használt felperesi telekrész továbbra is műveletlen, füves terület, az alperesek épületeinek a megközelítése továbbra is ezen az úton történhet célszerűen.» (P. törv. I. 21. 413/1979. sz., BH 1980. sz. 379.)

*

„Telki szolgalmi jog létesítése vagy megszüntetése esetében a változás által érdekelt felet a bíróság kötelezheti az értéknövekedés, illetőleg értékcsökkenés megtérítésére.» (BH 1979. sz. 206.)

II.

Az ismertetett jogesetekből is kitűnően az ítélkezési gyakorlat a Ptk. 167. §-ában foglaltakat úgy minősíti, hogy az: „törvényes szolgalmat».

Telki szolgalmat alapítása – akár szerződéssel, akár bírósági határozattal – csak az érintett ingatlanok ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonosai szerződési nyilatkozata, illetve perbeli részvétele [Pp. 51. § a) pont] mellett történhet, de a jogszabályon alapuló szolgalmat fennállta vagy fenn nem állta vitatása esetén sem mellőzhető a részvételük.

Telki szolgalmat a bíróság is alapíthat, minthogy a törvény úgy rendelkezik: az ingatlanon »bírósági... rendelkezésnél fogva»

is keletkezhet szolgálatom [Ptk. 168. § (1) bekezdés, Ptk. 158. § (2) bekezdés]. A bírói gyakorlatra vár tehát annak eldöntése, mely esetben tartja indokoltnak – az érdekelt felek megállapodása hiányában – a szolgálat alapítását. A Polgári Törvénykönyv indokolása – utalva a korábbi joggyakorlatra – a közös tulajdon természetbeni megszüntetése kapcsán találta indokoltnak szolgálat alapítását, például amiatt, mert a megosztás eredményeként kialakult egyik ingatlanon lévő kút használatától – más vízvételi lehetőség hiányában – a másik ingatlan mindenkori birtokosa nem zárható el.

Miért ne lenne lehetőség tehát arra: ha az egyik ingatlan mindenkori birtokosa csak a szomszédos ingatlanon keresztül juthat ki a közútra, a bíróság létesítsen az ingatlan javára átjárási szolgálatot.

Mindezekből okkal vonható le az a következtetés: amikor a bíróság a Ptk. 167. §-ára hivatkozással érvényesített alapos igénynek helyt adó döntést hoz az érdekelt tulajdonosok részvételével, megállapítva az átjárási szolgálat szükségességét, a megítélt használati jogosultság nem törvényen, hanem a bíróság határozatán alapuló szolgálat lesz. Ez egyben azt is jelenti, hogy intézkednie kell a szolgálat ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzetéséről is; a korábbival azonos rendelkezést tartalmazó, ez idő szerint hatályos 1997. évi CXLI. törvény 26. §-ának (6) bekezdésében foglaltak szerint.

A Ptk. 167. §-a nem arról rendelkezik: ha valamely föld nincs összekötve megfelelő közúttal, a jogosultat a szomszédok földjén átjárási szolgálat illeti meg [ha így rendelkezne, akkor lenne valóban jogszabályon (törvényen) alapuló szolgálat], ezért az abban foglalt szabály inkább tekinthető szomszédjogi szabálynak, mint szolgálatnak. Nem érdektelen, hogy a hivatkozott rendelkezésben foglaltakat a Polgári Törvénykönyv indokolása sem minősíti „törvényes szolgálat”-nak.

Ennek az értelmezésnek a gyakorlati hasznossága abban van, hogy gyors, hatékony jogvédelmet kaphatna a szomszédos földek birtokosaival szemben az a tényleges birtokos is – függetlenül attól, hogy birtoklását milyen jogcímen származtatja a föld tulajdonosától –, aki valójában szükséghelyzetben van, mivel a földet nem tudja megközelíteni. A bíróság tehát a Ptk. 167. §-a alkalmazásával a tényleges birtokosok egymás közötti viszonyában is rendelkezhetne arról – és csak arról –, hogy az érintett szomszédok tűrjék a földjükön való átjárást.

Ennek a jogosultságnak, illetőleg kötelezettségnek tartalmát és terjedelmét is szolgálatoszerűen kell meghatározni, viszont nem kell és nem is lehet rendelkezni az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzetéséről. Kártalanítás megfizetésére is kötelezhető a jogosult, mint mindenki más, aki szükséghelyzetben – tehát nem jogellenesen – okoz kárt a szomszédjának [Ptk. 107. § (2) bekezdés].

A fenti okfejtés alapja valójában az, hogy az Mtj. a Polgári Törvénykönyv 167. §-ában foglaltakról úgy rendelkezik, mint „szükségbeli út”-ról „A szomszédságból folyó korlátozások; szomszédjog” szabályai közé sorolva (Mtj. 527–532. §).

III.

Az ismertetett jogesetekben is hivatkozás található a határozatok indokolásában a Ptk. 241. §-ában foglaltakra, annak jogalapjaként, hogy a megállapodáson alapuló átjárási szolgálat csak akkor szüntethető meg, ha – a szerződés megkötését követően – olyan lényeges változás következett be a felek körülményeiben, illetőleg jogviszonyában, amely ezt megengedhetővé teszi.

Az adott esetben a Ptk. 241. §-ára való hivatkozás félreértésre adhat okot, mert a szolgálat alapítására vonatkozó szerződés – miként a haszonélvezet és a használat jogának alapítására vonatkozó szerződések is – nem módosíthatók bírói úton.

A szolgálat megszüntetésére vagy részbeni megszüntetésére – ez utóbbi helyesebben a gyakorlása módjának megváltoztatá-

sára – irányuló igények elbírálásának jogszabályi alapja a Ptk. 170. §-ának (1) bekezdése, figyelemmel a Ptk. 169. §-ának (1) bekezdésében foglaltakra is.

Ugyanakkor dicsérendő az az ítélkezési gyakorlat, amely különbséget tesz aszerint, hogy a megszüntetni kért telki szolgálat törvényen, illetőleg bírósági határozaton, szerződésen vagy elbirtoklásokon alapszik.

Helyes az a valójában egységes bírói gyakorlat, amely a szerződésen alapuló szolgálat megszüntethetősége megítélésakor az alapító szerződés céljához képest vizsgálja, hogy annak gyakorlására a jogosult ingatlanának rendeltetésszerű használatához szükség van-e. Figyelembe veszi a szerződéskötéskor fennálló helyzetet, azokat a körülményeket, amelyek kialakították a felek szerződési akaratát. Jelentőséget tulajdonít annak is, hogy a szolgálat alapítása ingyenesen vagy visszerhesen történt-e; ez utóbbi különösen fontos lehet akkor, ha a jogosult ingatlanát a szolgálatossal terhelt ingatlan tulajdonosától vásárolta és a szolgálat létesítése a vételárban való megállapodásra is kihatott. Azt sem hagyja figyelmen kívül, hogy a szolgálatossal biztosítani kívánt cél a jövőben szolgálat nélkül is elérhető-e vagy sem.

Használati jog alapítása

„A Ptk. 171. §-át az 1977. évi IV. törvény iktatta be a törvénybe azzal az indokollással: „a Ptk. nem rendelkezett az állami szervek javára államigazgatási határozattal létesíthető használati jogról. Ilyen használati jog létesítését külön jogszabályok engedik meg és állapítják meg annak részletes szabályait.”

Ezzel a jogintézménnyel kapcsolatos jogvitákban felmerülő elvi kérdések elsődlegesen nem a Polgári Törvénykönyv szabályainak értelmezését teszik szükségessé, hanem a hivatkozott külön jogszabályokét, így bírói gyakorlatának vizsgálata nem tárgya a dolgozatnak.

A BIRTOKVÉDELEM

A birtokhoz fűződő egyik legfontosabb joghatás a birtokvédelem.

A törvényalkotó helyesen döntött, amikor elismerte – a korábbi jogunknak megfelelően – az „önálló birtokvédelem” létjogosultságát. A döntése alapjaként kifejtett érvelése a mai megváltozott viszonyaink mellett is helytálló, miként korábban is az volt.

Az érvelése lényege

„...a különböző jogcímen való birtoklás esetén a védelem módja lényegében ugyanaz, és ugyanarra – a birtokhelyzet visszaállítására – irányul. A tulajdonos, a bérlet, a zálogtartó stb. birtokvédelmére ugyanazok az eszközök szolgálnak, tekintet nélkül arra, hogy a védelem alapja az egyik esetben végső fokon a tulajdonjog, a másikban a bérlet, a harmadikban a zálogjog. Ez indokolta teszi a közös védelmi eszközök összefoglalását... A birtokvédelem biztosításának előnye abban is megnyilvánul, hogy megoldja a kötelmi jogosult védelmét harmadik személyekkel szemben is; leküzdí azokat a nehézségeket, amelyek ebben a vonatkozásban a kötelmi jogviszonyok relatív szerkezetéből folynak. A birtokvédelem tehát hatékonyabb védelmet nyújt, mint a birtoklás adott kötelmi jogcímen alapuló jogvédelem. További lényeges szempont volt az, hogy a birtokvédelemre nemcsak az elismert jogcím alapján birtokló szorulhat. A jogalap nélküli birtoklótól sem veheti el harmadik személy önhatalmúlag a dolgot. Az önkényes beavatkozással szemben mindenkit védelemben kell részesíteni anélkül, hogy ennek előfeltételül a birtoklás jogoságának abszolút bizonyítását – tehát nem csupán a birtok elvonásával szemben való bizonyítását – meg kellene kívánni. A relatív bizonyításra viszont az esetek többségében nem lesz szükség, mert az államigazgatási szerv előtt folyó eljárásban az

eljáró szerv döntésének alapjául rendszerint a korábbi tényleges helyzet szolgál, a birtokperben pedig a békés birtoklásban megzavart fél jogosultsága mellett vélelem szól [192. § (3) bekezdés]. A birtoknak a 187. §-ban adott átfogó fogalmára éppen azért van szükség, mert a birtoklás a jogcíme tekintet nélkül jogi védelemben részesül; a birtoklás jogcímes vagy jogcím nélküli voltához, a birtokos jóhiszeműségéhez vagy rosszhiszeműségéhez pedig különböző egyéb jogkövetkezmények fűződnek (hasznok szedése, kiadása, költségek viselése, károk megtérítése stb.).”

Helyesen határozta meg a törvényalkotó a birtokvédelem eszközeit is, úgymint a jogos önhatalom (190. §), védelem államigazgatási úton (191. §), a birtokper (192. §).

A több évtizedes ítélkezési gyakorlat igazolja annak a törvényalkotói döntésnek a helyességét is, miszerint a 191. §-sal – a korábbi jogunkban nem ismert – új módját vezette be a birtokvédelemnek, amely azonban valójában a régi sommás birtokper helyébe lépő intézmény, hiszen ennek is alapvető indoka és célja, hogy „a legrövidebb úton visszahelyezze jogaiba a megzavart, birtokától megfosztott birtokost”. Elfogadható, hogy a megzavart birtokhelyzet azonnali és esetleg csak ideiglenes jellegű helyreállítása inkább közigazgatási feladat, mint bírósági. A helyi körülményeket, a tényleges helyzetet a birtoksértés helyén működő igazgatási szerv valóban sokkal inkább ismeri, mint a gyakran nagyobb távolságra eső bíróság. Az évtizedek tapasztalata azt mutatja, hogy birtokháborítás esetén a jogvédelmet kereső is szívesebben fordul a közigazgatási szervhez, mint a bírósághoz. A gyorsaságból eredő esetleges hátrányok a bírósági eljárás során kiküszöbölhetők azzal, hogy az igazgatási szerv által hozott határozat megváltoztatása kérhető.

Az ítélkezési gyakorlatban tapasztaltak tették indokoltá és szükségessé azt az 1991. évi XX. törvénnyel történő módosítást, miszerint: akit birtokától megfosztanak vagy birtoklásában zavarják, a jegyzőtől egy éven belül kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését [Ptk. 191. § (1) bekezdés].

Az az alapvető változás, hogy 1991 óta – a korábbi szakigazgatási szervek megszűnésével – az önkormányzat jegyzőjétől kérhető birtokvédelem, nem befolyásolja a rendszer megfelelő működését. Változtatást nem igényel, tekintettel arra is, hogy a jegyző felkészültsége még inkább garanciája az eljárások szakszerű és eredményes lefolytatásának.

II.

Az ismertetésre kerülő jogesetek is mutatói annak, hogy az elmúlt évtizedek alatt többnyire a szomszédjogi szabályok, a közös birtokosok ingatlan- és lakáshasználata rendjének, valamint a szolgalmi jogosultságok megsértéséből eredtek a birtokviták, de ide sorolandók az ún. határperek is.

Feltehetően ez így lesz a megváltozott viszonyaink mellett is azzal, hogy kiszélesedett a jogalanyok köre, hiszen ma már az önkormányzat is követhet el birtokháborítást a tulajdonában lévő sporttelep birtokháborító működtetésével. Miként a tilos önhatalom formái is egyre változatosabbak lesznek. Példaként szolgáljon erre az: amikor egy üzem működtetését biztosító bérlemény felmondásának közlésével egyidejűleg a bérbeadó – aki „személyes védelme” biztosítása végett fegyverrel és kutyával rendelkező négy „testőre” kíséretében – kéri a bérlemény kulcsainak azonnali átadását, az üzem dolgozói hazaküldését, aminek a bérlő megbízottja – a bérbeadó szerint természetesen „önként” – eleget is tesz.

III.

Az alább ismertetésre kerülő jogesetek kapcsán a Legfelsőbb Bíróság olyan iránymutatást adott, amelyek alkalmasak az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítására.

I. Szomszédjogi szabályok sérelme (környezetvédelem); „határper”

„A másodfokú bíróság téves álláspontra helyezkedett, amikor a környezetvédelmi törvény rendelkezései alapján arra a következtetésre jutott, hogy városi környezetben a galambtartás általában sérelmes a települési környezetre és az alperesi magatartást birtokháborításnak minősítve, kötelezte az alperest a galambtartás megszüntetésére. A környezetvédelmi megfontolások ugyanis egyáltalán nem arra mutatnak, hogy a települési környezet kialakításának minden esetben feltétele volna az addig megszokott háziállatok, madarak eltávolítása vagy kiűzése.”

Azt kell vizsgálni, hogy az adott környezet jellegére is tekintettel megvalósul-e olyan magatartás, amely az összes számba jövő érdek figyelembevételével birtokháborító és környezetet sértő magatartásnak minősíthető.

A peres felek a város olyan részén élnek, ahol a galambtartás nem tilos. A sportgalambász alperesnek az arra illetékes hatóság engedélyezte 40 postagalamb tartását, aki azokat az általános egészségügyi és állategészségügyi előírásnak megfelelő módon tartja. Ilyen helyzetben önmagában a galambtartás általában nem tekinthető olyan mérvű birtokháborításnak, amelytől való eltűnés indokolt volna.

A városi környezetben – a kisebb ingatlanterület miatt is – a szomszédok bizonyos fokú zavarása előfordulhat, ezt azonban a társadalmi együttélés szabályai szerint a szomszédok kötelesek elviselni. Egyes személyek fokozott érzékenysége nem járhat azzal a következménnyel, hogy a szomszéd az állattartói tevékenységének megszüntetésére kényszerüljön.

A felperes 1978-ban szerezte meg a perbeli ingatlan tulajdonjogát és amikor ezt az ingatlant választotta, tudomást szerzett arról is, hogy az ingatlan olyan területen fekszik, ahol az államigazgatási hatóság engedélye alapján bizonyos állatok tartása megengedett. Így a felperesnek számolnia kellett azzal, hogy olyan környezetbe megy lakni, amelyben – éppen a környezet jellegére figyelemmel – az állattartás nem tilos.” (P. törv. I. 20. 626/1981. sz., BH 1982/3. sz. 91.)

*

„A fák az emberi környezetet védik, kellemesebbé, szebbé teszik. Porelvonó, levegőtisztító hatásuk folytán a lakókörnyezet javításában fontos szerepet töltenek be. Ezért a fák telepítése, a meglévő zöldnövényzet megóvása általános környezetvédelmi érdek. Erre tekintettel a szomszédjogi vitákban általában nem kerülhet sor a fák kivágásának elrendelésére. Tévesen állapították meg a bíróságok, hogy a felperes által megjelölt sérelem akár kivételesen is indokolja a fák kivágását. A perben beszerzett szakértői vélemények szerint a felperes lakóházának, a lakószobának az árnyékolásában mindössze 10%-ban hat közre az alperes előkertjében lévő fák lombozata... Nem indokolja a fák kivágásának elrendelését az sem, hogy nem tartoznak védett fajtához, és méretüknél fogva nem illenek előkertbe.

Ezért a felperes nem követelheti a fák kivágását, hanem igényelheti az árnyékolással összefüggésben esetleg felmerülő kárának megtérítését.” (P. törv. I. 20. 231/1984. sz., BH 1985/2. sz. 58.)

*

„Ha a valóságos tulajdoni viszonyoknak egyébként megfelelő határvonal pontosan nem, hanem csak az úgynevezett földmérési hibahatáron (megengedett eltérésen) belül tűzhető ki, a bíróságnak meg kell állapítani a határvonal helyét, és ennek megfelelően kell rendeznie a felek birtoklási viszonyait. Ilyenkor a békés birtoklásban megzavart fél jogszerű birtoklását vélemezni kell, őt birtokvédelem illeti meg és igényelheti a megzavart birtokállapot helyreállítását [Ptk. 192. § (3) bekezdés,

188. § (1) bekezdés].” (P. törv. II. 20. 392/1983. sz., BH 1984/6. sz. 223.)

2. Közös birtokosok közötti birtokvita

„Az adott esetben a peres felek közös lakása a személyi tulajdonukban álló szabad rendelkezésű házigatlanban volt, a peres felek tehát tulajdonostársak, s ez alapon mindegyikük jogosult a birtoklásra. A Ptk. 189. §-ának (2) bekezdése értelmében a közös birtokosok – egymás közötti viszonyuk alapján – egymással szemben is jogosultak a birtokvédelemre. A perbeli adatokból arra is következtetni lehet, hogy a peres felek között hallgatolagos megállapodás jött létre az egyes helyiségek kizárólagos használatát illetően. Nem kétséges tehát, hogy az a házastárs, aki az egyik helyiséget kizárólag használta, birtokvédelemre jogosult az őt birtoklásában megzavaró másik házastársal szemben.

Ezekre tekintettel törvénysértően helyezkedett a másodfokú bíróság arra az álláspontra, hogy a különélő házastárs nem követ el birtokháborítást akkor, ha a másik házastársat a közös lakásból kizárja. Az ilyen gyakorlat kialakítása alkalmas volna arra, hogy az állampolgárokat önkényes eljárásra bátorítsa.” (P. törv. II. 20. 378/1969. sz., BH 1969/12. sz. 6262.)

3. A birtokvita elbírálása a birtokháborítás viszonylatában

„A felperes... a birtokháborítás megszüntetése iránti... kérelmében azt állította: az alperes tönkretette a hozzávetőleg 24 éve gondozott virágoskertjét azáltal, hogy ott helyezte el a karambolozott személygépkocsiját.

A perben beszerzett bizonyítékok alapján azt helyesen állapította meg mindkét fokú bíróság, hogy a perbeli közterületből a felperes évtizedeken át – háborítatlanul – virágoskertként használt egy földrészletet. Ezt a tényleges birtokállapotot a közterület jogszerű kezelője nem kifogásolta, sőt a használati mód kialakítását ő is elősegítette, amikor rózsatöveket bocsátott a közterület parkosítása végett a lakók, így a felperes rendelkezésére.

A hivatkozott jogszabályi rendelkezések megfelelő alkalmazásával jutott mindkét fokú bíróság arra a következtetésre: a perbeli közterület közös birtoklására, illetve használatára jogosult felek egymás közötti viszonyában is megállapítható, hogy az alperes önkényesen változtatta meg a felperesi birtokos sérelmére a több mint két évtizeden át kialakult birtokállapotot, ezért... birtokháborítást követett el.” (P. törv. I. 20. 425/1992. sz., BH 1993/1. sz. 28.)

IV.

A birtokvédelem jelenlegi eljárási szabályai megfelelően szolgálják az anyagi jog szabályainak érvényesülését. A jogalkalmazó által észlelt eljárásjogi hiányosságokat a Legfelsőbb Bíróság pótolta a kollégiumi állásfoglalásaiban adott iránymutatással.

Ezek az állásfoglalások a következők.

PK 29. szám

A bíróság a Ptké. 27. §-ának (3) bekezdésében foglaltak szerint a hasznok, károk és költségek kérdésében erre irányuló kereseti kérelem nélkül akkor köteles határozni, ha az illetékes (szakigazgatási szerv) jegyző nemcsak a birtoklás, hanem a hasznok, károk és költségek kérdésében is határozott, az érdekelt fél csak a birtoklás kérdésében indított keresetet.

PK 30. szám

A szakigazgatási szerv a birtokvita elbírálása során az előtte felmerült eljárási költségek felől is dönthet. Ha az eljárás a bíróság előtt tovább folyik, e költségek viselése felől véglegesen a bíróság dönt.

PK 31. szám

Ha a bíróság az államigazgatási eljárás után indított birtokvédelmi perben a keresetet elutasítja, a határozat végrehajtása – a hasznok, károk és költségek kivételével – a szakigazgatási szerv hatáskörébe, ha ellenben a keresetnek részben vagy egészben helyt ad, a végrehajtás a bíróság hatáskörébe tartozik.

V.

Megfontolandó

- Nem volna-e célszerű a Ptké.-ben foglalt – kifejezetten eljárási – szabályokat a Polgári perrendtartás rendszerében elhelyezni. Természetesen nem a közigazgatási eljárás különös szabályait tartalmazó XX. fejezetében; így is kifejezésre juttatva azt, hogy a birtokháborítás tárgyában hozott közigazgatási határozat megváltoztatása iránti perekben a Pp. általános szabályai irányadóak, de csak annyiban, amennyiben az intézmény jellegeből fakadó különös szabályok eltérően nem rendelkeznek.
- Nem volna-e lehetőség arra, hogy a felülvizsgálati kérelem előterjesztése kizárt legyen azokban a birtokháborítás tárgyában hozott közigazgatási határozat megváltoztatása iránti perekben, amelyekben az elsőfokú bíróság a keresetet (a határozatot támadó viszontkeresetet) elutasítja, és ezt a döntést a másodfokú bíróság helyben hagyja.

Dr. Szőke Irén

A Ptk. jogelvi és a versenyjog

A felgyorsult globalizáció hatása Magyarország gazdasági, politikai és társadalmi életének egyre mélyebb rétegeire terjed ki. Az Európai Unió – amely felé Magyarország törekszik – a globalizáció egyik aktív résztvevője.

Soha nem látott méretű és intenzitású verseny zajlik a globális cégek között és ez új társadalmi, politikai kihívások elé állítja a kormányokat is. A globalizáció folyamatában előrevetíthető folyamat feltehetően nem igényli sem a nemzetállami, sem a föderális szuverenitás politikai kérdéseinek elrendezését, mivel az érintett országok kormányai megvalósítják a liberalizációt, a privatizációt a deregulációt, és a globális gazdasági folyamatok szabad utat kapnak. A globalizálódás során kialakult túlzott mértékű versenynek negatív hatásai vannak, így például a verseny a technikai rendszerekre és eszközökre összpontosul, a rövid távú megtérülési költségeket állítja a középpontba, csökkenti a nemzeti piacok jelentőségét, növeli a regionális egyenlőtlenségeket,

hozzájárul a környezet nagy mértékű leromlásához, egyes régiók, népek kirekesztéséhez, elszegényítéséhez, csökkenti az állami szervek és képviselői demokráciáknak a gazdasági folyamatokat befolyásoló képességét. Ezek a folyamatok az előttünk álló években is folytatódni fognak és Magyarországnak részt kell vennie e folyamatokban, mivel e nélkül nem lehet hatékony a termelésünk, és nem növekedhet a versenyképességünk sem. E piacgazdasággá történő átalakulás során az előttünk álló cél – az Unió tagság – ismeretében rövid idő alatt kell végigjárnunk azt a fejlődési pályát, amelyet a fejlett piacgazdasággal rendelkező országok hosszú évek alatt építettek fel. Számunkra az időhiány és egyes intézmények időközbeni elavultsága miatt felgyorsított fejlődésre van szükség, melynek a hiba lehetőségei is nagyobbak.¹

A jogalkotó ilyen körülmények között kell, hogy megalkossa azt a nemzeti alapkódexet, ami – feltehetően több évtizedig – alkalmas kell legyen a jogbiztonság mellett a nemzeti érdekek biztosítására.

I.

Alkotmány, Ptk., Tptv.

1. Az Alkotmány 9. § (2) bekezdése mondja ki, hogy a Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát. Ezt a tág megfogalmazást tekintetjük kiindulási alpnak, mivel a törvényalkotónak ezt kell szem előtt tartania, amikor e területet szabályozni kívánja.

A „szabad vállalkozás” és „szabad verseny” valós szabadságát garantáló alkotmányos előírás korlátozását tartalmazza számos élő jogszabály, abból kiindulva, hogy mások azonos jogainak tiszteletben tartása mellett lehet csak jogszerűen gyakorolni az alkotmányos jogokat.

A gazdasági versenyben résztvevő vállalkozások a verseny piacon találkoznak, ahol a ma működő piacgazdaság körülményei között magánérdekeik ütköznek egyrészt egymással, másrészt a köz érdekeivel. Az államnak a közérdek védelmében kell beavatkoznia. A beavatkozás történhet jogszabályokon keresztül, hatósági engedélyezési eljárás előírásával, gazdaságpolitikai eszközökkel, egyes területek kiemelt támogatásával, koncesszióba adással, adók emelésével, illetve eltörlésével és ezenkívül számtalan egyedi módon. Egyes esetekben az állami beavatkozás jó hatással lehet a piaci versenyre, más esetekben korlátozza vagy esetleg ki is zárja azt. Ez utóbbiak visszaszorítása elsődleges feladata az állam nevében döntést hozóknak. Erre a területre sem a polgári jognak, sem a versenyjognak nincs kihatása. A döntések meghozatala gazdaságpolitikai és egyéb politikai, hatalmi szempontok alapján történik.

2. Az Alkotmány 77. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az Alkotmány és az alkotmányos jogszabályok a társadalom valamennyi szervezetére, minden állami szervre és állampolgárra egyaránt kötelezőek. Hasonlóan fogalmaz a Ptk. 1. § (1) bekezdése, ahol a törvény személyi hatályáról rendelkezik úgy, hogy a törvény az állampolgárok, valamint az állami, önkormányzati, gazdasági és társadalmi szervezetek, továbbá *más* személyek vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza.

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. tv. (továbbiakban: Tptv.) személyi hatálya pedig kiterjed a természetes és a jogi személynek, valamint a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságnak (a továbbiakban együtt: vállalkozás) a Magyar Köztársaság területén tanúsított piaci magatartására. A Tptv. II. fejezetében szabályozott, a tisztességtelen verseny tilalmára és a III. fejezetében található, a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalmára vonatkozó rendelkezések kivételével nincs állampolgárokra, illetve államhatáron belülről leszűkítve. Tehát nincs állampolgárokra és államhatáron belülről leszűkítve. A Tptv.-ben megfogalmazott piaci magatartás gazdasági tevékenység, amely szorosan összefügg vagyoni és egyes személyi viszonyokkal. A Ptk. 1. § (1) bekezdésében kimondja azt is, hogy a vagyoni és egyes személyi viszonyokat szabályozó más jogszabályokat – ha eltérően nem rendelkeznek – e törvénnyel összhangban, e törvény rendelkezéseire figyelemmel kell értelmezni. Az összhangot az új törvény szövegében is biztosítani kell, figyelemmel arra is, hogy az 1997. január 1-jén hatályba lépett Tptv. exterritoriális hatályú, vagyis egyes esetekben kiterjed a vállalkozások külföldön tanúsított piaci magatartására is, ha annak piaci hatása a magyar piacon érvényesülhet.

II.

A Ptk. és a Tptv. eltérő fogalmai

1. A Ptk. – amely a polgári jognak, talán legfontosabb jogágunknak szabályait tartalmazza – egyes intézményei a római jog, a *ius civile* fogalmaira, intézményeire épülnek. A *ius civile* a polgári egyenlőség, szabadság és közösséggel szembeni köteletség hármas elvi pillérén alapult. A jog rendjén minden fedhetetlen polgár egyenlő volt. Már az ókori Rómában létezett a mai

versenyjogban is megtalálható monopóliumokkal való visszaélés tilalma. Bár egyes versenytilalmak megjelentek különböző jogi szabályozásokban, az első magyar verseny törvény az 1923. évi V. törvény volt, mely a hagyományos tisztességtelen versenyselekmények teljes körét rendezése alá vonta. E szabályozás célját a törvény rögtön első szakaszában kimondta: „üzleti versenyt nem szabad az üzleti tisztességbe, vagy általában a jó erkölcsbe ütköző módon folytatni.” Megállapíthatjuk elsőként, hogy sok fogalom jogosan alakult azonos tartalommal a polgári jog és a versenyjog területén a jogfejlődés során, így például a jó erkölcs, a jó hírnév, a közérdek, a jogos érdek, törvényes érdek, nyomos közérdek, különös méltánylást érdemlő magánérdek.

Vannak hasonló tartalmú fogalmai ma is a két törvénynek, így pl. a vállalkozás, a gazdálkodó szervezet, a tisztesség, a tisztességtelenség, üzleti tisztesség, fogyasztó megtévesztése szóhasználat értelmezése, melyeket hosszú évek során a gyakorlat alakított ki.

Vannak a verseny törvénynek speciális szavai, amelyek kívül esnek a polgári jog fogalmain, így például gazdasági verseny, versenytárs, versenyképesség, piactorzulás, piacszerkezet, érintett piac, gazdasági erőfölény, koncentráció, fúzió, kartell, bizalmi viszony stb.

Jelenlegi hatályos verseny törvényünk, a Tptv., amely már nagyrészt harmonizál az európai közösségi joggal, tartalmaz néhány olyan fogalmat, illetőleg intézményt, amely eltér a Ptk.-ban szereplő hasonló fogalom által fedett tartalomtól. Így például bár a Tptv.-ben nincs nevesítve, némileg másként értelmezi a versenyjog a felek kölcsönös együttműködési követelményét, az általában elvárható eljárást, a felróható magatartást, joggal való visszaélést, a nemzetgazdasági érdeket, a forgalmi szokásokat stb.

2. Példák az elvi ütközésekre:

- A Ptk. 2. §-a szerint a törvény védi a személyek vagyoni és személyhez fűződő jogait, továbbá törvényes érdekeit. Ezzel szemben a Tptv. közérdekből korlátozhatja, enyhe vagy durva fokban sértheti ezeket a jogokat a piac védelmében. Javasoljuk a közérdek fogalmának meghatározását a Ptk. szabályozásában.
- A Ptk. 4. §-a (1) bekezdése rendelkezik úgy, hogy a polgári jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és a tisztesség követelményeinek megfelelően kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni. A Tptv. piaci magatartásokat szabályoz, versenytársak harcát, érdekek ütközését, ahol a jóhiszeműség vizsgálatára nem tér ki, a kölcsönös együttműködést nem tudja megkövetelni, a tisztességük követelménye viszont fennáll. A tisztesség fogalma a Ptk. által nem körülírt és – régebbi bírói gyakorlatom benyomásai alapján a bíróság sem töltötte meg tartalommal – így kicsit lebegő fogalom volt. Az 1997. évi Ptk.-módosítás az általános szerződési feltételeknél megpróbálja megfogalmazni a „jóhiszeműség követelményeinek” megsértéséhez kötve, súlyos bizonyítási terhet előírva. A jogát érvényesíteni kívánó fél leggyakrabban jogban járatlan kifizető. A Tptv. ezzel ellentétben a gazdasági erőfölény tilalmáról rendelkező 21. §-ában megad néhány tisztességtelennel minősülő konkrét magatartást. Emellett szabad utat hagy a jogalkalmazó a Versenytanács számára abban, hogy a tisztességtelenség fogalmát tartalommal töltse ki. Javasoljuk egységesíteni a jóhiszeműség és tisztesség fogalmát.
- A Tptv. 4. § (4) bekezdésében megfogalmazott „az általában elvárható eljárás” meghatározás kapcsolódik a tisztességesség fogalmához, bár ez már a felelősségre vonás és kártérítés szabályozásához kötődik. A Tptv. szabályozása a felróhatóságtól függetlenül teszi felelőssé a piaci hatást kiváltó magatartást tanúsító vállalkozást. Javasoljuk megfontolni a felelősségi alakatoknál a vétlen jogsértés módzatának szabályozását.

- A Ptk. 5. § (1) bekezdése tiltja a joggal való visszaélést. A Tpv. egyes esetekben korlátozza, illetve tiltja a joggal való élést, illetve rendelkezést, szintén a közérdekre hivatkozva, a piac védelmében. Például kartell vagy fúziós megállapodásoknál, illetve monopolhelyzetben lévő vállalkozásnál. Természetesen a Tpv. is használja mögöttes szabályként a joggal való visszaélés tilalmát például a fogyasztók megtévesztésénél, a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalmánál, vagy a gazdasági erőfölénnyel való egyes visszaéléseknél. Ugyanakkor nem kívánja meg a Tpv., hogy tényleges kár következzen be, megelőszik azzal, ha a joggal való visszaélés csak sérthet érdekeket.

Javasoljuk a joggal való visszaélés tényállásának kiterjesztőbb, rugalmasabb megfogalmazását.

- A Ptk. 6. §-ában az ún. „biztatási kár” intézményét szabályozza. A Tpv. alapján a Versenytanács számos esetben állapítja meg, hogy egyes vállalkozások egyes fogyasztókra, vagy a fogyasztók nagy részére kiterjedően követtek el olyan jogsértő magatartást, amely kárt okozott, szándékos magatartás volt, és a fogyasztókat önhibájukon kívül érte károsodás. A Versenytanács nincs felhatalmazva arra, hogy ilyen esetekben kártérítést állapítson meg a károsultak javára. Legjobb tudomásunk szerint az általunk feltárt jogsértéseknél az ide sorolható károsultak nem éltek még ezzel a lehetőséggel.

Egyetértünk a jelenlegi szabályozással, a kártérítés bírósági úton történő megítélésével.

- A Ptk. VII. fejezetében a személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok között, mint személyhez fűződő jogot, védi a 78. §-ában a jó hírnév védelméhez való jogot. A (2) bekezdés szerint a jó hírnév sérelmét jelenti különösen az, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel. A 75. § (2) bekezdése kiterjeszti ezt a védelmet jogi személyekre is. A Tpv. 3. §-a szabályozza a hírnévsértést, némileg korlátozva a védett kört, mivel versenytársra szűkíti a védelmet, ugyanakkor bővíti is, mivel a hitelképességet is sérthetőnek tartja, valamint bármilyen egyéb magatartással is megvalósíthatónak a tényállást, amely jogsértő a jog veszélyeztetése esetén is.

A versenytársi sérelem szinte minden esetben vagyoni hátránnyal jár, néhány esetben erkölcsi kár is keletkezik. Miután a jogsértés megállapítása bírósági hatáskörbe tartozik, lehetőség van kártérítés egyidejű megállapítására is.

- Szintén személyhez fűződő jogként védi a Ptk. 81. §-ában a birtokba került üzleti titok jogosulatlanul nyilvánosságra hozását, vagy az azzal egyéb módon történő visszaélést. A Tpv. 4. §-ában szabályozza az üzleti hitelsértést. Itt már a birtokba jutás útját is beveszi a tényállásba, és ha az tisztességtelen, tiltja. A (2) bekezdésben ezt pontosítja, vagyis üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzésének minősíti azt is, ha az üzleti titkot a jogosult hozzájárulása nélkül a vele – a titok megszerzése idején, vagy ezt megelőzően – bizalmi viszonyban vagy üzleti kapcsolatban álló személy közreműködésével szerezték meg. A Tpv. e paragrafus (3) bekezdésében körülírja, hogy mit ért üzleti titok, bizalmi viszony és üzleti kapcsolat alatt.

Az Alkotmány 59. §-ában csak a magántitok védelméhez való jogot mondja ki, feltétlenül indokolt az üzleti titok védelme, legalább a Ptk.-ban. Indokolatlannak tartjuk ugyanakkor az üzemi titok elkülönítését fogalmilag a Ptk. szabályozásában, mivel az üzemi titok befér az üzleti titok fogalmába tartalma szerint, tekintettel arra, hogy üzleti titok lehet minden gazdasági tevékenységhez kapcsolódó tény információ, megoldás vagy adat. Az üzemi tevékenység nyilvánvalóan gazdasági tevékenység, főlegesennek tűnik külön megjeleníteni.

Miután az előzőekben olyan személyhez fűződő jogsértések tényállásai szerepeltek, amelyek a Ptk.-ban és a Tpv.-ben is megjelennek, indokolt egybevetni a sértettek által támasztha-

tó igénylehetőségeket. A Ptk. 84. § (1) bekezdésében határozza ezeket meg. Így a jogában megsértett követelheti a jogsértés megtörténének megállapítását, a jogsértés abbahagyását, és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől, követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozzon vagy más megfelelő módon adjon elégtételt és ennek a jogsértő költségén megfelelő nyilvánosságát, követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről, saját költségén, továbbá a jogsértéssel előálló dolog megsemmisítését, illetőleg jogsértő mivoltától megfosztását és végül kártérítést.

- A Ptk. 205. §-ában szabályozza a szerződés kötését, e szerint a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. A Tpv. ugyanakkor a gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalmánál nemcsak a felek megállapodását, hanem már az összehangolt magatartását is ide tartozónak tekinti. A törvény szövegében ez úgy jelenik meg, hogy a vállalkozások közötti megállapodást és az összehangolt magatartást együtt megállapodásként kezeli a továbbiakban, ezzel túllép a Ptk. szerződési szabadságon alapuló szabályozásán.

- A Ptk. a szerződés megkötésénél a felekre kötelezettségeket ró. Ezek a kötelezettségek a Ptk.-nak azon a jogelvén alapulnak, hogy a szerződést kötő felek egyenjogúak és mellérendeltek. A Tpv. nem áll ezen az elvi alapon, eleve elismeri, hogy egyes vállalkozások nagyságuknál, piaci hatalmuknál, kizárólagosságuknál fogva fölötté állnak a többi vállalkozásnak, és ezt a versenyjog eszközeivel kell szabályozni. Kiemelnénk itt a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozásokra vonatkozó visszaélési tilalmakat, de beavatkozik a szerződések megkötésébe a versenyjog a kartellek és a fúziók egyes eseteinél is.

- A Ptk. 206. § a szerződéskötési kötelezettség körében a bíróság ezzel kapcsolatos lehetőségeiről, szerződésmódosításáról, megszüntetéséről, felbontásáról rendelkezik. Ezzel részletesen a III. pontban foglalkozunk. Itt csak utalunk arra, hogy a versenytörvény alapján a Versenytanácsnak is van lehetősége arra, hogy *közvetve* szerződéskötési kötelezettséget állapítson meg, szerződést módosítson, szerződés létrejöttét megakadályozza, vagy feltételeket írjon elő.

- A Ptk. 207. §-ában a szerződési nyilatkozatoknál felmerült vita esetén a szavak értelmezéséről kimondja, hogy azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint kell értelmezni. A Tpv. 9. §-ában a fogyasztók megtévesztésére való alkalmasság megállapításánál a „használt” kifejezéseknek a mindennapi életben, illetőleg a *szakmában* elfogadott általános jelentését kell venni az értelmezés alapjául. Bár a szavak értelmezésére más szempontból kerül sor a két jogterületen, álláspontunk szerint – és ezt a Versenytanács gyakorlata alátámasztja – a Tpv. megfogalmazása szerencsésebb, mivel az átlagos laikus fogyasztó és a szűk körű szakmai szakértő fogyasztó megkülönböztetése indokolt.

- Gyakori és fontos probléma a versenyjogban az általános szerződési feltételek alkalmazása. Ezt a Ptk. módosított 209. §-ában szabályozza. Az (1) bekezdés lehetőséget nyújt a szerződés megtámadására is, abban az esetben, ha jogi személy szerződéskötéskor egyoldalú általános feltételeket használ, amelyek részére indokolatlanul egyoldalú előnyöket biztosítanak. A Ptk. attól függően, hogy az egyes sérelmet szenvedett személy vagy külön jogszabályban meghatározott állami vagy társadalmi szerv támadja meg a kikötést, az érvénytelenséget vagy az egész kikötésre, mindenkire kiterjedő hatállyal, vagy csak a megtámadóra kiterjedő hatállyal állapítja meg. A Versenytanács gyakorlatában számtalan eset fordult elő, ahol jogsértő kikötést talált az általános szerződési feltételekben. Természetesen ilyenkor minden esetben megtiltotta ezt a kikötést, vagyis mindenkire kiterjedő hatállyal a jövőre nézve kötelezte a jogsértőt a jogsértő állapot megszüntetésére. Állás-

pontunk szerint megfontolandó lenne a Ptk. szabályozás megváltoztatása is.

- Gyakorta felmerül a Versenytanács gyakorlatában a fogyasztók tévedésén, illetve megtévesztésén alapuló jogsértő magatartás. A Ptk. 210. § (1) bekezdésében lehetőséget ad a szerződés megtámadására a sérelmet szenvedőnek, ha a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, és a tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. A Tptv.-ben külön a III. fejezet foglalkozik a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalmával. A Tptv. a megtévesztést tartja jogsértőnek, bár nyilvánvalóan a fogyasztó részéről tévedés áll fenn, és kiemeli a megvalósuló tényállási elemek közül, hogy a megtévesztésnek általában az áru lényeges tulajdonságára kell irányulnia, de ugyanakkor elhallgatással és értékesítési, forgalmazási gyakorlattal is lehet jogsértést elkövetni. A két szabályozás összevetésével részletebben a XII. pontban foglalkozunk.

III.

Szerződéskötési szabadság, szerződéskötési kötelezettség, Vt. általi elzárás szerződéskötéstől

1. A Versenytanács jogalkalmazási gyakorlatát érték vádak amiatt, hogy kiterjesztően értelmezi a versenytörvényt, és ezzel sérti a szerződési szabadságot mint alapjogot. Valóban, a szerződéses kapcsolatokban fellelhető versenyellenes momentumok vizsgálatában a polgári jogi és a versenyjogi szempontokat külön kell választani. Versenyjogi beavatkozásra csak a piaci viszonyok megzavarása esetén, közérdekből kerülhet sor. Egyetértünk azzal a kritikával, hogy a szerződéseszerű magatartás „jogi kikényszerítése” nem a Versenyhivatal feladata. Ezért, ha jogszabálysértés történik, de annak piaci kihatása nincsen, vagy a sérelem egyedi szerződéses vitának tekinthető, az esetleg megindult versenyfelügyeleti eljárást a Versenytanács megszünteti.

A Versenytanács gyakorlatában nagy számban szerepel szerződések felülvizsgálata abból a szempontból, hogy megvalósít-e az egyik fél gazdasági erőfölénnyel történő visszaélést, illetve fogyasztó megtévesztését, továbbá minősíteni kell a megállapodást, amely kihat a versenyre és engedélyezni kell az esetleges koncentrációt a vállalkozások között.

2. Néhány példa a Versenytanács jogalkalmazási gyakorlatából:

- A Versenytanács jogsértőnek találta a kábeltelevíziós szolgáltató magtartását, amikor az a piacról váratlanul kivonulva nem a felekkel megkötött szerződés alapján – írásbeli értesítés melletti megadott felmondási idővel, illetve azonnali hatályú felbontással díj nemfizetésnél, vagy súlyos szerződésszegés esetén –, hanem egyoldalúan szüntette meg a több ezer fogyasztóval kötött szerződést és az általa kiszámított módon és összegben fennmaradó előfizetési díjat azzal a feltétellel vállalta részben visszatéríteni, hogy amennyiben az előfizető azt elfogadja, automatikusan lemond minden további követeléséről. A szolgáltató gazdasági erőfölényben volt a fogyasztókkal szemben és ez tette számára lehetővé az egyoldalú, tömeges szerződésbontást és az ezzel kapcsolatos hátrányos feltételek elfogadásának kikényszerítését.
- Egy japán gépjármű-forgalmazó cég új vezérképviselőt létesített, és emellett új kereskedői és szervizhálózatot épített ki, egyidejűleg korábbi dealere kérése ellenére elzárkozott a garanciális kötelezettségek teljesítéséhez szükséges alkatrészek szállítására vonatkozó szerződés megkötésétől. A vezérképviselő gazdasági erőfölényben állt, mivel kizárólagos belföldi forgalmazója volt az alkatrészeknek, melyek külföldről csak számottevően kedvezőtlenebb feltételek mellett szerezhetők be. A Versenytanács megállapította, hogy az eljárás alá vont indokolatlanul zárkozott el a szerződéskötéstől, amikor a pót-

alkatrész-szállítást megszüntette, mivel a korábban eladott gépkocsik garanciális szolgáltatásainak ellátását egyoldalú nyilatkozattal nem vállalhatja át, azt a korábbiak szerint az eredeti dealerek végezhetik. A jogsértés megállapítása mellett a Versenytanács a Tptv. 77. § (1) bekezdés e) pontja alapján megtiltotta a törvény rendelkezéseibe ütköző magatartás további folytatását. A határozatot az elsőfokon eljáró Fővárosi Bíróság jóváhagyta, a Legfelsőbb Bíróság azonban (Kpkf. II. 28. 796/1997/4. szám) ítéletében megváltoztatta, indokolásában kifejtette, hogy a Versenytanács jogsértés megállapítása mellett sem tilthatta volna el a kifogásolt magatartás további folytatásától a kizárólagos képviselőt, mert ezzel őt valójában szerződés megkötésére kötelezte. A felek között a szerződés létesítésére kötelezés azonban a Gazdasági Versenyhivatal hatáskörét meghaladja. A szerződéskötési szabadság elvéből kifolyólag szerződést a felek között a bíróság is csak a törvény által elrendelt kivételes esetekben hozhat létre.

- A legnagyobb magyar távközlési társaság kérte a Versenyhivatal engedélyét a JÁSZ-TEL Rt. részvényei 95%-ának megvásárlásához, amellyel irányítást szerez a JÁSZ-TEL Rt. felett. Kérelmében hivatkozott arra, hogy a kizárólagosság következtében sem ő, sem a JÁSZ-TEL Rt. nem rendelkezik a másik területén képződő árbevétellel, tehát nincs köztük versenyhelyzet. Ezért a tervezett összefonódás nincs hatással a helyi vezetékes távbeszélőpiac szerkezetére. Ezenkívül a tervezett összefonódás az alábbi előnyökkel jár: gazdaságosabb működés, szélesebb szolgáltatási kínálat, korszerű üzemviteli és ügyfélszolgálati rendszerek alkalmazása, a jelenlegi alacsonyabb tarifák átvitele, áttérés a beszélgetés pontos időpontja szerinti számlázásra. A szolgáltatás színvonalának emelése, végül a kizárólagossági időszaknak a koncessziós szerződés szerinti – 6 hónappal korábbi – időpontban történő megszűnése, egyidejűleg a JÁSZ-TEL Rt. részére nyújtott állami támogatásnak a módosított koncessziós szerződés szerinti csökkenése, majd megszűnése. A JÁSZ-TEL Rt. 1994. május 11-én kötött koncessziós szerződést a Közlekedési és Hírközlési Minisztériummal. Ennek 14.03 pontja értelmében „a miniszter előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül a koncessziós társaságban lényeges tulajdoni részesedés, vagy felette gyakorolt ellenőrzés nem ruházható, illetve nem engedhető át. A miniszter csupán akkor tagadja meg az átruházáshoz való hozzájárulást, ha megállapította, hogy az átruházás után a koncessziós társaság pénzügyileg, jogilag és szakmailag is alkalmas marad a helyi koncesszióból eredő kötelezettségeinek teljesítésére”. A miniszter 1998. május 27-én a hozzájárulását megadta. Egyidejűleg azt nyilatkozta, hogy hozzájárulása egyedi jellegű és kivételes, és a további esetekben a Kormány által időközben elfogadott, az Európai Unió versenypolitikai normáit is tükröző hírközlés-politika elveit szigorúan érvényesíteni fogja. A miniszteri hozzájárulás birtokában a felek 1998. július 24-én megkötötték a szerződést, melynek 3. (1) b) pontja rögzítette, hogy a részvények adásvételének feltétele a Gazdasági Versenyhivatal engedélye. A Versenytanács az engedély iránti kérelem elbírálásakor a Tptv. 30. §-ának megfelelően mérlegelte az összefonódással járó előnyöket és hátrányokat. A rendelkezésre álló adatok alapján a Versenytanács úgy ítélte meg, hogy a tervezett összefonódás ügyfelek által hivatkozott olyan előnyei, amelyek az összefonódás nélkül nem lennének megvalósíthatóak, nem haladják meg az összefonódásnak a távközlési társaság gazdasági erőfölényének megerősödéséből adódó hátrányait. Ezért úgy döntött, hogy a kérelem szerinti összefonódáshoz az engedélyt megtagadja, mert a rövidesen bekövetkező piacnyitás körülményei között tovább erősítené a MATÁV Rt. gazdasági erőfölényét.

3. Álláspontunk szerint jogrendünkben elsődleges kell legyen a szerződési szabadság, ugyanakkor a köz érdekében elkerülhetetlen, hogy ezt a szabadságot törvényben meghatározott esetekben feltételekhez kössék, korlátozzák. Ha az erőfölényben lévő vállalkozás

indokolatlanul elzárkózik a szerződés megkötésétől, a Versenytanács a jogsértést megállapítja és a jogsértés folytatását megtilthatja.

Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a kötelezett fél azonnal meg kell kezdje a szerződés kötésére vonatkozó tárgyalásokat. Megjegyezzük, hogy a Versenytanács döntése annak kézbesítésétől számítva általában azonnal végrehajtandó, függetlenül az esetleges bírósági felülvizsgálattól, mivel annak csak a bíróság végrehajtására van halasztó hatálya [Tpv. 83. § (1) bekezdés].

Lehetősége van a Versenytanácsnak határozatában megállapítani valamely szerződés vagy annak valamely rendelkezése jogsértő voltát, és elrendelheti ennek megszüntetését, ilyen formában módosíthatja a felek közötti megállapodást. A gyakorlatban ez általában a „blanketta” szerződések esetében fordul elő, így valamennyi érintett fogyasztóra kiterjed az intézkedés.

4. A Tpv. tiltja a vállalkozások közötti megállapodást és összehangolt magatartást, amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását, vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki. A Tpv. 11. § (3) bekezdése félreérthetetlenül kimondja, hogy a versenyjog által biztosított lehetőségek, vagyis a törvénybe ütköző állapot megszüntetésének elrendelése a magatartás további folytatásának megtiltása mellett *együttesen* alkalmazni kell a Polgári Törvénykönyvben a jogszabályba ütköző szerződésre előírt jogkövetkezményeket. A jogalkotó félreérthetetlenül kívánta tenni, hogy a versenyjogi következmények mellett a tiltott kartell-megállapodás a Ptk. 200. § (2) bekezdés szerint semmis szerződés, vagyis úgy kell tekinteni, mint ami kezdettől fogva érvénytelen. Joggal merülhet fel: más versenyjogi jogsértéseknél, pl. gazdasági erőfölény érvényesítésével megkötött szerződés esetében miért nem tartotta fontosnak a jogalkotó beemelni, és ezzel kihangsúlyozni a Ptk. következményeket, vagy miért tette ezt meg a kartelleknél, mikor a helyes jogértelmezés során is fennáll a Ptk. 200. § alkalmazása.

Javasoljuk a semmisség megállapítására vonatkozó [Ptk. 234. § (1)–(2) bek.] rendelkezés felülvizsgálatát, mivel ezek helyességét a gyakorlat nem igazolta. Bár a rendelkezés szerint külön eljárásra nincs szükség, és érvénytelenségére bárki hivatkozhat, általában hosszadalmas bírósági eljárás után ítélet állapítja meg a semmisséget. Szükség lenne a jó erkölcs fogalmának meghatározására is, mivel annak tartalma változó, attól függően, hogy az adott időpontban a társadalom döntő része vagy az általa választott politikai vezetők, jogtudósok, esetleg politológusok vagy újságírók, akik a köz nevében nyilatkoznak ki, számos esetben a bíró, aki konkrét peres ügyben dönt a Magyar Köztársaság nevében (lásd: Tocsik-ügy).

5. A piaci szereplők gyakran a piacokon nem egyenlő súlyú szereplőként vesznek részt. Létezik a többiekénél gazdaságilag erősebb fél, akinek súlya veszélyezteti a versenyt, hiszen olyan részesedéssel bír egy adott piacon, hogy szabadon határozhatja meg árait, diktálhatja szerződési feltételeit, nem kell tekintettel lennie versenytársaira, függetlenítheti magát a piac törvényszerűségeitől.

Erőfölényben lehet az áru megrendelője is a Tpv. 22. § (1) bekezdés h) pontja esetében. Maga a erőfölény léte önmagában nem versenyjogsértő, ugyanakkor gyakran fennáll a veszély, hogy a piacon lévő versenytársak, a többi szereplő és a fogyasztók érdeke sérülhet. A Versenyhivatalnak feladata, hogy figyelemmel kíséresse ezeket a piacokat, és a kiszolgáltatók helyzetben lévő „gyengébb fél” védelmére a versenyjog eszközeivel beavatkozzon. Ellen kell ugyanakkor állnia annak a nyomásnak, ami az elmúlt rendszer paternalista felfogásához ragaszkodó szociális beavatkozás irányába hat.

IV.

Versenytanácsi határozat – Ptk. következmények

1. A versenyjogi szabályok alapján indult versenyfelügyeleti eljárás végén döntést hozó Versenytanácsnak a Tpv. 77. § felhatalmazása alapján széles körű jogosítványai vannak. E jogok – a kártérítés megállapításának kivételével – közel állnak a bíróság

ítéletében is megfogalmazható rendelkezésekkel. Egyes esetekben szívesebben fordulnak a felek a Gazdasági Versenyhivatalhoz, mivel az költségkímélő eljárást biztosít számukra, a bizonyítékok megbízható feltárását segíti elő és határidőhöz kötött, gyors lefolyású. A Versenytanács döntése minden esetben érinti az eljárás alá vont vállalkozást, s jogsértés megállapítása esetén kihat a fogyasztókra és adott esetben a versenytárs vállalkozókra is. A tisztességtelen versenyügyekben eljáró bíróság ítélete közvetlenül a perben állókra terjed ki, közvetve a fogyasztókra és versenytársakra is (első fokon, a Tpv. alapján a Fővárosi Bíróság Gazdasági Kollégiuma egyesbírója jár el).

2. A Tpv. 11. § kimondja, hogy tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki. A Versenytanács ilyen esetben a Tpv. 77. § c) és d) pontja alapján határozatában megállapíthatja a magatartás törvénybe ütközését, és elrendelheti a törvénybe ütköző állapot megszüntetését. Tehát, ha a megállapodás a versenyjog szabályaiba ütközik, belép a Tpv. 11. § (3) bek. alapján a Ptk. 200. § (2) bekezdése, amely szerint semmis az a szerződés, ami jogszabályba ütközik. Ha elrendeli a Versenytanács a törvénybe ütköző állapot megszüntetését, akkor, ha semmis szerződésről van szó, a Ptk. alapján úgy kell tekinteni, mintha létre sem jött volna, illetve ha más szerződés érvényességi kellékeinek megfelelően [Ptk. 234. § (2)], ez utóbbiként érvényes lehetne, ha ez nem ellenkezik a felek feltehető szándékával. Ez a második fordulat nyilvánvalóan nem alkalmazható a tiltott kartell-megállapodásoknál. Adott esetben lehetséges, hogy a tiltott kartell-megállapodás része egy szélesebb körű megállapodásnak, ekkor beléphet a Ptk. 239. § alkalmazása, bár ez az eset nem tűnik életszerűnek. Ugyanakkor a Tpv. 17. §-a felhatalmazza a Versenytanácsot, hogy a törvényben meghatározott esetekben a Tpv. 11. §-ában foglalt tilalom alól a megállapodást vagy a tervezett megállapodást mentesítse. Vagyis a megállapodás jogszabályba ütközik, mégis bizonyos közérdek fennállása esetén a Versenytanács kiveheti e körből a megállapodást, így az nem válik semmissé. Ezt a mentesítést a Versenytanács feltételhez vagy határidőhöz kötheti, illetőleg függővé teheti meghatározott magatartás tanúsításától. Ilyen formában jelentős felhatalmazást kap arra, hogy a felek közötti kapcsolatra jelentős behatással legyen.

3. A vállalkozások összefonódásához (koncentráció, Tpv. VI. fejezet) bizonyos esetekben a Gazdasági Versenyhivataltól engedélyt kell kérni. Mindaddig, ameddig a Versenytanács határozatát nem hozza meg, függő jogi helyzet jön létre. Ennek jelentése bizonyos fokig eltér attól függően, hogy az összefonódás melyik fajtájáról van szó, fúzióról és a közös tevékenység folytatására létesítendő vállalkozásról vagy az irányítás megszerzéséről. Fúzió esetében mindaddig, amíg a Versenytanács határozatában az engedélyt meg nem adja, a szerződés nem jön létre, az összefonódás nem következik be.

Amennyiben a Versenytanács az engedélyt nem adja meg, nem kell az eredeti állapotot helyreállítani, a szerződést megtámadni, vagy semmisségét megállapítani, mivel az nem is jön létre. Ez megfelel a Ptk. 215. §-ban foglalt rendelkezésnek. Fontos garanciális szabály ugyanakkor, hogy amennyiben a Versenytanács a határozatát a Tpv.-ben megadott határidő (90 nap) alatt nem hozza meg, az engedélyt megadottnak kell tekinteni (Tpv. 64. §).

4. A Tpv. tartalmazza az üzleti kapcsolat létesítésétől és fenn tartásától való indokolatlan elzárkózást [21. § c) pont]. A gazdasági erőfölényben lévő vállalkozásnak fokozott gondossággal kell ügyelnie üzleti kapcsolataiban az üzleti tisztesség alapvető követelményeire. Az üzleti kapcsolat adott esetben magába foglalja már az üzletkötést megelőző tájékoztatást, a tárgyalást, az ajánlattétel fázisait még akkor is, ha azt nem követi szerződéskötés. A Tpv. szabályozása nem ír elő szerződéskötési kötelezettséget az erőfölényben lévő vállalkozó számára, de azt megkívánja, hogy az üzleti kapcsolat felvételétől való elzárkózás, illetőleg a fennálló kapcsolat megszakítása indokolt legyen. Továbbra is

fennáll a 3. pontban jelzett ellentmondás, mely szerint amennyiben a Versenytanács a Tpvt. 77. §-a alapján a jogsértő felet a jogsértés abbahagyására kötelezi, ezzel előírja számára az üzleti kapcsolat felvételét, ennek során az esetleges szerződészkötést. A Versenytanács gyakorlatában általában jogsértés megállapítására kerül sor a szerződéses kapcsolat létesítésétől történő indokolatlan elzárkózások esetében, míg a fennálló szerződéses kapcsolat megszakítását gyakran tartja indokoltnak a Versenytanács annak alapján, hogy az egyik fél szerződészsége megfelelő okot szolgáltat ennek alapjául.

5. Számos esetben a bíróság, illetve a Versenytanács elrendelheti a törvénybe ütköző állapot megszüntetését, illetőleg megtilthatja a jogsértő magatartás folytatását (Tpvt. I–II. fejezet). A szerződés semmissége vagy érvénytelensége mellett felmerülhetnek a szerződészségés különböző formái, így például a hibás teljesítés, késedelem, lehetetlenülés is adott esetben. Ennek pontos taglalását csak a Tpvt. paragrafusainak különválasztásával, hosszadalmas terjedelemben lehetne elvégezni.

6. A Versenytanácsnak lehetősége van, hogy – akár jogerős határozatát is – a Tpvt. 77. § (1) bekezdés g) pontja alapján visszavonja. A törvény felhatalmazza 19. §-ában, hogy az egyedi mentesítést kimondó határozatát utóbb felmerült esetekben, így például, ha az érdekelt a határozatba foglalt valamely előírással ellentétes magatartást tanúsítana, vagy a bíróság által felül nem vizsgált határozat a döntés szempontjából fontos tény félrevezető közlésén alapult, továbbá, ha a határozathozatal óta fontos piaci körülmények lényegesen megváltoztak, vagy az a feltétel, amelyhez a mentesítést kötötte, időközben megszűnt. Lehetőség van a Tpvt. 32. §-a alapján a fúziót engedélyező határozat visszavonására is, ha a bíróság által felül nem vizsgált határozatban az engedély megadása a döntés szempontjából fontos tény, félrevezető közlésén alapult, vagy az érintett vállalkozások nem teljesítették valamely feltételt. Ezekben az esetekben tehát a mentesítés hatályát veszti, vagyis a tiltott megállapodásnál adott esetben a szerződés semmis. Engedélyező határozat visszavonásánál pedig az eredeti állapot helyreállítására van szükség.

A Versenytanács közel 10 esztendő fennállása óta határozat visszavonására nem került sor.

V.

EK Versenyjog–Tpvt.–Ptk.

1. A magyar versenypolitika átvilágításával kapcsolatban az Európa Bizottság (továbbiakban: Bizottság) többek között az alábbi észrevételt tette:

„a jelenlegi általános eljárásjog alapján fennáll az elméleti lehetősége annak, hogy polgári bíróságok előtt magánfelek a nemzeti versenyjogra hagyatkozzanak. A versenyjog polgári peres eljárásban való alkalmazásának azonban kialakult gyakorlata nincs. Magyarország kinyilvánította azt a hajlandóságát, hogy a csatlakozás idejére olyan változtatásokat hajt végre, amelyek szükségesek lehetnek ahhoz, hogy lehetővé tegyék a közösségi versenyjog polgári peres eljárásokban való alkalmazását.”²²

2. A Tpvt. eleget téve az Európai jogharmonizáció igényének eurokonform szabályozásának nevezhető, így a csatlakozás után a hazai vállalkozások – akkor majd tagállami vállalkozásként – már a hazai piacon megismert szabályokkal találkoznak, persze ismeretlen eljárási renddel ugyanakkor. Belépésünkkel egyidejűleg megszűnik az Európai Megállapodás, így ezzel részben megszűnik a magyar versenyhatóság kompetenciája is, amely versenyjogi ügyekre vonatkozik, helyette automatikusan érvényesül a közösségi jog fennhatósága. Ezt követően akkor járhat el a Gazdasági Versenyhivatal a többi tagállam kereskedelmét érintő kartell- vagy erőfölénys visszaélési ügyben [EK szerz. 85. cikk (1) bek. és 86. cikk], ha az EK bíróság még nem indított eljárást.

Ehhez szükséges lesz az Országgyűlés felhatalmazására, mely szerint lehetővé válik a közösségi jogszabályok hazai alkalmazása. Ezen kívül természetesen a csak Magyarország határain belül

jelentkező ügyekben továbbra is a Gazdasági Versenyhivatal jár el.

2. Az Alkotmánybíróság 30/1998. június 25. AB határozatában alkotmányos követelményként rögzítette, hogy a magyar jogalkalmazó hatóságok közvetlenül nem alkalmazhatják az Európai Megállapodás kihirdetéséről rendelkező 1994. évi I. törvény (továbbiakban: EM) 62. cikk (2) bekezdésben hivatkozott alkalmazási kritériumokat. Nem zárta ki ugyanakkor, hogy ezek a jogi kritériumok más összefüggésben figyelembe veendők lehetnek a magyar jogalkalmazó hatóságok számára. Az Alkotmánybíróság szerint az a rendelkezés, amely a közösség saját belső közjogi normáit a magyar jogrendszeren belül a magyar állam és fennhatósága alá tartozó jogalanyok között alkalmazandónak rendeli, sérti az Alkotmány 2. § (1) és (2) bekezdését.

A magyar versenyjog szabályai mellett belépésünkkel egyidejűleg a Gazdasági Versenyhivatal számára irányadók lesznek a vonatkozó közösségi jogi kritériumok is. E kritériumok forrásai az EK Bizottság versenyhatósági határozatai és az EK elsőfokú bíróság továbbá az EK bíróság ítéletei, valamint a csoportmentesítési szabályok.

Ugyanakkor jelenleg is eljárás indítható versenyjogsértés gyanújával az EK versenyjog szabályai szerint a közös piacra exportáló magyar cégek ellen, vagy a közös piacon megalakított magyar leányvállalatok ellen, valamint olyan koncentráció esetében, amely akár az EU-ban, akár Magyarországon a magyar vállalkozások részvételével zajlik, ha megfelel a bejelentési küszöbszámoknak, de magyar vállalkozók is kérhetnek jogorvoslatot a közösségi piacon a versenyjogi szabályok megsértéséből fakadó sérelmeikre.

3. A Maastrichtban átdolgozott Római Szerződés (továbbiakban: Szerződés) kimondja, hogy a közösségben és a tagállamokban „szabad verseny, nyitott piacgazdaságot alkalmaznak”. Az alapító szerződések ezt az elvet a tagországokban is a kötelező alaptörvény (Alkotmány) fogalmához kapcsolják. E szabadság alapját jelenti a „négy alapszabadság” a szabad áruforgalom, a szabad személyi forgalom, a szabad szolgáltatásforgalom és a szabad tőke- és fizetési forgalom kihangsúlyozása. Összességében a közösségi jog jogi rendező elve a verseny, melynek mint irányítási eszköznek a közösségi célok megvalósításánál és a versenypolitikának szükségszerűen fontos szerepe lesz más politikák, például a gazdaság-, az iparpolitikák mellett. A Szerződés szerint a versenyszabályok azok az előírások, amelyek a közös piacon a verseny létesítését és fenntartását érintik. Az európai versenyjog a Szerződés kiterjesztése szerint már nemcsak a vállalatok közti megállapodásokra és határozatokra terjed ki, hanem a tagállamokra is, mivel az államok a hatósági beavatkozások révén versenykorlátozásokat idéznek elő. A Szerződés kimondja, hogy a mezőgazdaságban az általános versenyszabályok nem alkalmazhatók, ott az ún. „agrárrendtartás” írja elő a szabályozás és támogatás elveit. Megállapítja viszont a Szerződés, hogy az iparpolitika nem ad alapot ahhoz, hogy a közösség olyan rendelkezéseket vezessen be, amelyek versenytorzításokhoz vezethetnének. Jelenleg a Bizottság kiinduló pontja, hogy a Szerződés megváltoztatására nincs szükség, azonban léteznek folyamatban lévő reformok, pl. a vertikális korlátozásokra és a horizontális együttműködési megállapodásokra vonatkozóan. Új feladatként jelölték meg a fokozott decentralizációt az EK versenyjog alkalmazásában és szorosabb együttműködést a bizottság és a nemzeti versenyhatóságok és a bíróságok között. Itt a célkitűzés, hogy a nemzeti versenyhatóságoknak legyen a 85. cikk (1) bekezdés és a 86. cikk alkalmazására felhatalmazása (jelenleg két tagállam nem rendelkezik ezzel). Igen fontos, hogy a tagállamok közti kereskedelmet érintő esetekre az EK versenyszabályokat mint anyagi jogszabályokat alkalmazzák. Végül biztosítani kell az EK versenyszabályok alkalmazásának egységességét.

4. Mindezek a kérdések azért fontosak, mert a Ptk. kodifikáció során kezdődő átfogó törvényjavaslát elfogadása után életbelépő Polgári Törvénykönyvünk uniós csatlakozásunk közel ugyanazon időszakban kerülhet sor, így hiba lenne nem figyelembe venni a

csatlakozás feltételeivel járó kötelezettségeket a Ptk. szemszögéből is. Gondolunk itt esetleges új fogalmak, intézmények, elvek felvételére a Ptk. szövegezésénél, melyekkel kapcsolódásunkat jeleznénk ehhez a közösségi jogrendszerhez.

VI.

Felelősség-vétkesség-vétlen jogsértés

1. A Tpvt. nem szabályozza a felelősség kérdését közvetlenül, illetve nem került meghatározásra, hogy az egyes jogágakban meglévő felelősségi formák közül a versenyjog alkalmazása során melyiket kell irányadónak tekinteni. A polgári jog körében általában a vétkes felelősségi rendszer érvényesül. Emellett létezik a felelősség fokozottabb formája is, így például a veszélyes üzem felelőssége, amely objektív felelősség. A versenytörvény alkalmazása során azt kell vizsgálni, hogy a versenytörvénybe ütközik-e a vizsgált magatartás vagy sem, és e tekintetben a felelősség függetlenül a vétkességtől megállapítható.

2. A Tpvt. II. fejezetének a 2. §-a, mint a tisztességtelen versenycelemeknyek mögöttes szabálya, az ún. generálklauzula tiltja gazdasági tevékenység tisztességtelen folytatását. A jogalkotó célja az volt, hogy az egyes véletlenszerű magatartásokat kivéve a tényállásból és csak a folyamatosan megvalósuló, ismétlődő magatartásokat tiltsa, azonban sem szándékosságot, sem célzatoságot nem követel meg ehhez a jogalkotó. „A generálklauzula szubszidiárius norma szerepét tölti be. Kiegészítő jellegű szabályozásként minden olyan esetben alkalmazható, amiben a magatartás tisztessége kérdés, de az adott tényállás nevesítetten a törvényben nem fordul elő (Legfelsőbb Bíróság KP II. 25216/1993/2. határozata)”. Példa: A szállítmányozó a megrendelőnek a tényleges fuvardíj több mint kétszeresét számlázta ki. Bár ez alapvetően szerződéses vita, amelynek elbírálása nem tartozik a Gazdasági Versenyhivatal hatáskörébe, a kérelem elutasításának indoklásában a Versenytanács megjegyzi, hogy az elutasítást a magatartás egyedi, egyszeri jellege is alátámasztja. „Önmagában az egyszeri cselekmény nem elegendő a versenyjogi felelősség megállapításához. A törvényhely alkalmazására ugyanis akkor kerülhet sor, ha tisztességtelen gazdasági tevékenység folytatásáról van szó. Az eseti, egyszeri üzletkötések önmagukban nem minősíthetők versenyjogba ütköző magatartásnak. A választóvonal a jogellenes magatartás tanúsításának rendszeressége, amelynek szükséges feltétele, hogy a kifogásolt cselekmény ne csak egy szerződésben valósuljon meg, hanem a vállalkozásra általában jellemző magatartási forma legyen.” (Vj-203/1992.) A jogsértés megvalósulása nagyrészt nem eredménycselekmény, mivel a fogyasztók érdekének már a veszélyeztetése is elegendő a jogsértés megállapításához, tehát magára az érdeksérelemre nincs feltétlenül szükség a tiltott magatartás megállapításához. Példa: A biohumusz-termelők által felvett és a termék eladhatatlansága miatt vissza nem fizetett kölcsönök törlesztése érdekében alapítvány jött létre. A hitelező bank tájékoztatta adósait, hogy kétféle kedvezmény közül választhatnak: tartozásuk felét elengedi a bank, a másik 50% befizetése esetén, vagy az alapítványhoz fordulhatnak támogatásért. A bank a választásra határidőt tűzött, és jelezte, hogy ezt követően végrehajtási eljárást indít. A határidőt a továbbiakban az alapítvány kése delme miatt meghosszabbította, de erről a döntéséről nem értesítette az adósokat, akik közül néhány a határidő utolsó napján befizetette a tartozás 50%-át. E késedelmes tájékoztatás a Versenytanács álláspontja szerint nem egyeztethető össze az üzleti tisztesség követelményeivel, függetlenül attól, hogy az adósokat – az összeg lehetségesnél korábbi befizetésén túl – végül is nem érte kár, mert az alapítványi támogatás összege éppen 50% volt (Vj-36/1995.).

3. A Tpvt. 3. §-a tiltja a hírnévsértést. Ezt megvalósíthatják valótlan tény állításával vagy híresztelésével, valós tény hamis színben való feltüntetésével, úgyszintén egyéb magatartással,

amely alkalmas a versenytárs jó hírnevének, vagy hitelképességének sértésére, illetőleg veszélyeztetésére. Az elkövetői magatartás lehet szándékos, lehet gondatlan, arra viszont szükség van, hogy a magatartás következménye alkalmas legyen, ha nem is a bizalom megingatására, de a jó hírnév, illetve a hitelképesség veszélyeztetésére.

4. Az üzleti hitelsértés (Tpvt. 4. §) négyféle elkövetési magatartást sorol fel, melyek közös vonása, hogy csak további feltétel bekövetkezése esetén állapítható meg jogsértés, így a titok megszerzése és felhasználása csak akkor tilos, ha tisztességtelen módon történik, míg a közlés és a nyilvánosságra hozatal kapcsán annak jogosulatlansága a feltétel. Az üzleti titoksértés nem szándékos és nem célzatos cselekmény. Ugyanakkor a jogsértésnek nincs kísérlete, mert a jogsértés csak a titok veszélyeztetésére esetében valósulhat meg.

5. A bojkottfelhívás (Tpvt. 5. §) szándékos és célzatos magatartás, „arra irányul, hogy a címzett és a bojkottált között megszakadjon vagy ne jöjjön létre gazdasági kapcsolat.” A jogsértés eredménytelenség esetén is megállapítható.

6. A szolgai utánzás (Tpvt. 6. §) esetében a tiltott magatartás az áru utánzással történő előállítás és annak forgalomba hozatala is, kivéve, ha az utánzott versenytárs ehhez hozzájárult. A jellegbitorlás akkor is megvalósul, ha a magatartás nem célzatos, és nem eredményez összetévesztést. Nem szükséges, hogy az áru kelendőségének fokozása céljából kövessék el, és az sem, hogy a forgalom ténylegesen növekedjék.

7. A Tpvt. 7. § a versenyztetés, így különösen a versenytárgyalás, a pályázatadás, az árverés, a tőzsdei ügylet tisztaságának bármilyen módon való megsértését tiltja. Jogsértés akkor valósulhat meg, ha eredményként az ügylet tisztasága sérül, ha nem, akkor nem valósul meg a jogsértés, függetlenül az elkövetési magatartás szándékosságától, illetve célzatától.

8. A fogyasztók megtévesztése (Tpvt. 8. §) megvalósulhat aktív és passzív magatartással is. Aktív általában valamilyen megtévesztő tájékoztatás adása, míg a passzív, elhallgatása annak, hogy az áru nem felel meg a jogszabályi előírásoknak, illetve a szokásos követelményeknek.

9. A gazdasági versenyt korlátozó megállapodások (Tpvt. 11. §) háromféle módon jöhetnek létre: a vállalkozások megállapodást kötnek egymással, összehangolt magatartást tanúsítanak, valamint a vállalkozások társadalmi szervezeti, köztestületi az egyesületek és más hasonló szervezetek döntései tiltottak, ha a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását, vagy torzítását célozzák, ilyen hatást fejthetnek ki, illetve fejtenek ki. Míg a megállapodás és a döntés nyilvánvalóan közös akaratkifejezés, az összehangolt magatartás, egy másik vállalkozás döntésének követése lehet véletlenszerű is. Mindenesetre jogsértés csak akkor valósul meg, ha ennek a magatartásnak piacszavaró hatása van, illetve lehet. A kartellnek nem kell kifejezetten a verseny kizárására, korlátozására vagy torzítására irányulnia, a magatartás enélkül is tilos. A Tpvt. felsorol nevesített tilalmakat is, ezek célzatos elkövetési alakzatok. Ezek a magatartások szándékosak.

10. A gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmáról szóló tényállások (Tpvt. 21. §) általában célzatos, szándékos magatartások leírásait tartalmazzák. Ezekben az esetekben a jogsértés megállapítása a visszaélésű magatartás megvalósulásától függ, miután maga a gazdasági erőfölény léte nem lehet jogsértő. A jog önmérsékletre próbálja szorítani az erőfölényes vállalkozásokat, megadva tíz pontban a jogalkotó által legfontosabbnak tartott visszaélési formákat, de egyidejűleg nyitva hagyva a jogalkalmazó részére, hogy egyedileg is megállapíthatson visszaélésű magatartást. [Utalunk itt a Ptk. 5. § (2) bekezdésére.]

11. Végül összegzésképpen azt mondhatjuk, hogy a versenytörvényben tiltott jogsértések megvalósítása a piacon lévő vállalkozás piaci kiváltó vagy kiváltható, gyakran a bekövetkezett eredménytől független objektív felelősségi rendszeren alapul.

A Versenytanács döntésénél azt vizsgálja, hogy történt-e versenyjogsértés, függetlenül a jogsértést elkövető felelősségétől. Ezt erősíti a Tptv. 77. § (1) bekezdés c), d), e) pontja, mely szerint a Versenytanács határozatában a felelősségtől függetlenül megállapíthatja a magatartás törvénybe ütközését, elrendelheti a törvénybe ütköző állapot megszüntetését, és megtilthatja a törvény rendelkezésébe ütköző magatartás további folytatását. Ugyanakkor a 78. § (2) bekezdése lehetőséget ad a Versenytanácsnak arra, hogy a jogsértés megállapítása esetében a bíróság kiszabásánál mérlegelési körülményként figyelembe vegye a jogsértést megvalósító magatartás szándékosságát, illetve méltányolja vétlenségét.

Meg kell jegyeznünk, hogy a versenytörvény alapján indult versenyfelügyeleti eljárásokban a versenypiacon szereplő, törvényesen működő vállalkozások magatartását bírálja el a Versenytanács. Ahol súlyos sérelmet okozó magatartás alapján van szükség felelősségrevonásra, például a feketegazdaságban, ott lehetőség van a 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet illetve még súlyosabb esetben a Btk. gazdálkodási kötelezettségeket és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények alapján történő eljárásra.

VII.

Közérdek érvényesítése

1. A Ptk. 141. § (1) bekezdése lehetővé teszi ingatlanra közérdekből használati jog alapítását megadott feltételek mellett. Ugyancsak közérdekből, kivételesen a Ptk. 177. § (1) bekezdése megengedi ingatlan kisajátítását. Mindkét eset kivételes, hiszen a tulajdon korlátozását, illetve a szerződési szabadság elvének megsértését jelenti.

2. A közérdeknek a Tptv. megfogalmazásában kiemelkedő szerepe van, hiszen versenyfelügyeleti eljárás megindításának, a vizsgálat elrendelésének hivatalból nem lehet helye, ha a közérdek védelme az eljárás lefolytatását nem teszi szükségessé.

A közérdek határvonalát a Versenytanácsnak mint jogalkalmazónak kell meghúznia.

3. A Tptv. 92. §-a (1) bekezdésében szabályozza az ún. közérdekű kereset indításának lehetőségét, mely szerint az ellen, aki a törvénybe ütköző tevékenységével a fogyasztók széles körét érintő vagy jelentős nagyságú hátrányt okoz, a fogyasztók polgári jogi igényének érvényesítése iránt pert indíthat a Gazdasági Kamara, vagy a Fogyasztók Érdekvédelmét Ellátó Szervezet, továbbá a Gazdasági Versenyhivatal abban az esetben is, ha a sérelmet szenvedett fogyasztók személye nem állapítható meg. A Gazdasági Versenyhivatal egy alkalommal élt ezen az alapon perindítási jogosultságával az azóta megszünt Merkúr Rt. ellen, annak áremelés előtti gépkocsi-visszatartási gyakorlata miatt.

4. Az egyesülések ellenőrzésére vonatkozó ajánlások közt a Fehér Könyv (EU 1995. 57. oldal) tesz egy megállapítást, amely lehetőséget ad különféle értelmezésekre: „egy eltérést mindazonáltal figyelembe kell venni. Számolva a reformokat megvalósító országok sajátos helyzetével, szükséges lehet előre jelezni, hogy a közérdekre tekintettel engedélyezhető a koncentráció, még akkor is, ha az meghatározó befolyást teremt, vagy erősít meg.” A Fehér Könyv azonban nem részletezi, hogy miféle közérdekre lehet tekintettel a kormányzat, ha megengedi, vagy akár támogatja az erőteljesebb piaci koncentrációt, az Európai Unió jóváhagyására is hivatkozva.

Közérdek címen szóba jöhet például a privatizáció, a szerkezetváltás, esetleg az állami nagyvállalatok válságának egyedi kezelése (azaz a költségvetési forrásokra erősen támaszkodó vállalati átszervezés).

5. A közérdek tudomásunk szerint nincs definiálva. Közérdeket – általánosságban – megvalósíthat nemzetgazdasági érdek, vagy ösztársadalmi érdek, vagy esetleg egy nagyobb társadalmi csoport érdeke. A Versenytanács gyakorlata az, hogy amennyiben a sérelmezett magatartás egyedi szerződéssel függ össze, és

csak arra a szerződésre vonatkozik, a Versenytanács a jogsértést nem állapítja meg, hanem utal a szerződésszegéssel kapcsolatos bírósági út igénybevételének lehetőségére. Ha azonban a rendelkezésre álló adatokból az derül ki, hogy ez a magatartás általános szerződéskötési gyakorlata a bejelentettnek, az eljárás megindítását a közérdek védelme már lehetővé teszi akkor is, ha a számbajelölhető fogyasztók száma nem jelentős, illetve nem ismert. A közérdeket győngítheti, illetve kiolthatja a magatartás befejezettsége, az időmúlás is, tekintettel arra, hogy ezen esetekben egy költségekkel járó, több hónapig tartó eljárás már nem szolgálja a közérdek védelmét. Ugyanígy lehet a jogsértő magatartás jelentőségénél fogva olyan csekély, amely a versenyfelügyeleti eljárást és a szankcionálást nem teszi szükségessé, így a közérdek védelme nem indokolja az eljárás megindítását.

6. Úgy tűnik számunkra, hogy a jogalkotó a közérdek fogalmánál nyitva hagyja a jogalkalmazók számára a fogalom értelmezését. Mindenesetre a Ptk.-ban azoknak a tényállásoknak a szöveggörnyezete, ahol a közérdek szerepel, szigorúbb mérlegelést igényelnek a bíróságtól, mint ugyanezen közérdek a versenyfelügyeleti eljárás megindítását elrendelő versenyhivatali vizsgálótól. Kimondhatjuk, mint a határvonal meghúzását, hogy minden, ami nem kizárólag egyedi magánérdek, az már lehet közérdek.

VIII.

Fogyasztó a Tptv. a Ptk. és az EK szabályozásában

1. A Tptv. 8. § (1) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy fogyasztó e törvény alkalmazásában: a megrendelő, a vevő és a felhasználó.

A Versenytanács jogalkalmazási gyakorlatában az általa hozott határozatokban alakította ki a „fogyasztó” fogalmának tartalmát, meghúzva azt a kört, amelybe beleférő fogyasztókat még megilleti a versenyjogi védelem. Alapesetként a védelem az „elvárható gondossággal, ésszerűen eljáró, átlagos értemi képességekkel rendelkező fogyasztó” illeti meg. Elvárja a döntéshozó a fogyasztóktól, hogy pl. banki ügyleteknél, befektetéseknel fokozottabb körültekintéssel, odafigyeléssel, utánajárással intézze ügyeit, mint például a kenyér vásárlásánál. Nem várható el a tudományos igénnyel megírt bonyolult szabályzat megértése az átlagfogyasztótól, viszont elvárható a szakma területén dolgozó szakmabeli fogyasztótól. Tekintettel a piacgazdaság gyors kialakulására és az új vásárlási szokások meghonosodására, a Versenyhivatal az első években a mértéket alacsonyabbra helyezte. A csomagküldő szolgálatok között volt néhány, amely agresszív üzleti módszerekkel lerohanta a fogyasztókat, nyeresési esélyek ígéréstével megszedítette őket. Néhány év elteltével a Versenytanács arra az álláspontra jutott, hogy ezeket a módszereket a fogyasztók már megismerhették a sajtó segítségével, így elvárható, hogy nagyobb gondossággal és körültekintéssel járjanak el, és magasabbra emelte a szintet, aminél a jogsértést megállapította.

Jóval szűkebb a fogyasztó meghatározása a Ptk. 685. § d) pontja szerint: fogyasztó a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül szerződést kötő személy. (Ez alól kiemeli a Ptk. 387–388. §-át.)

Álláspontunk szerint a Tptv.-ben megadott felsorolás is szűkítő, de a Ptk. meghatározása indokolatlanul csak a laikus utca emberét tartja fogyasztónak, így csak az ő számára próbál védelmet adni az általános szerződési feltételek hátrányos kikötései ellen. Véleményünk szerint mindenki fogyasztó, aki vételi vagy szolgáltatást igénybevevő szándékával, a vállalkozóval szembeni oldalon megjelenik.

Fogyasztóvédelemre számíthat nemcsak az áru vagy szolgáltatás végső felhasználója, hanem a versenytárs is, aki piaci kapcsolatba kerül a vállalkozással. A védelem azonban nem az egyéni fogyasztót, hanem a fogyasztók közösségét védi, mivel a cél a gazdasági verseny tisztaságához fűződő közérdek védelme.

Egyéni sérelem a polgári jog, illetőleg a büntetőjog eszközeivel oldható meg.

2. A Ptk. új megfogalmazása szerint a fogyasztó: a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül szerződésalkotó személy (a közüzemi szerződések kivételével). A fogyasztó fogalmának meghatározása egészen az 1997. évi CIL. tv. XII. 15-i elfogadásáig hiányzott a Ptk.-ból. Ebben került szabályozásra a fogyasztói szerződés, amelynél megismétli a jogalkotó a fogyasztó meghatározását.

3. A fogyasztót az európai közösségi irányelvek alapulvételével úgy határozhatjuk meg, hogy az a természetes személy, aki gazdasági tevékenység körén kívül árut, illetve szolgáltatást vesz, rendel, kap, használ, továbbá az, aki az áruval, szolgáltatással kapcsolatos tájékoztatás címzettje. Így ez nemcsak az áru vagy szolgáltatás vevőjét, megrendelőjét foglalja magába, hanem azokat is, akik az árut vagy szolgáltatást használják, de nem maguk vásárolták (családtag, szomszéd), valamint azt a vevőt is, aki nem maga használja az árut, vagy szolgáltatást (ajándékozó), végül azt a személyt, aki nem maga kezdeményezte az ügyletet. (magatehetetlen beteg személy). A fogyasztó fogalom alatt csak a végső felhasználót kell érteni, ugyanakkor az árunak, vagy a szolgáltatásnak magánhasználatra, illetve magánfogyasztásra kell szolgálnia.

4. Vizsgáljuk meg, mit vár el a jogalkotó, illetve a jogalkalmazó a védelemre érdemesítendő fogyasztótól.

Kiindulási pontként elfogadhatjuk a Ptk. 4. § (4) bekezdésében szereplő jogelvet. Vékás Lajos a döntésképtelen, vagy hibás döntést hozó személynek utóbb a saját magatartására való hivatkozását a nemo suam turpitudinem allegans auditor elvébe ütközőnek tartja. A döntésre kötelezett polgár, ha erre képtelen úgy ne kössön ügyletet, mert egyébként felelőssége „létrejön” tetteiért. A mai szabályozás túlzottan gondoskodónak, atyáskodónak mondható. A magánjog alanyáról, az emberről szinte mint „korlátozottan cselekvőképes” személyről kell gondoskodni. Ha kétségei támadnak utóbb ügyletével kapcsolatosan, akkor – kis túlzással – szinte mindent visszaalakíthat. Ebből viszont egyenesen következik felelőtlensége: nem kívánjuk meg tőle, hogy jobban, alaposan megfontolja a kapott ajánlatot elfogadás előtt, mert még a magánszemélyek között is, nem üzletszerű viszonyokban is, módja nyílik később a szerződés utólagos megtámadására. Aki annyira sem felel joghatást kiváltó nyilatkozataért, magatartásáért, hogy utóbb legalább a hibás döntés terhei reá essenek, az valójában egy tekintet alá esik azokkal, akiknek az ügyei vitéhez szükséges képességük hiányos (korlátozottan cselekvőképes).

5. Az Európai Bíróság joggyakorlata értelmében 1983 óta következetesen a körültekintő, a kritikusan vizsgálódó és értelmes fogyasztó modelljét veszik figyelembe az ítéletek meghozatalánál. Azt feltételezték, hogy a fogyasztónak kielégítő információ áll rendelkezésére, abban a helyzetben van, hogy befolyásmentesen tud dönteni a vásárlás kérdésében. Az Európai Bíróság az ítéletek szövegében az „átlagos mértékben informált fogyasztó”, a „körültekintő piaci résztvevő” terminológiát használja. A lakosság megkülönböztetett jogi védelmet vár, a tisztességtelen magatartás, a visszaélés tilalma több vonatkozásban is megjelenik az EU joganyagban, a közösség külön nem szabályozza, mert véleményük szerint az „értelmes, racionális fogyasztó” vásárlásainál eleve körültekintően jár el, nem úgy, mint a felszínes vagy a megtévesztő tartalmú hirdetésekkel félrevezethető „átlagos fogyasztó”. Az EU felfogása szerint a reklám mindig célzott, szubjektív megítélést sugall, a fogyasztó feladata, hogy ezt értékelje, elfogadja, vagy elutasítsa.

Az EK jogirodalom szerint a hatályos magyar jog erősen védi az elesetteket. Ugyanezen jogpolitikai cél kimutathatóan több eszköz mögött meghúzódik. A gazdasági versenytársak esetén az erőfölénnyel való visszaélés tilalma és a kartell-tilalom (valójában azonban a teljes versenyjogi joganyag) a felek erőegyensúlyának biztosításához vezet. Indokolt azonban a gazdasági verseny sza-

badsága és a piacgazdaság megvalósulása érdekében gátat szabni az állam piaci beavatkozásának. Az államnak a gazdaságra gyakorolt kiegyensúlyozó hatása nem lehet korlátlan, sőt egy ponton túl a hatályos Alkotmány szövegének megsértése mellett pici is kifejezetten káros. Ezt támasztja alá az EK versenyjogi gyakorlata. Így a csatlakozás feltehetően liberalizációs hatással jár majd. A piaci kockázatok vállalása és a piaci helyzet helyes felmérése a gazdasági versenyhez szervesen hozzátartozik.

6. A fogyasztói szerződések közös szabályai a vélelmezett kiszolgáltató helyzetben lévő fogyasztónak komoly védekezési lehetőséget adnak. A vitatott szerződési tartalom esetén eleve a fogyasztónak kedvező értelmezést kell elfogadni. Ha a szerződési kikötés nem egyértelmű és nem érthető mindkét fél számára, akkor már lehetőség van a Ptk. 209/B. § (5) bekezdés alapján a tisztességtelenség fennálltának vizsgálatára. Külön jogszabály még a bizonyítási terhet is megfordíthatja. Így, bár fogyasztási szerződésnél a fogyasztó által vitatott szerződési feltétel esetében a fogyasztónak kell bizonyítani a feltétel tisztességtelen voltát, de kétség esetén a vitatott rendelkezést a javára kell értelmezni.

7. Az Európai Bíróság egyik ítéletében³ utal arra, hogy a hirdetési adatok megtévesztő jellegének megítélésekor milyen „fogyasztói mintáképre” hagyatkozzanak a nemzeti bíróságok. Elvileg az átlagosan tájékozott, figyelmes és értelmes átlagfogyasztó valószínűsíthető felfogó képessége a mérvadó.

A rövid tényállás a következő: A német vállalkozás „hatféle gabona – tíz friss tojás” megnevezéssel hozott forgalomba készre csomagolt tojásokat. Minden csomagba tájékoztató cédulát helyeztek, amely kiemelte, hogy a tojótűkakat hat különböző gabonaféléssel takarmányozták, és hangsúlyozta az ebből a takarmányozásból adódó minőségi sajátosságait. Az Élelmiszer-felügyeleti Állomás felszólította a vállalkozást, hogy változtassa meg a „hat gabonás tojások” megnevezést, és a behelyezett tájékoztató cédulát a továbbiakban ne használja. A német bíróság ítélete szerint a „hat gabonás tojások” kereskedelmi márka alkalmas arra, hogy a vevők nem elhanyagolható hányadát félrevezesse, mivel kézenfekvővé teszi azt a nem helytálló feltételezést, hogy a tyúkakat kizárólag ilyen takarmánnyal takarmányozták, és ezért különleges minőségűek. Az ítéletet felülvizsgáló szövetségi közigazgatási bíróság kételeyei miatt a rendelet értelmezését illetően az Európai Bírósághoz fordult. Arra kért választ, hogy a megtévesztésre való alkalmasság fogalmának értelmezésénél azoknak a fogyasztóknak a tényleges elvárásaira lehet-e hagyatkozni, amelyekhez a közlés szól, vagy a fogyasztó objektív, kizárólag a jogtudomány által értelmezhető fogalmára. Egy felvilágosított átlag fogyasztó vagy egy felületes fogyasztó felfogó képessége a mérvadó-e, és hogy meghatározható-e, hogy a fogyasztók százalékosan mekkora hányadát teszik ki azok, akikről mérvadó fogyasztói elvárások feltételezhetők. Ebben az esetben a fogyasztók kikérdezésével vagy szakértői vélemény alapján lehetne felderíteni a kérdést. Ha viszont az objektív jogtudományi vásárló-fogalmat választanák célul, akkor nem világos, ezt hogyan kell értelmezni. Az Európai Bíróság kiemelte, hogy mindig saját maga oldotta meg a kérdést az értelmes átlagfogyasztó feltételezhető elvárására hagyatkozva, anélkül, hogy szakértői véleményt szerzett volna be, vagy megbízást adott volna a fogyasztók kikérdezésére. A Nemzeti Bíróságnak arra kell hagyatkoznia a fogyasztók megtévesztésére alkalmasság vizsgálatánál, hogy valószínűleg hogyan értelmeznék ezt a közlést az átlagosan tájékozott, figyelmes és értelmes átlagfogyasztó. Ez a megoldás csak „általában” igaz: volt olyan eset, ahol az Európai Bíróság nem rendelkezett a szükséges információkkal, és a nemzeti bíróságra hagyta annak eldöntését, hogy a vitatott közlés megtévesztő-e. Ebben a döntésében különleges körülmények fennállása esetére nem zárta ki, hogy a nemzeti bíróság szakértői véleményt szerzen be, vagy megbízást adjon a fogyasztók kikérdezésére. Az Európai Bíróság a megtévesztést normatív módon ítéli meg, és a „nagykorú”, „kritikus és tájékozott” fogyasztó mintaképéből indul ki. Olyan fogyasztóvédelmi koncepcióból indul ki, amely a

végző vásárló tájékozottságának kimagasló jelentőséget tulajdonít. Már a címkézéssel kapcsolatos joggyakorlat is azon a premisszán alapul, hogy a fogyasztó a terméken feltüntetett tájékoztatást is figyelembe veszi, és döntésében igazodik hozzá. A működő nemzeti verseny piac érdekében az „értelmes” fogyasztóra „információs teher” nehezedik, és megkívánják tőle, hogy bizonyos tanulási és kritikai készsége legyen. A közösségi jog egyébként nyitott az érintett érdekek természete szerint végzett differenciálásokra. Ennek megfelelően a különféle irányelvek figyelembe veszik a sajátos célcsoportok, pl. gyermekek nagyobb védelmének szükségességét, valamint bizonyos jogilag védett értékek, mint például az egészség különleges jelentőségét, és elismeri a bíróság, hogy bizonyos fogyasztói csoportok fokozott védelmet igényelnek.

8. Véleményünk szerint a Versenyhivatal jogalkalmazói gyakorlata a piactudomány kezdetén még túlzottan alacsonyra helyezte a mércét a fogyasztótól elvárható gondosságnál, jelentősen emelte viszont már a csomagküldő cégek ismétlődő megtévesztő magatartásainál a fogyasztótól elvárható gondosság szintjét, és elvárásai fokozódnak a jövőre nézve. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a fogyasztók igen széles rétegének még napjainkban sem természetes, hogy egy komplikáltabb szolgáltatás igénybevitelénél a döntés meghozatala előtt megfelelően tájékozódjon, a szerződés aláírása előtt a szerződési feltételeket legalább elolvassa. Sikertült viszont elérni, hogy a vállalkozások már az általános szerződési feltételek közé beveszik, hogy a szerződő fél a háttérben létező szabályzatok és általános szerződési feltételek ismeretében írja alá a szerződést. Feltehetően az idő múlása segít abban, hogy a magyar fogyasztó is elérje a közösségi szintnek megfelelő „átlagos fogyasztói” szintet.

IX.

Jóhiszeműség–tisztességtelenség

1. A Ptk. 4. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a *jóhiszeműség* és a tisztesség követelményeinek megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.

A (4) bekezdés meghatározza a jóhiszeműség követelményeit, vagyis úgy kell eljárni annak, aki jóhiszemű, ahogy az az adott helyzetben elvárható. Megemlíthetjük a Ptk. 5. §-ában foglalt joggal való visszaélés fogalmát, ami szintén a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményeihez kapcsolható.

2. A Kormány a Ptk. módosításáról szóló 1997. évi CIL. törvény 11. §-ának (4) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján adta ki a 18/1999. (II. 5.) Korm. rendeletet (Továbbiakban: rendelet) a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelenség minősülő feltételekről. A rendelet tíz pontban felsorolja a tisztességtelenség minősülő szerződési feltételeket, melyeket a (2) bekezdés tilosnak minősít. E felsorolás mellett szerepel a „különösen” kitétel, ami azt jelenti, hogy e felsorolás mellett is létezhetnek tisztességtelenség minősülő és ezért tilos feltételek. A 2. § azt a tisztességtelenség szerződési feltételkört rója fel szintén tíz pontban, amelyek az ellenkező bizonyításáig tekintendő tisztességtelenség. Vagyis itt a gazdálkodó szervezetnek kimentési lehetőséget ad, míg az 1. §-ban felsoroltak létüknél fogva tilosak. A 3. § utal arra, hogy e rendelet a Ptk. irányadó rendelkezéseivel együtt a jogharmonizációs feltételeinek megfelelő szabályozást tartalmazza.

3. A Tpv. amely már címében is megfogalmazza a tisztességtelen piaci magatartás tilalmát, amely az ún. generálklauzula, tiltja a gazdasági tevékenység tisztességtelen folytatását, különösen, ha azt a versenytársak, a fogyasztók törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően végzik.

A Tpv. 4. §-ában tiltja az üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzését és felhasználását. Üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzésének minősíti azt is, ha az üzleti titkot a jogosult hozzájárulása nélkül, a vele bizalmi viszonyban vagy

üzleti kapcsolatban álló személy közreműködésével szerezték meg.

A Tpv. 5. § tiltja a máséhoz történő olyan tisztességtelen felhívás intézését, amely harmadik személlyel fennálló gazdasági kapcsolat felbontását vagy ilyen kapcsolat létrejöttének megakadályozását célozza.

A Tpv. III. fejezete tartalmazza a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalmát. A Tpv. 21. §-a a gazdasági erőfölénnyel történő visszaélés tilalmánál az a) pontban kiemeli a tisztességtelenül megállapított vételi vagy eladási árakat az üzleti kapcsolatokban, ide értve az általános szerződési feltételek alkalmazásának esetét is. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága ítéletében (Kf. I. 25. 258/1992/5.) állást foglal az ügyben, hogy mely magatartás minősül tisztességtelenségnek, miután utal arra, hogy maga a jogszabály ezt nem határozza meg. (Elsősorban a társadalmi elvárások, a gazdasági életben kialakult szokások az irányadók). A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint mindaddig, amíg egy vállalkozói tevékenység a társadalmi elvárásoknak és a gazdasági életben kialakult szokásoknak megfelel, tisztességtelen gazdasági tevékenységről nem beszélhetünk. Rámutat a Legfelsőbb Bíróság, hogy a vállalkozó gazdasági tevékenysége során általában a maximális gondosság mellett sem zárható ki a tevékenység volumenéhez képest elenyésző mennyiségű hibás áru forgalomba hozatala. Ha ennek megelőzése, valamint a fogyasztók panaszainak orvoslása érdekében a vállalkozó minden elvárható intézkedést megtesz, a versenytársak és a fogyasztók törvényes érdekei sérelmet nem szenvednek, a vállalkozó az üzleti tisztesség követelményeinek megfelel.

4. Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során megkövetelt jóhiszeműség és tisztesség követelménye a fogyasztói szerződések esetében [a Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény hatálya lépéséről és végrehajtásáról szóló 1978. évi 2. törvényerejű rendelet 28/A. § (2) bek.] a Ptk. 4. § (4) bekezdésében megengedett szigorúbb követelményeket támasztja a 18/1999. (II. 5.) Korm. rendelet, ami tehát a Ptk. 685. § d) pontjában megfogalmazott ún. laikus fogyasztókat védi a dolog szolgáltatására vagy szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés és az ahhoz kapcsolódó hitel vagy kölcsönszerződés kapcsán. Felmerülhet a kérdés, hogy amennyiben a fogyasztói érdekvédelem szükségessé teszi, hogy polgári jogi eszközeit beépítse a Ptk.-ba a jogalkotó, hol kell meghúzni a védett fogyasztók körét, illetőleg a védett szerződések körét. Ha ez így megfelelő, szükség van-e a versenyjogi védelemre is ezzel párhuzamosan? Véleményünk szerint mindenképpen, ha a fogyasztókat védeni kívánjuk, bővíteni kell azt a kört, amelyre a Ptk.-ban megfogalmazott jogi eszközök kiterjednek, mivel így a fogyasztók kárterítési igénye is érvényesülhet.

5. Tanulmányos lehet a Tpv. és a rendelet „tisztességtelen” fogalmának egybevetése. A Tpv. tilt mindenfajta tisztességtelen gazdasági tevékenységet, vagyis a vállalkozások tisztességtelen magatartását tiltja. A Tpv. példalódzó felsorolással tisztességtelenség minősíti a versenytársak és a fogyasztók törvényes érdekeit sértő, vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően folytatott gazdasági tevékenységet.

Ezzel ellentétben a rendelet a vállalkozásnak kizárólag a szerződéskötés korán tanúsított tisztességtelen szerződéskötési gyakorlatát tiltja. Mindazonáltal ezekkel a tiltásokkal a Ptk. az alapelvűként működő szerződéskötési szabadságot a fogyasztók védelme érdekében korlátozza. Ezeket a szerződéseket, illetve szerződési feltételeket a versenyfelügyeleti eljárásban a jogalkalmazó akkor vizsgálja, ha a vállalkozás a piacon gazdasági erőfölényben van, és valamilyen plusz tényállási elem szükséges ahhoz, pl. megtévesztés, hogy egyik szerződő fél magatartását felülvizsgálja a Gazdasági Versenyhivatal. A Tpv. 2. §-a alapján a Bíróságnak több joga van eljárni, mivel a gazdasági tevékenység tisztességtelen folytatásába beletartozik a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazása a fogyasztókkal szemben.

6. A Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának évente megújított, és versenyfelügyeleti értesítőben nyilvánosságra hozott elvi állásfoglalásai között található a Versenytanács állandó gyakorlatában érvényesülő tisztességtelen magatartás fogalmának értelmezései:

- A vállalkozás által nem teljesíthető reklámígéret „mint becsalogató hirdetés” a fogyasztó szempontjából valótlannak minősül, így alkalmas a fogyasztói döntés tisztességtelen befolyásolására (Vj-39/1997., Vf. É. 7-8/1997.)
- a reklámígéret megtévesztésre alkalmas megalapozatlan tájékoztatásnak minősül az esetben, ha az ígéret alapjául szolgáló tudományos szakkérdés az adott tudomány képviselői között nincs még eldöntve (Vj-67/1997., Vf. É. 9/1997.)
- A fogyasztói döntések gazdasági versenyben történő tisztességtelen befolyásolására alkalmas az a cselekmény, amely a kínált árut vagy szolgáltatást a valósnál kedvezőbbnek tünteti fel a fogyasztók előtt, és ezáltal idézi elő, hogy a reklámozó vállalkozás – anélkül, hogy erre az áru (szolgáltatás) valós tulajdonságai alapot adnának – előnyösebb helyzetbe kerül a piacon versenytársaihoz képest (Vj-80/1997. Vf. É. 10/1997.)
- Az áru értékesítésével, forgalmazásával összefüggő fogyasztói döntést tisztességtelenül befolyásoló magatartást valósít meg az a vállalkozás, mely az áru vásárlásához kapcsolt nyereményakkcióval összefüggésben megjelentetett reklámban nem létező, vagy a tényleges értéknél nagyobb értékű nyereménytárgy megnyerhetőségét helyezi kilátásba (Vj-94/1997., Vf. É. 11/1997.)
- A más vállalkozás árujára vonatkozó negatív tartalmú reklám is megvalósíthatja a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásába ütköző jogsértést, ha az egyben a vállalkozás saját áruját az azt helyettesítő termékek közül kiemelve alaptalanul minősíti jobbnak.
Az ilyen tartalmú közvetett közlés nem engedhető meg a fogyasztókért folytatott gazdasági versenyben. Az esetben, ha más vállalkozás azonos vagy hasonló rendeltetésű áruja a fenti tartalmú reklámból felismerhető, a magatartás mint valótlán áru-összehasonlító reklám minősül jogsértőnek. (Vj-81/1997. Vf. É. 12/1997.)
- A részvételi feltételek közlése a fogyasztókkal nyereményjáték alkalmával akkor felel meg az üzleti tisztességnek, ha az a szövegezés észrevehetőségével, olvashatóságával párosul (Vj-79/1997. Vf. É. 12/1997.)
- A fogyasztói döntést tisztességtelenül befolyásolja az olyan módszer, amely a vásárlói klubtagság bővítését munkavállalás lehetősége hamis látszatának keltésével éri el (Vj-157/1997. Vf. É. 4/1998.)

X.

Gazdálkodó szervezet közhatalmi funkcióval

1. A versenyjog alkalmazásában vállalkozás minden gazdasági tevékenységet kifejtő egység, függetlenül jogi formájától vagy finanszírozásának módjától.

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a települési önkormányzat feladataként szabja meg a helyi közszolgáltatások ellátását, nevesíti az ivóvízellátást, a köztemető fenntartását, a helyi közutak karbantartását, a köztisztasági és településtisztasági szolgáltatások ellátását. Feladata a lakosság lélekszámától és az önkormányzat pénzügyi forrásaitól függően a csatornázások, közterületek ápolása és a helyi tömegközlekedés megszervezése. A helyi közszolgáltatások alapvetően két csoportba oszthatók. Egyik részük vitathatatlanul természetes monopólium (ivóvíz, csatorna, távhő), más részük versenyfeltételek között is ellátható. Az önkormányzat a közszolgáltatásokat saját intézményei segítségével elláthatja, alapíthat gazdasági társaságot, illetve közhasznú társaságot, vagy létrehozhat közalapítványt. Egyes esetekben dönthet a szolgáltatási terület koncesszióba adásáról. Ha nem koncessziós szolgáltatásról van szó,

megbízhat bármilyen vállalkozást. Pályázatot írhat ki a lakosság által fizetendő szolgáltatás ellátására, ahol a legfontosabb döntési kritérium valóban a közérdeket tükröző reális vállalási ár lehet. Mivel általában az önkormányzati testületek nincsenek tisztában monopóliumhelyzetük szolgáltató regulációjának versenypolitikai lehetőségével, a működtetés szabályozásának feltételeiben olyan elkötelezettséget vállalnak, amely hosszabb távon jelentős jövedelemkijárást eredményez a természetes monopóliumot birtokló és működtető magántulajdonos számára. A törvény e feladat ellátásának módjáról való döntést, az eszközök megválasztását – bizonyos jogszabályok (pl. a koncesszióról szóló törvény) szabta keretek között – az önkormányzatra bízta, a feladatkörök tartalmát pedig a szakmai ágazati törvények (pl. a vízgazdálkodásról, a közúti közlekedésről szóló törvény) határozzák meg. Az önkormányzatok a tapasztalatok szerint nehezen birkóznak meg ennek a feladatnak a szabályozásával és ellátásával, miközben monopóliumhelyzetben gazdálkodó tevékenységet látnak el, ugyanakkor közhatalmi szerepükben testületi határozattal állapítják meg a szolgáltatások díjait. Más esetben viszont kiadják a feladatot, de a díjat éppen a lakosság érdekében ők határozzák meg. Az önkormányzat testülete által megállapított díj az ártörvény alapján hatósági árnak minősül, így a versenyjog eszközeivel nem lehet fellépni.

2. A Ptk. szabályozza a közüzemi szerződéseket, így különösen a gázt, villamos energiát, vizet, csatornát mint szolgáltatást. Nem tartalmazza viszont a Ptk. a hálózati infrastruktúrával rendelkező szolgáltatások esetén a hálózathoz való kapcsolódás feltételeit. Gyakorlatilag arról van szó, hogy a hálózatra való rácsatlakozást igénylő fogyasztók közműfejlesztési, illetve hálózatfejlesztési hozzájárulást vagy belépési díjat fizetnek, ezzel a közműhálózat vagyoni értékének növekedéséhez hozzájárulnak. Addig, amíg a hálózat önkormányzati tulajdonban van, ez a megoldás azt sugallja, hogy a fogyasztó résztulajdonosa az önkormányzati közvagyonnak (különösen, ha csatorna beruházásához hozzájáruló fogyasztók vízközmű társulatba tömörültek), a későbbiekben egy esetleges privatizáció következményeként viszont a fogyasztó kismimmizettnek érzi magát. A gázszolgáltatók privatizációját követően ebből bonyolult és nem megfelelően rendezett tulajdon-megosztási viták adódtak. A privatizációt követően hálózatfejlesztési hozzájárulás és belépési díj intézménye legitím, általánosan alkalmazott finanszírozást segítő megoldás maradt a hálózatos közszolgáltatások területén (villamos energiaszolgáltatás, csatorna és vízszolgáltatás, gázszolgáltatás, telefonszolgáltatás). A fogyasztók által befizetett, olykor tetemes összegek ellenszolgáltatás nélkül épülnek be a szolgáltató vállalat vagyonába, majd a működtetés során az eszközök után elszámolt amortizáció megjelenik az árban, és azzal a fogyasztó újból megfizeti fejlesztést.

Szüükséges elvek hiányában nincs válasz olyan kérdésekre, hogy mi az alapja a belépési díj és hálózatfejlesztési hozzájárulás megkülönböztetésnek, ha hozzájárulásról van szó, vajon miért nem jár vissza a fogyasztónak a befizetett összeg valamilyen kedvezmény formájában, ha nem jár vissza, mi a jogi alapja az ingyenes tulajdonba adásnak, kié a megépített hálózat.

XI.

Megtévesztés a Ptk. és a Tpv. szerint

1. A Ptk. 205. §-ában mondja ki, hogy a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre a szerződés. A feleknek a (2) bekezdés szerint a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben meg kell állapodniuk. A harmadik bekezdés szerint pedig a felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek, és figyelemmel kell lenniük egymás jogos érdekeire. A szerződéskötést megelőzően tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről. A (4) bekezdés szerint pedig, ha szerződéskötési kötelezettség áll fenn, és a szerződési nyilatkozatok eltérnek egy-

mástól, a felek kötelesek álláspontjaik egyeztetését megkísérelni. Mindezeket a Ptk. rendelkezéseket azért tartottuk fontosnak idézni, mert megtevesztés már ezekben a szerződést megelőző egyeztetési időpontokban is történhet, habár a sérelmet szenvedett fél mindig az aláírt szerződésben foglalt valamely feltételt tartja megtevesztőnek.

A Ptk. 210. § (4) bekezdése mondja ki, hogy akit a másik fél megtevesztéssel vagy jogellenes fenyegetéssel vesz rá a szerződés megkötésére, a szerződési nyilatkozatot megtámadhatja. Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, ha a megtevesztés vagy fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott, vagy tudnia kellett. A jogellenes fenyegetéssel nem kívánunk foglalkozni. A megtevesztés viszont a Ptk. megfogalmazásában célzatos, szándékos cselekmény, aminek eredménye maga a szerződés megkötése, a bizonyítási teher pedig a megtevesztett félre hárul.

2. Magyarországon az átmenet elmúlt éveiben a verseny tisztessége gyakrabban sérült, mint a verseny szabadsága. Ebben az időszakban az üzleti tisztesség gyakran sérült, amelyet harácsolási vágy, a gyors meggazdagodás hirtelen valósággá vált régi vágyalma és a rendkívül lassan változó joggyakorlat segített elő, ami azt jelentette, hogy az etikai sérelmeket kevésbé vagy egyáltalán nem büntették. Az üzleti tisztességet sértő piaci magatartások nagyobb részben a Tpvt. alapján is bírói hatáskörbe tartoznak.

A Tpvt. III. fejezetébe foglaltan tiltja a fogyasztók megtevesztését, melynek címe: a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma. Ez a cím némi kiterjesztése a vendég érdeknek, a fogyasztók megtevesztése mellett a fogyasztói érdek tisztességtelen befolyásolásáról is rendelkezik. Új tényállás került a szabályok közé: a Tpvt. 10. §, amely szerint tilos a fogyasztó választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti módszerek alkalmazása. Ilyen módszernek minősül különösen, ha olyan körülményeket teremtenek, amelyek jelentősen megnehezítik az áru, illetve az ajánlat valós megítélését, más áruval vagy más ajánlattal történő tárgyszerű összehasonlítását. Ez a szabályozás a gyakorlatban igen gyakori fogyasztói sérelmek alapján került a törvénybe, mivel a piaci versenyben előtérbe került az az agresszív stratégia, ahol kizárólag a vállalkozás által beígért különlegesnek tűnő kedvezmény, ajándék az, ami a fogyasztó döntését irányítja. A fogyasztót megtevesztő magatartás sérti a versenyetikát (az egyik szereplő korrekt tájékoztatást ad, míg pl. a másik hamisít az árról vagy kedvezményeiről és egyben a verseny szabadságát is, hiszen miután a fogyasztót becsapták, bizonyos veszteséget okoztak neki, így korlátozták abban a jogában, hogy a saját jólétének maximálása érdekében dönthessen. A korábbi versenytörvény, a tisztességtelen piaci magatartásról szóló 1990. évi LXXXVI. tv. (a Vtv.) a megtevesztési tilalom megsértésének szűkítő feltételül azt adta, hogy a tájékoztatás legyen összefüggésben az áru kelendőségével, azaz erre irányuljon, ennek érdekében adják közre. Nem tartalmazza a Tpvt. a fogyasztók megtevesztésével kapcsolatos áru-összehasonlítást, mivel ez a reklámtörvény módosítása során abba került át. A Tpvt. indokolása tartalmazza, hogy a törvény nemcsak akkor tiltja a fogyasztók megtevesztését, ha az az áru kelendőségének fokozását célozza, hanem általában akkor, ha a megtevesztés a verseny szempontjából releváns.

A Tpvt. 8. §-a általában tiltja a fogyasztók megtevesztését, a (2) bekezdésben pedig felsorolja az egyes jellegzetes megtevesztéseket is. A fogyasztók megtevesztésének minősül különösen, ha az áru ára vagy lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tény vagy valós tény megtevesztésre alkalmas módon állítanak, az árut megtevesztésre alkalmas árujelzővel látják el, vagy az áru

lényeges tulajdonságairól bármilyen más megtevesztésre alkalmas tájékoztatást adnak. A második nagy csoportba tartozik az, amikor a megtevesztés passzív, vagyis elhallgatnak az áruval kapcsolatos fontos körülményeket, így azt, hogy az áru nem felel meg a jogszabályi előírásoknak vagy a vele szemben támasztott szokásos követelményeknek, illetve a felhasználása a szakosztól lényegesen eltérő feltételek megvalósítását igényli. Ugyanakkor a megtevesztés jogsértésének nem feltétele minden esetben, hogy a megtevesztő tájékoztatás az áruval kapcsolatos legyen. A c) pont szerint tilos a bármely – az áru értékesítésével összefüggő és a fogyasztó döntéseit befolyásoló – körülményről adott megtevesztésre alkalmas tájékoztatás, így különösen a forgalmazási módokról, a fizetési feltételekről, a kapcsolódó ajándékokról, az engedményekről, a nyerési esélyről. Ugyanezen paragrafus d) pontja pedig kimondja, hogy megtevesztő az is, ha különösen előnyös vásárlás hamis látszatát keltik. A törvény felsorolása bár meglehetősen részletes, lehetővé teszi a jogalkalmazó számára, hogy ezen felül is megállapíthasson mérlegelés alapján egyéb megtevesztő magatartáson alapuló jogsértést. Olyan magatartásokra – bár ezt a jogalkotó a szabályozásba külön nem mondja ki –, amelyek nyilvánvalóan az üzleti tisztesség követelményeibe is ütköznek.

A versenyhivatali gyakorlat alapján széles körben indulnak eljárások az ún. reklámszédelés miatt, ami miatt gyakran állapít meg a Versenytanács jogsértést. Fontos feltétele a jogsértés megállapításának, hogy a megtevesztés a gazdasági versenyben kell történjen.

Összefoglalás

Mivel jelenlegi legjobb tudásunk szerint a Magyarország Unió csatlakozása és az új Ptk. megjelenése nagyjából egy időben várható, a jogalkotás előkészítő munkálataiban bizonyos szemléletváltásra van szükség, melynek alapját a magyar jogrendszernek az elsődlegességet élvező közösségi joggal való összevetése kell hogy képezze. Emellett meg kell találni azokat a pontokat, ahol a nemzeti jogot meg kell tartani, s gondoskodni kell ennek érvényesíthetőségéről. A magyar jogszabályok személyi hatálya elsősorban a magyar honosságú személyekre terjed ki, ugyanakkor a jövőben – jogtechnikai szempontból – meg kell különböztetni a magyar, az EU-külföldi és a külföldi (harmadik állambeli) személyeket. Összhangot kell teremteni a jogi fogalmak meghatározása, tartalma között, ami erősíti a jogbiztonságot. Bár a versenyjog alapvetően megfelel az uniós követelményeknek, további fejlődése várható, a 2018/1997. (I. 31.) számú Korm. hat. megjelölte azokat a tárgyköröket, amelyekben egyes megállapodás-csoportokra ún. csoportmentességi kormányrendeletek kiadását rendelte el. Ennek alapján 8 csoportmentességi rendelet már megjelent. A versenyjog hatékonyságának növelése érdekében szükségesnek tartaná a Gazdasági Versenyhivatal, hogy a Versenytanács által hozott határozat bírósági felülvizsgálata egyfokú legyen a jelenlegi kétfokúval szemben, mivel így lényegesen lerövidülne a felülvizsgálati időszak, ami jelenleg 6–8 évig is eltarthat. Javaslatunk szerint a bíróság három tagú tanácsban eljárva hozhatná meg döntését. Ez természetesen törvénymódosítást igényelne. A Gazdasági Versenyhivatalban már megkezdődött az a munka, amelynek célja az Európai Unióhoz csatlakozást követően a közösségi versenyjog közvetlen hatályából és közvetlen alkalmazásából eredő sajátos hatásköri és eljárásjogi szabályok alkalmazására való felkészülés.

Lénárd Réka

FELHASZNÁLT IRODALOM

Meinrad Dreher, Mainz: A verseny „rangja” az európai közösségi jogban.
Dr. Kaszainé dr. Mezei Katalin–Dr. Miskolczi Bodnár Péter: Kézikönyv a versenyjogról.
Dr. Kecskés László: A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban.

Dr. Kecskés László–Szécsényi László: Szemléletváltás az EK-magyar jogharmonizációban.
Von dr. Alexander Petsche, M.A.E.E. Brügge (Wien): Fogyasztó megtevesztés a magyar versenyjogban.
Dr. Fritz Rittner: A szerződés és a verseny viszonyáról.

Dr. Alexander Schaub: Javaslatok az EK versenyrendszerének reformjára.
 Dr. Tóth Tihamér: Az Amszterdami Szerződés – különös tekintettel a versenypolitikára.
 Dr. Tóth Tihamér: Állami természetű versenykorlátozások az Európai Közösség jogában.

Dr. Vékás Lajos: A szerződési szabadság alkotmányos korlátai.
 Dr. Vékás Lajos: Szükség van-e kereskedelmi magánjogra.
 Dr. Vissi Ferenc: Piaci intézményrendszer versenypolitika, uniós csatlakozás.
 Dr. Vissi Ferenc: Stratégiai szövetségek, globális monopóliumok.
 Dr. Vissi Ferenc: A versenypolitika prioritásai az átmenet idején.

JEGYZETEK

1 Lásd: Dr. Vissi Ferenc: Piaci intézményrendszer, versenypolitika, uniós csatlakozás.
 2 Az European Commission Task Force Attraction-Negotiation Brüsszelben 1998. november 23-án kelt TFNA/MED (98 levelének Hungary SCREENING Results, chapter 6: competition – mellékletének III. I. a) pontjában.

3 Az ismertetés az European Law Reporter 1998. októberi számában jelent meg, 463–467. oldal (Gut springen heide GmbH. Rudolf Tusky ca a steinfurtti körzet főigazgatója – Amt für Lebensmittel Überwachung, az Európai Bíróság 1998. július 16-i ítélete a C-210/96. ügyben).

Hírek

A Ptk. koncepciójának vitája az Országos Ügyvédi Kamara, a Magyar Jogász Egylet Fővárosi Szervezete és az MTA Jogtudományi Intézete szervezésében

1. 2002. április 12-én az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának „Dologi jogi” fejezete került megvitatásra az Országos Ügyvédi Kamara és a Magyar Jogász Egylet fővárosi szervezetei, valamint az MTA Jogtudományi Intézete szervezésében. **Sárközy Tamás** előadásában rámutatott, hogy az új törvénykönyv felépítése a holland mintát követi. Az egyes könyvek sorrendjével kapcsolatban rámutatott, hogy bár a személyeket és a dologi jogot szabályozó könyvek tartalmi kapcsolata igen szoros, a hasonlóan erőteljes tartalmi kötődés miatt a személyek könyv után a családjogi könyv következik, és azt követi a dologi jogi könyv. Kiemelte azt az igényt, hogy az új Ptk. szabályaitól más törvény ne térhessen el, és ne módosíthassa csak olyan törvény, amelynek ez a kizárólagos tárgya. Cél az is, hogy lehetőleg ne kötődjenek a kódexhez végrehajtási szabályok, ahol feltétlenül szükséges, törvények kapcsolódjanak a Ptk.-hoz. Néhány kivétel elképzelhető, pl. önkormányzati rendeleti szabályozás a szomszédjogok területén.

Kiemelte az előadó, hogy a tervek szerint bekerül az új kódexbe a társasházi szabályozás, a kisajátításra, a halászatra, a vadászatra vonatkozó szabályozás polgári jogi alapjai, a földjog és az ingatlan-nyilvántartás anyagi jogi alaprendelkezései. Ennek a megoldásnak kétségtelen előnye, hogy minden anyagi jogi rendelkezés a Ptk.-ba kerül, ugyanakkor hátránya, hogy az eljárási, igazgatási jellegű rendelkezések kívül maradásával ketté válik a jelenleg egységes szabályozás.

Rátérve a dologi jogi könyvben várható főbb újdonságokra, **Sárközy Tamás** kiemelte, hogy a könyv tárgya a tulajdonjog helyett a dologi jog lesz, az idegen dologbeli jogok ideértésével. A tervek szerint a zálogjog – hagyományos magánjogi szemlélettel – visszakerül a kódex ezen részébe. Az előadó hangsúlyozta, hogy dologi jogot csak a Ptk. állapíthat meg, és ezek a rendelkezések imperatívák. A dologi joggal kapcsolatos általános követelmény, hogy ne tegye lehetővé a kártalanítás nélküli tulajdonelvonást vagy korlátozást. Erről csak törvény és kizárólag nyomós közérdekből, teljes, azonnali és feltétlen kártalanítás mellett rendelkezhet. Az előadó vázolta az egységes ügylettanon és tradíciót önálló ügyletként kezelő elméleten alapuló megkülönböztetésből fakadó eltéréseket, majd rátért a tulajdonformák elemzésére. Rámutatott, hogy valójában tulajdonformák nem léteznek; egységes tulajdoni szabályozás szükséges, amelyen belül a köztulajdon sajátos szabályainak meghatározása szükséges. Az előadást követő vita, illetve konzultáció során felmerült többek között az információ mint vagyoni érték, illetve a bírói ítélet tulajdonjogának kérdése.

2. 2002. április 19-én az új Polgári Törvénykönyv koncepciójából a deliktualis felelősséget érintő részek kerültek

megvitatásra az Országos Ügyvédi Kamara és a Magyar Jogász Egylet fővárosi szervezetei, valamint az MTA Jogtudományi Intézete szervezésében. **Lábady Tamás** a nemzetközi és a hazai jogfejlődés bemutatása során rámutatott arra, hogy 1989 után új felelősségi alakzatok és tendenciák alakultak ki. Az Európai Unióban a termékfelelősség, a környezetvédelem, a hulladékgyártkodás, a géntechnológia területén volt ez nyomon követhető. Magyarországon a bírósági jogalkalmazás egyre több veszélyes üzemi tényállást tárt fel – egyes orvosi műszerek használata (inkubátor), zagyító, lezárt bánya erőszakos kinyitása stb. –, megállapította a jogi személy tagjának bűncselekményért való közvetlen felelősségét. Emellett erősödött az igény az állami jogalkotással okozott kár szabályozása iránt is.

Az előadó elmondta, hogy a deliktualis felelősség szabályozása a kötelmi jogi könyvbe kerül, és általános részből, valamint az egyes felelősségi alakzatokat szabályozó rendelkezésekből fog állni. Rámutatott, hogy az általános károkozásnál is keresik a jogalkalmazók, hogy milyen konkrét jogszabálysértés történt, holott abból kellene kiindulni, hogy csak a törvény kifejezett engedélyével lehet kártérítési kötelezettség nélkül kárt okozni, a kivételesen, közérdekből, törvényben lehetővé tett károkozások esetén pedig kártalanítás jár. Az „adott helyzetben általában elvárható” formula alkalmazása éppen elaszticitása miatt formálisá vált. **Lábady Tamás** egyetért **Marton Gézával** abban, hogy ez a gondolatmenet az elháríthatatlanságig fokozódik; minden elvárható, amíg külső ok miatt az elháríthatatlanság be nem következik. Az előadó megemlítette, hogy a Christian von Bar vezette bizottságban lassan halad a „tort law” európai egységesítése, amelynek keretében a károsult oldaláról közelítik meg a problémát: aki kárt szenved, annak alanyi joga van kártérítést érvényesíteni a szándékosan, kötelességszegéssel vagy bármely más okból kárt okozóval szemben.

Lábady Tamás kiemelte, hogy a koncepció értelmében is fennmaradna a felróhatóság kategóriája, csak nem az általános felelősségi szabályban, hanem az egyetemleges felelősök közötti felelősségviselés, a veszélyes üzemek egymásnak okozott kára és az önhiba kapcsán. Az elmaradt haszon körében az ésszerű előreláthatóság korláta érvényesül. Az előadó megengedhetetlennek tartja, hogy külön törvényekben és más jogszabályokban legyenek az egyes kárfelelősségi alakzatok. Feltétlenül indokoltnak tartja, hogy az új Polgári Törvénykönyv sorolja fel és szükség szerint szabályozza az atomkár-felelősségtől, a termékfelelősségen, a vadkáron, a környezetben okozott káron, az állam felelőségén át, az alkalmazott felelősségig terjedően a különféle alakzatokat. Egyértelművé kell tenni a törvényben a kártalanítás, kárpótlás és kártérítés viszonyát, az általános kártérítés és a nem

vagyoni kár fogalmakat. Az előadást követő vita során többek között a sérelemdíj intézményéről, a Ptk. 342. § (2) bekezdésének rendszertani helyéről, az állam, illetve a jogi személyek károslti helyzetéről esett szó.

3. 2002. április 25-én a Budapesti Kereskedelmi és Ipar-kamara szervezésében a nagyvállalkozások klubja vitatta meg az új Ptk. koncepcióját. **Sáriné Simkó Ágnes** ismertette a koncepció elkészítésének folyamatát, bemutatta a főbb célkitűzéseket, a kódex tervezett felépítését, szabályozási körét. Külön kiemelte a monista és a dualista alapokon nyugvó elképzelések közötti különbséget és érzékeltette, hogyan szabályozza majd az új törvénykönyv az üzleti világ szerződéseit, az üzleti és a magánszférában egyaránt előforduló ügyleteket, valamint a főként magánszemélyeket érintő megállapodásokat, továbbá a fogyasztóvédelmi szabályokat.

Zlinszky János kiemelte azon alkotmányos alaptételek fontosságát, amelyekre ráépül a tulajdon biztonságának és a kereskedelem biztonságának elve, a szerződéses szabadság és a bizalmi elv. Rámutatott, hogy amíg a teljesítés biztonsága van az egyik oldalon (tönkre megy, ha „túlállalja magát”), másrészt viszont „éber embereknek írták a civiljogot”. Alapvető fontosságú követelményekként említette a magánszféra szentségét, a jogszerűség betartásának kötelezettségét, a tájékoztatási és együttműködési kötelezettségét, a társadalmi szolidaritás elvét, a szakértelem és üzleti tisztesség követelményét. Konkrét példákkal érzékeltette, milyen nehéz néha meghatározni az üzleti nyereség és a megtévesztés határát, sajátos megítélésű ez a kérdéskör a munkavállaló és a munkáltatók relációjában. Hasonlóképpen számos gondot vet fel a tulajdonvédelem és a piacvédelem egymáshoz való viszony (pl. nem tulajdonostól szerzés kereskedelmi forgalomban).

Az előadásokat követő konzultáció során felvetették az atipikus szerződések fennmaradásának, a Ptk.-hoz kapcsolódó további anyagi és eljárási szabályok megalkotása, megújítása szükségességének kérdését. Hiányolták a személyszállítás szabályozását a kódexből, és rámutattak e körben milyen dilemmát jelent a személyes adatok védelmének a szerződéskötési kötelezettséggel ütközése (potyautasok). Felvetődött a sérelemdíj kérdése, a concessió és a közbeszerzés szabályainak a Ptk.-val való viszonya, a

társasházi rendelkezések reformja iránti igény, az elbirtoklási idő, illetve a jogcímes elbirtoklás témaköre, valamint a civil szerződéseket érintő szabályozás reformjának szükségessége.

4. 2002. április 26-án a Magyar Jogász Egylet és az Országos Ügyvédi Kamara fővárosi szervezetei, valamint az MTA Jogtudományi Intézet által szervezett vitasorozat keretében **Vékás Lajos** ismertette az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának a szerződési jogra vonatkozó elgondolásait. Az előadó a koncepciót „polgári jogunk reformjának tematikája”-ként jellemezte. Kiemelte, hogy a koncepció nem kíván a szerződések alanyai között különböztetni aszerint, hogy szervezeti jogalanyok vagy magánszemélyek. A monista megközelítés legfontosabb következményei éppen a szerződési jog területén jelentkeznek. Elvárás, hogy a szabályok alkalmasak legyenek a nagy volumenű szerződéseket kötő cégek és az állampolgárok jogügyleteinek rendezésére. Az óriási gyakorlati különbségek a magánjog absztrakt szintjén háttérbe szorulnak. Lesznek olyan szabályok, amelyeket az állampolgárok nem fognak használni, de ez nem jelent törést a monista elven.

A fogyasztóvédelem külön szabályai részben a szerződések általános rendelkezései közé, részben az egyes szerződések szabályozásába kerülnek. A fogyasztó jelenlegihez hasonló – relációs – fogalmának meghatározása és a jelenlegi rendelkezések kiegészítése szükséges e területen.

Vékás Lajos kiemelte, hogy a bírói gyakorlatban és a jogirodalomban problematikussá vált megoldások kijavítása is feladat. Pl. az érvénytelenség jogkövetkezményei elszakításra kerültek a jogalap nélküli gazdagodástól ott is, ahol ez nem indokolt.

Az állampolgárok és a szervezeti jogalanyok feletti „gyámokadás” megszüntetésének fontosságát is hangsúlyozta az előadó. Legyenek tisztában érdekeikkel és védjék meg, az állam csak a legszükségesebb esetekben lépjen közbe. A diszpozitivitást értéként emelte ki **Vékás Lajos**, hozzátéve, hogy „csínján kell bánni a fogyasztóvédelemmel”, ahol cogens normák kellenek.

Az előadást követően felvetették többek között a vételi jog diszpozitív jellegéből és a cogens határidőből adódó gondokat; azt az aggályt, hogy az állami beavatkozás visszaszorulásával pl. a biztosítási szabályoknál megmarad-e a relatív cogencia; a szerződési fegyelem javítása szükségességét.

A családi jog és öröklési jog koncepciójának vitája

A Magyar Jogász Egylet Budapesti Szervezete és a Budapesti Ügyvédi Kamara dr. **Szűcs Andrea** ügyvéd, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnökhelyettese elnökletével 2002. május 10-én a Budapesti Ügyvédi Kamara kistermében a Polgári Törvénykönyv koncepciója családjogi és öröklési jogi könyve köréből rendezett vitautulást.

A bevezető előadást **Weiss Emilia** egyetemi tanár, a Kodifikációs Szerkesztőbizottság tagja tartotta.

Az előadásban felhívta a figyelmet arra, hogy a készülő Polgári Törvénykönyv a családjog és az öröklési jog területén sem tekinti helyesnek a mindenáron való változtatni akarást, minden kérdésben új megoldás keresését. Erre figyelemmel ismertette az előadás azokat a főbb kérdéseket, talán nem is mindig koncepcionális kérdéseket, amelyeket a Koncepció a családjog és az öröklési jog területén változtatandónak ítélt.

A családjog területén különösen az elmúlt néhány évtizedben a családi és a vagyoni viszonyokban bekövetkezett jelentős változásokon túl egyfelől a családjognak a Polgári Törvénykönyvbe való integrálása, a polgári jog más szabályaival való harmonizálása vagy éppen a családi viszonyok jellegzetességeire tekintettel a különbözőségekre való figyelemfelhívás, másfelől a családjogi tárgyú nemzetközi egyezmények elveinek követése kívántak fo-

kozott odafigyelést. Az öröklési jogban pedig egyfelől a családi és a vagyoni viszonyokban bekövetkezett változások és másfelől az öröklési jogi kérdések rendezésében nagyobb súllyal bírói hagyományok követése közötti megfelelő összhang megkeresése volt a fő feladat.

Emellett a családjog területén nyitott volt a Koncepció a bírói gyakorlat által felvetett, az öröklési jog területén pedig mind a közjegyzői, mind a bírói gyakorlat által felvetett kérdések tekintetében törvényi rendezésre irányuló javaslatok megtételében is.

A vitában a *családjog köréből* különösen a házassági vagyoni jog és a házastársi lakáshasználat kérdésköréből merültek fel észrevételek. Így igény merült fel a házastársi életközösség megromlása, megszűnése esetére a bankszámlák, valamint egyéb, az egyik házastárs kizárólagos rendelkezése alatt álló követelések tekintetében megfelelő biztosítási intézkedések megtétele lehetőségének törvényi szabályozására és a házassági vagyoni jogi szerződések nyilvántartásba vételére azzal, hogy ezt a nyilvántartást az Ügyvédi Kamarák vezethessék. A házastársi lakáshasználat rendezése tekintetében különösen a különvagyoni lakást elhagyó nemtulajdonos házastársat megillető lakáshasználati jog ellenértékének jogossága kérdőjeleződött meg. Ebben a körben még a törvény szerint mérsékelhető lakáshasználati jog ellenértékének megítélés-

sét is nem egy esetben méltánytalannak ítélték, és felmerült az a gondolat is, hogy e tekintetben jusson jelentőséghez az is, hogy melyik házasság hibájából került a házasság felbontásra vagy került sor a lakás elhagyására kötelező ítélet meghozatalára. A családjog szabályainak a Polgári Törvénykönyvben való szabályozásának megkérdőjelezése a vitában nem merült fel.

Az öröklési jog kérdésköréből a házastárs haszonélvezet-öröklése elleni érvek kerültek hangsúlyozásra. Különösen méltánytalannak ítélték ezt a fiatal második házastárs és az örökhagyó korábbi házasságából született, nem egyszer a második házastársnál alig fiatalabb gyermek öröklésének konkurenciájában. E tekintetben azokban a korántsem ritka esetekben, amikor az örökhagyó egyetlen jelentősebb értékű vagyontárgya a fiatal második özvegygel közösen lakott különvagyoni lakása vagy családi háza a házastársi haszonélvezet megváltásának mai szabályai, amelyek ennek a lakásnak a tekintetében a haszonélvezet megváltását – az esetek többségét szem előtt tartva minden bizonnyal méltányosan

és jogosan – nem teszik lehetővé, a korábbi házasságból született gyermekeket rendkívül hátrányos helyzetbe hozzák. A házastárs haszonélvezet-öröklésének hátrányai felmerültek az üzletrész, az értékpapírok vagy a szerzői jogok tekintetében is. A hozzászólók ezekkel a hátrányokkal, ezekkel a nehézségekkel szemben a hagyományokhoz való ragaszkodást, mint a házastársi haszonélvezet fenntartásának egyik alapvető érvét, nem látták elegendőnek. Azokkal az előadásban ismertetett eddig beérkezett észrevételekkel, amelyek öröklési szerződés esetén a kötelesrészeire jogosult irányában e szerződés szerencse-szerződés jellegére tekintettel a kötelesrész iránti igény el nem ismerése mellett hangzottak el, a felszólalók nem értették egyet. E tekintetben a Konceptió álláspontját ítélték követendőnek.

Javaslat merült fel arra nézve, hogy a Polgári Törvénykönyv eddigi közeli hozzátartozó fogalma a testvér mellett kerüljön ki egészítésre a féltestvérrrel.

(Szerk.)

Az Új Polgári Törvénykönyvről szóló Konceptió kötelmi jogi részének megvitatása a Magyar Jogász Egylet Baranya Megyei Szervezetének ülésén

A Magyar Jogász Egylet Baranya Megyei szervezete adott otthont annak a konferenciának, amelynek célja az Új Polgári Törvénykönyvről szóló Konceptió kötelmi jogi részének bemutatása volt, és ahol a Baranya, Tolna, Somogy, Zala és Vas Megyei Bíróságok bírái mondhatták el észrevételeiket, javasolataikat a Konceptióval kapcsolatban.

Dr. Mészár Róza a Magyar Jogász Egylet Baranya Megyei Szervezetének elnöke nyitotta meg a konferenciát, külön köszöntötte dr. Vékás Lajos egyetemi tanárt, a Kodifikációs Főbizottság Elnökét, a Konceptió kötelmi jogi részének elkészítőjét. Ezután átadta a szót *dr. Gátos György* nyugalmazott kollégiumvezetőnek, a konferencia levezető elnökének, aki vitaindításában kifejtette véleményét arról, hogy a Ptk. korszerűtlenné vált, a társadalmi – gazdasági változások jogszabályi változásokat igényelnek.

Dr. Gátos György szerint az új Polgári Törvénykönyvnek sok jogintézményt át kell venni a régiből, ugyanis a hatályos Ptk.-nak olyan jogintézményei is vannak, amelyek a jövőben is használhatóak lesznek. Kiemelte a bírói gyakorlat jelentőségét, de nem értett egyet azzal, hogy a bírói gyakorlat egészét beépítsék az új törvénybe. Véleménye szerint vannak olyan Polgári Kollégiumi állásfoglalások, amelyeket a bíróságok nem is alkalmaznak.

Dr. Gátos György véleménye szerint a kodifikáció során arra kell törekedni, hogy ezt a jogterületet ne szabályozza „túl” a jogalkotó, engedjen teret a bírói mérlegelésnek és jogfejlesztésnek is.

Dr. Vékás Lajos a Kodifikációs Főbizottság Elnöke ezt követően vázolta a Konceptió lényegét, melynek során a hatályos Ptk.-ból indult ki. Véleménye szerint a Ptk.-ban még mindig vannak példaértékű megoldások, ugyanis Polgári Törvénykönyvünk a maga korában magas szintű jogászai munka eredménye volt. Kifejtette, hogy az új Ptk. gerincét a hatályos polgári jog képezi. A Konceptió kialakítása során a hatályos Polgári Törvénykönyv, más polgári jogi jogszabályok és a bírói gyakorlat adta a kiinduló pontot. (Vékás Lajos véleménye szerint a bírói gyakorlatot tágabban kell értelmezni polgári kollégiumi állásfoglalásoknál.)

A Konceptió jelen állapotában egy tematikát jelent, amely összefoglalja azokat a problémákat, amelyek a hatályos joganyaghoz kapcsolódóan felmerülnek. Ez a tematika vázolja a reform feladatait, ismerteti a problémákat és az azokra adható lehetséges válaszokat. *Dr. Vékás Lajos* a bíróságok képviselőit arra

kérte, nyilvánítsanak véleményt arról, hogy mi hiányzik a Konceptióból, és milyen további változtatásokat tartanak szükségesnek.

A Konceptió részletes bemutatására rátérve rámutatott arra, hogy a Konceptió alaptétele a magánjog egységének megtartása (nem lesz külön kereskedelmi törvénykönyv). Ezzel a Konceptió az ún. monista felfogást képviseli, melynek százéves tapasztalatai vannak Magyarországon. A megkettőzés a XIX. századi történelem szüülötte, amely ma már nem tartható. Az állampolgár el tud igazodni a vagyoni forgalomban, ezért egységes szabályozás szükséges a szerződések általános és különös szabályaira, de lesznek (vannak) olyan ügyleti típusok is, amelyek az állampolgárt nem érintik (pl. szállítmányozási szerződés).

Eltérő szabályozási megoldásokra is szükség van, alapvetően a fogyasztóvédelem területén. Nem lehet ugyanis megkerülni jogharmonizációs kötelezettségeinket, így a Ptk. kivételeket fog tartalmazni a fogyasztók által kötött szerződések területén. Az erre vonatkozó joganyag jelentős részét a szerződések általános szabályai közé kell beépíteni, más szabályok az egyes szerződéstípusoknál (utazási szerződés, fogyasztási kölcsönszerződés) kapnak helyet. A fogyasztót csak kogens szabállyal lehet védeni, ami idegen a szerződési jogtól. Ugyanakkor a szerződési szabadságból folyó diszpozitivitás a fogyasztónak is előnyös lehet.

A Konceptió kialakítása során nem vettünk át külföldi mintákat csak azért, mert azok valahol már beváltak. A magyar magánjog 1928-ban már mindent átvett a külföldi kódexekből (a dologi jogot az osztrák, a kötelmi jogot a német, majd a svájci kódex alapján), ami hasznosítható volt. A Konceptióban gondolatébresztő céllal, variációs lehetőségként megjelennek azonban bizonyos külföldi példák. A kodifikátor ma már nemzetközi mintához nyúl, a Bécsi Vételi Egyezményhez, az UNIDROIT-hoz, az Európai Szerződési Jogi Elvekhez.

A szerződési jog anyaga két okból is megújulásra szorul. Egyrészt olyan fejlemények történtek, amelyekre a jogalkotó a Ptk.-ban még nem reagált (pl. elektronikus kereskedelem), de ezeket a jelenségeket a tételes jog sem veszi mindig figyelembe. Reformjavaslatok a kodifikációtól függetlenül is felmerülnek (pl. az érvénytelenség jogkövetkezmenyei kapcsán), a jogi gondolkodás folyamatosan változik.

Az „érvénytelenség jogkövetkezmenyei” sui generis tényállásként szerepel a Ptk.-ban. A 32-es számú Polgári Kollégiumi áll-

lásfoglalás megtiltotta, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinél a jogalap nélküli gazdagodás szabályait alkalmazni lehessen. Ez azonban nehézségeket okoz a bírói gyakorlatban. További bizonytalanság, hogy az eredeti állapot helyreállítása pénzben vagy természetben történjen. A bírói gyakorlat elsősorban a természetben történő helyreállítást alkalmazza. Amennyiben az eredeti állapotot nem lehet helyreállítani, a bíróság a szerződést hatályossá nyilvánítja, és rendelkezik a szolgáltatások megítéléséről. 1977 után a Ptk. arra készítette a bírót, hogy küszöbölje ki az érvénytelenséget, de nem világos, hogy ez egyenrangú alternatívá-e az eredeti állapot helyreállításával. A bírói gyakorlat ebben a kérdésben ingadozik. Eltérő a gyakorlat abból a szempontból is, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeit a felek akaratából vagy hivatalból alkalmazza-e a bíró. Ha az érvénytelen ügylet tulajdonátruházás, az érvénytelenséggel megszűnik a jogcím, így a tulajdonváltás sem következik be. Az eladó tehát visszakövetelheti a dolgot. Ha nem tulajdonátruházási szerződésről van szó, vagy nem dolog a szolgáltatás, az eredeti állapotot nem lehet visszaállítani, ami nehézségeket okoz a gyakorlatban. Vékás Lajos véleménye szerint meg kell engedni a jogalap nélküli gazdagodás alkalmazását az érvénytelenség jogkövetkezményei körében.

Ezt követően hozzászólások hangzottak el:

Dr. Kutas Péter (Dombóvár) felvetette a kódex nyelvezetének kérdését és javasolta, hogy az hasonló legyen az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat nyelvezetéhez. A munkaszerződés beépítését jónak találja, alapvetően a munkaszerződés és a megbízási szerződés elhatárolása miatt. A haszonbérleti szerződéssel kapcsolatban kiemelte a termőföldek haszonbérletének kérdéskörét és az ehhez kapcsolódó előhaszonbérleti jog jogintézményét: véleménye szerint világossá kellene tenni, hogy miként korlátozhatja ez a tulajdonjogot. A témához kapcsolódóan felvetette, hogy a családi gazdaságokkal kapcsolatban a Ptk.-nak rendeznie kellene a családi gazdaságot alapító szerződés szabályait, de más területek pl. a sportszerződések kérdéskörét is rendezendők tartja.

Dr. Vékás Lajos válaszában előadta, hogy a kódex nyelvezete a képzett jogász színvonalához igazodik, kivéve a családjog bizonyos témaköreit, ahol szükséges a jogot nem ismerő személy számára is nyilvánvaló kifejezések használata.

Dr. Kecskés László tanszékvezető egyetemi tanár hozzászólásában annak a véleményének adott hangot, hogy pezsgést hoz a magyar jogászai életbe a Konceptió. Az alapelvek közül kiemelte az alanyi jogok szabad gyakorlásának elvét, amelynek jelentősége van (az alanyi jog respektjeként) a közösségi jog és a tagállami jog összekapcsolásában is. Az alanyi jog fontos pont az Európai Bíróság joggyakorlatában, az alanyi jogot a közösségi jog alapján is el kell ismerni.

Dr. Borbély Dalma (Zala Megyei Bíróság) hozzászólásában kérdésként fogalmazta meg, hogy a felhasználási szerződések Ptk.-ba kerülése mellett a szellemi alkotások jogára vonatkozó szabályozás miért nem kerül bele a kódexbe. Kifejtette, hogy a szankciórendszer a szellemi alkotások területén azonos, ami indokolja az erre vonatkozó joganyag kódexbe kerülését. A gazdasági társaságokra vonatkozó jogi szabályozás Polgári Törvénykönyvbe építésével kapcsolatban felvetette, hogy a szerződés megtámadásának jogát vajon hogyan szabályozza majd a jogalkotó. Gyakorlati problémaként említette, hogy nem egyszerű eldönteni, hogy melyik per tartozik a gazdasági, és melyik a polgári kollégiumhoz. Kérdése továbbá, hogy a munkaszerződések Ptk.-ba kerülésével a munkaügyi bíróságok önállósága megmarad-e.

Dr. Vékás Lajos válaszában elmondta, hogy a kodifikáció során tekintettel kell lenni bizonyos érdekekre (pl.: a Magyar Szabadalmi Hivatal érdekeire), ugyanis a szellemi alkotások jogának kódexbe építése nem nyerte el mindenkinek a tetszését. Az ellenérv az, hogy még sehol sem történt meg, hogy Polgári Törvénykönyv a szellemi alkotások jogát átfogóan szabályozza. Ez az érv helytálló, de a szellemi alkotások jogszabályai akkor születtek, amikor ez a kérdés még fel sem merült, és az érintettek annak örültek, hogy a joganyagot egyáltalán szabályozták.

A munkaszerződésekkel kapcsolatosan is voltak ellenérvek, de pl. a Munkaügyi Minisztérium üdvözölte a munkaszerződések Ptk.-ba kerülését. A téma azonban napjainkban is sok problémát vet fel. Dr. Vékás Lajos véleménye szerint meg kell várni, amíg a Munka Törvénykönyvén belül véglegessé válik a szabályozás. A társasági jog Ptk.-ba kerülésének nincs akadálya, és a szerződések megtámadásának kérdéskörével kapcsolatos felvetés is azt mutatja, hogy indokolatlan az elszakadása a polgári jogtól, mert gyakorlati problémákat okoz.

Dr. Németh Olga (Nagykanizsa) hozzászólásában azt emelte ki, hogy az emberi jogok védelme több jogterületet is érint, és arra volt kíváncsi, hogy a polgári jogot és a kódexet hogyan érinti a témakör.

Dr. Vékás Lajos szerint el kell döntenie, hogy milyen legyen a viszony a magánjogi norma és az Alkotmány között. Véleménye szerint azt kell elérni, hogy magánjogi jogviszony rendezésének ne lehessen közvetlen forrása az Alkotmány vagy nemzetközi egyezmény. Véleménye szerint nem célszerű magánjogi jogvitát Alkotmány alapján eldönteni, ez ugyanis bizonytalanná teszi a joggyakorlatot. Az ilyen gyakorlat a fórum kérdését is felveti, amely nyilvánvalóan nem fog megegyezni a magánjogi jogszolgáltatással. Véleménye szerint az emberi jogok védelméhez kapcsolódó elveket át kell fordítani a magánjog nyelvére és arra kell törekedni, hogy magánjogi jogviszonyokat magánjogi normával döntsünk el, ellenkező esetben nyitva marad a kérdés, és lezártan marad a per.

Dr. Nochta Tibor egyetemi adjunktus egyetértett azzal, hogy a szerződési jogban legyenek alapelvek, de véleménye szerint a szerződési szabadság elvének korlátai között az alakszerűségi kérdésekkel kapcsolatos problémákat rendezni kell. Véleménye szerint ma sok szerződésnél ír elő írásbeliséget a jogalkotó, ami (pl. a biztosítási szerződések esetén) gyakorlati problémákat okoz. Arra az esetre gondolt, amikor a szerződő fél a biztosítási ügynöknek átadja a biztosítási díjat, a biztosító pedig 15 napon belül dönthet az ajánlat elfogadásáról. Ha ez alatt az idő alatt biztosítási esemény történik, a biztosító értelemszerűen nem fogadja el az ajánlatot. *Dr. Nochta Tibor* véleménye szerint a biztosítási díj megfizetésével a kockázatvállalás elkezdődik, és a szerződést megkötöttnek kellene tekinteni. Az írásbeliség problémakörét az elektronikus kereskedelem szabályozása is felveti.

Az Európai Szerződési Jogi Elvekhez kapcsolódóan felvetette, hogy ott elvnek szerepel a közérdek védelme is, amelyet nagyon fontos elvnek tart, de a bíróságoknak útmutatásra lesz szükségük, ha alkalmazni akarják.

Felvetette a bírósági szerződésmódosítás témaköréhez kapcsolódóan a jogszabály általi szerződésmódosítás fenntartásának felülvizsgálatát. Véleménye szerint jogszabály ne avatkozzon már megkötött szerződésbe, és a bírósági szerződésmódosítás lehetőségét is szűkíteni kellene. Kérdésként vetette fel, hogy milyen lesz az új Ptk. emberképe, amelynek szerint a fogyasztó csak egy mozzanata. Véleménye szerint a Ptk.-nak segíteni, támogatni kell a jogalanyt a társadalmi-gazdasági változások között.

Kérdésként fogalmazta meg azt is, hogy az előreláthatósági korlátok között az elmaradt vagyoni előnyt hogyan szabályozza majd az új Ptk., véleménye szerint ennek az alapelvnek (előreláthatóság) át kell hatni az egész Ptk.-t. A célszerűséghez, ésszerűséghez kapcsolódóan megjegyezte, hogy az egyes szerződéstípusoknál már éppen elég felelősségi szabályt alkalmaz a kódex.

Dr. Vékás Lajos válaszában elmondta, hogy az írásbeliség által a szerződési szabadságot csak ott kell korlátozni, ahol erre feltétlenül szükség van. Az alapelvekkel kapcsolatosan kifejtette, hogy alapelvekre szükség van, de nem célszerű túl sok alapelvet a kódexbe építeni. Azt a veszélyt rejti ugyanis, hogy a jogalkalmazó elvekkel indokol a normával szemben. Ugyanakkor mindig vannak joghézagok, új életviszonyok, amelyeknél az alapelvek alkalmazása szükséges. Ez emberképhez kapcsolódóan a fogyasztót tipikusan „relációs” fogalomnak tekinti, amely csak bizonyos relációkban merül fel. Az elmaradt vagyoni előny kérdéskörét Vé-

kás Lajos szerint is még meg kell vitatni. Az előreláthatósági elvnek valódi szerepe a szerződésszegésnél van és nem a deliktualis kárfelelősségnél, ennek figyelembevételével célszerű a szabályozást kialakítani.

Dr. Borbély Dalma (Zala Megyei Bíróság) a nem vagyoni kártérítéshez kapcsolódóan felvetette, hogy ne csak a bíró döntésén múljon az összegszerűség, mert ez ugyanolyan hátrány esetén eltérő gyakorlatot eredményez. A testi épség megsértéséhez kapcsolódóan jogi szabályozást sürgetett, mert a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata csak későn reagál a változásokra, így az ítélkezési gyakorlatot és annak meggyenként eltérő jellegét alkotmányserzőnek tartja.

Dr. Vékás Lajos szerint a megoldás nem Ptk.-beli szabályozást igényel. Véleménye szerint a biztosító társaságoknak van erre vonatkozó gyakorlata (a kalkulálhatóság miatt), ahogyan Nyugat-Európában ennek hatására a bírói gyakorlat kialakult és egyességé vált, úgy nálunk is ki fog alakulni.

Dr. Kocsis Gyula (Zalaegerszeg) üdvözölte a monista felfogást, de szerinte nem érvényesül következetesen a Konceptióban. Nem tartja jó megoldásnak, hogy könyvenként új számozást alkalmazzon a jogalkotó. Véleménye szerint nagyobb lesz a tévedés lehetősége, ha a § száma elé a könyv számát is oda kell tenni, arról nem is beszélve, hogy a jogban járatlan személyeknek nehézségeket fog okozni. A családjog Ptk.-ba kerülésével kapcsolatban felvetette, hogy ahhoz a gyámsággal kapcsolatos joganyag is szervesen hozzákapszódik, amelyet véleménye szerint nem a Ptk.-ban kellene szabályozni. Hiányolta az agrárközösségeket (erdőbirtokossági, legelőbirtokossági társulat), amelyek pedig egyre fontosabbak. Hiányolta továbbá a Konceptióból a szerződés fogalmát.

A fogyasztóvédelemmel kapcsolatosan jónak tartja a Konceptió szabályozását, véleménye szerint ezen a területen a hatályos Ptk. felülvizsgálatra szorul, mivel gyakorlata nem felel meg a jogalkotó elképzeléseinek. Ehhez kapcsolódóan kérdezte, hogy a fogyasztó miért csak természetes személy lehet a Konceptió szerint.

Felvetette, hogy ma a Ptk. nem szabályozza a nemlétező szerződéseket, véleménye szerint a Konceptiónak ki kellene mondania, hogy a nemlétező szerződés nem keletkeztet jogokat. Felvetette azt is, hogy a szerződések semmisségével kapcsolatban hiányzik a Konceptióból a közérdek fogalma. Indítványozta továbbá, hogy az ún. actio popularis ne csak a fogyasztóvédelemre korlátozódjon, hanem a környezetvédelemre és a civil társadalom érdekében védelmére is. Javasolta, hogy a kötbér szabályozásánál az írásbeliséget ne mellőzze a jogalkotó, ez ugyanis bizonyítási nehézségeket fog felvetni.

A tulajdonjog fenntartásának szabályozásával kapcsolatban nem tartja jó megoldásnak, hogy a tulajdonjog fenntartásának ideje alatt a vevő eladhatja a dolgot, és ebben az esetben a vételárra terjed ki a tulajdonjog fenntartása, ez ugyanis nem az eladó jogát biztosítja. A kamat szabályozásával kapcsolatban kifejtette, hogy a hozzátartozók körében az ingyenesség vélelmét fenn kellene tartani. A szerződésszegés körében a jelenlegi hat hónapos elévülés helyett hosszabb elévülési időt tart indokoltnak, a Konceptió megoldását jónak találta. A bank- és hitelviszonyok szabályozása körében hiányolta a bankkártya-tulajdonost védő szabályokat. A kártérítésre vonatkozó szabályozási alternatívák közül az első megoldást támogatta.

Dr. Vékás Lajos válaszában kijelentette, hogy a gyámhatósági eljárás szabályai nem kerülnek bele a Ptk.-ba. Egyetértett a dologi jogra vonatkozó javaslatokkal, de a szerződés fogalmának ko-

difikálásával nem. Véleménye szerint a jelenlegi Ptk. megadja a szerződés fogalmát, mely szerint két vagy több jogalany egybehangzó akaratnyilvánítását szerződésnek tekintjük. Ha ebből valami hiányzik, a szerződés nem jött létre, és rendelkezni kell ennek következményeiről. Az új Ptk. sem akar definíciókat adni, csak a normatartalmat kijelölni.

Az általános szerződési feltételek körében egyetértett azzal, hogy nem sikerült jól átvenni az irányelveket. Ezek az irányelvek a fogyasztót védik, függetlenül attól, hogy az általános szerződési feltételek tisztességtelenek-e. Magyarországon a jogalkotó összekombinálta az általános szerződési feltételek szabályait a fogyasztóval kötött szerződésekben tisztességtelen általános szerződési feltételek szabályaival, amelyből rossz megoldás született. Véleménye szerint ezek a feltételek legyenek semmiek, és ne csak megtámadhatóak.

A kamatra vonatkozó megállapítással egyetértett, de a kötbérre vonatkozó javaslattal nem. Kifejtette, hogy a vételárát sem kell írásba foglalni, így az alakszerűségnek nemcsak a bizonyítás körében van jelentősége. A tulajdonjog fenntartással kapcsolatban a Konceptió csak egy ötletet tartalmaz arra tekintettel, hogy a hitelbiztosítékok joga és ennek gyakorlata az utóbbi időben megváltozott.

A fogyasztó fogalmával kapcsolatban nem találtak jobb megoldást, ugyanis általánosán nehéz megfogalmazni a fogyasztó fogalmát. Bizonyos esetekben (pl. bankügyleteknél) nemcsak a természetes személyt tekintik majd fogyasztónak.

Dr. Nemessányi Zoltán egyetemi tanársegéd véleménye szerint indokolt lenne elhatárolni az ajánlatot a felhívás ajánlattételre jogintézményétől, ahogy az a Giuseppe Gandolfi paviai professzor és munkacsoportja által készített Európai Szerződési Törvénykönyv előtervezetében szerepel. Bizonytalannak tartotta a bizományi szerződés fogalmát is alapvetően abból a szempontból, hogy a Ptk. 507. §-a a bizományi szerződés fogalmát adásvételi szerződés kötésére korlátozza, az 513. § (2) bek. szerint azonban bizományi szerződésnek minősül az a szerződés is, amelyben a bizományos más szerződés kötésére vállal kötelezettséget.

Dr. Kecskés László a felhívás ajánlattételre jogintézményével kapcsolatban kifejtette, hogy a mai Ptk. a szerződéskötési kötelezettséghez köti a jogintézményt és nem világos, hogy erre egyáltalán szükség van-e.

Dr. Vékás Lajos szerint a szerződéskötési kötelezettség ma periferikus kötelezettségnek tekinthető, amely az új Ptk.-ban csak szűk körben fog megjelenni. Az ajánlat szabályozásával kapcsolatban elmondta, hogy a hatályos Ptk.-ban a szerződés megkötésének szabályai nem egymás után találhatóak, ami alapvetően azzal áll összefüggésben, hogy a Ptk.-ban nincs külön jogügyleti tannal foglalkozó rész. Az új Konceptióban ezt fel akarják számolni, amit az általános szerződési feltételek is indokolnak. A szerződés-típusokkal kapcsolatban, így a bizományi szerződéssel kapcsolatban az átalakítás indokolt. Az egyes könyvek számozása tekintetében jobb megoldásnak tartja a könyvenkénti számozást, ami a módosítások esetén is praktikusabb. Ugyanakkor elismerte, hogy a tévedés lehetősége a könyvenkénti számozásnál nagyobb.

A konferencia zárásaként *dr. Gátos György* megköszönte a hozzászólásokat, hasznosnak minősítette a konferenciát, és annak a véleményének adott hangot, hogy az idő dönti majd el az egyes javaslatok használhatóságát.

Dr. Nagy Éva
egyetemi tanársegéd PTE-ÁJK

A Ptk. Koncepció vitája a Pázmány Péter Egyetemen

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Deák Ferenc Jogi Továbbképző Intézete alapfeladatának ellátása – jogászok szakirányú továbbképzése – mellett fontosnak tekinti a hallgatók megismertetését a legújabb tudományos vitákkal, eredményekkel. Ennek érdekében az Intézet rendszeresen szervez konferenciákat, melyeken a hallgatók megismerkedhetnek a jogfejlődés várható irányjaival. Ezt a célt szolgálta a 2002. április 5-én „A polgári törvénykönyv új koncepciója” címen rendezett konferencia, amelyen a résztvevők számára bemutatásra kerültek az új Polgári Törvénykönyv megalkotása kapcsán kikristályosodott elképzelések, koncepciók.

Dr. Vékás Lajos egyetemi tanár előadása bevezetőjében megismertette a hallgatóságot az új törvénykönyv megalkotásának indokával, céljával. Az új Polgári Törvénykönyv megszerkesztését véleménye szerint elsősorban az elmúlt tizenkét év társadalmi, gazdasági változásai teszik szükségessé, bár az átfogó reformnak egyéb indokai is vannak. Ezek között említette a Ptk. bírói gyakorlatában kikristályosodott újításokat, és a – rendszerváltozástól függetlenül – bekövetkezett módosítási igényeket, pl. az elektronikus kereskedelem követelményeinek figyelembevételét. Az új Ptk. a monista elv alapján készül, azaz a magánszemélyek és a vállalatok szerződéses jogviszonyainak normái egységesek lesznek. A Koncepció a családjogot is a leendő kódex szabályozási körébe vonja, sőt elképzelhető a társasági jog megfelelő beépítése is. A törvénykönyv – legnagyobb szerkezeti egységként – a maival ellentétben nem részeket, hanem könyveket fog tartalmazni. Az előadó két szabályozási területet emelt ki előadásában. Először az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeinek szabályozásával foglalkozott. A ma hatályos Polgári Törvénykönyv nem ad dogmatikailag korrekt választ arra az esetre, ha az eredeti állapot visszaállítása már nem lehetséges. Az előadó szerint erre az esetre megoldást jelenthet a jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazása. Az új törvénykönyv megalkotásánál a kártérítési felelősség körében hasznosnak tartaná, ha az általános felelősség körében (jelenleg 339. §) a kimentés mércéje a (külső és belső) vis maior lenne. Ezt annál is inkább helyesnek véli, mivel a Ptk. bírói gyakorlata évtizedek óta szigorította „az adott helyzetben általában elvárhatóság” követelményének kritériumait.

Dr. Jobbágyi Gábor intézetvezető egyetemi tanár „Az ember a polgári jogban” címmel tartott előadást, melyben többek között felhívta a figyelmet az emberi jogképesség kezdetével, illetve végével kapcsolatos jogi bizonytalanságokra. Meglátása szerint manapság csökken a magzat, a kómában lévő, a haldokló ember jogvédelme. Túlságosan is kitágulnak az orvos döntésének korlátai a nem precíz jogi szabályozás miatt. Az előadó véleménye szerint tanúi lehetünk annak a negatív folyamatnak, amely során az embrió, a méhmagzat eldologiasodik. Ez a folyamat tükröződik az egészségügyi törvény szóhasználatában is, mely a méhmagzattal kapcsolatban a rendelkezés és a letét szavakat használja.

A jelenlegi elképzelések szerint az új Ptk.-ban már a magzat mint jövendő ember fog szerepelni, hasonlóan mint ahogy a társasági jogban az előtársaság. Álláspontja szerint a jövendő embert korlátozott cselekvőképességgel kellene felruházni, ennek megvalósulására azonban nem lát esélyt. Szintén helytelennek tartja, hogy a képviselő szabályai jelenleg a kötelmi jog keretében találhatók. Megváltoztatandónak tartja azt a mai helyzetet, hogy a

gyámság és a gondnokság szabályait nem egy jogszabályban találhatjuk. Sajnálatosnak tartja, hogy az új Ptk. koncepciójából is kimaradt a jogi személyek felelősségének szabályozása.

Dr. Petrik Ferenc intézetvezető előadása első felében a természetes személy fogalomkörével foglalkozott. A Polgári Törvénykönyvben nem szerepel az ember kifejezés, helyette a törvény a természetes és magánszemély kifejezéseket használja. Az előadás rámutatott a Ptk. és az egészségügyi törvény közötti ellentmondásra, az utóbbi ugyanis csak a 12 hetes embriót tekinti méhmagzatnak. Az előadó felhívja a figyelmet arra a koncepcióban szereplő – jelentős javaslatra, amely szerint a méhmagzat feltételes jogképessége mind vagyoni, mind személyhez fűződő jogaira kiterjed, a jogvédelem tehát mindkét joga tekintetében megilleti.

A jogi személyek szabályozásával kapcsolatban az előadó helytelennek tartja a jogi személyek szűkszavú, „kirakat jellegű” szabályozását, amit mutat az is, hogy nincsenek a Polgári Törvénykönyvben a jogi személyekkel kapcsolatos általános szabályok. Ezt pótolni kell.

A precízebb szabályozás érdekében szerencsés lenne a társasági jog mintájára az elő jogi személy fogalmának bevezetés, az előtársaságoz hasonló tartalommal.

Mai jogunkban nem megfelelő a másodlagos jogi személyek szabályozása, ugyanis ma nincs egységes nyilvántartásuk, pedig ez a gyakorlatban hasznos lenne. Bizonytalan jelenleg a másodlagos jogi személy helyi szervezetének státusza. Sok kérdésre csak a szervezet belső szabályzata ad választ, ezért szerencsésebb lenne, ha a fontosabb tényeket a nyilvántartás is tartalmazná.

Dr. Petrik Ferenc rendezendőnek tartja a jogalany, jogképesség és a jogi személy szabályozásának összehangolását, hiszen például ma a gyámhatóság nem jogképes, tehát egy törvénysértő hatósági határozattal okozott kár esetén kártérítési felelősséggel nem tartozik.

Az előadó fontosnak tartja a nem vagyoni kártérítés szabályainak pontosítását. Lehetőségként említi a sérelmi díj bevezetését, amit vagy a károsult részére kellene megfizetni, vagy közérdekű felhasználásra kerülne.

A konferencia utolsó előadója *Dr. Darák Péter* legfelsőbb bírósági bíró az ember társulási hajlamából származtatva kísérelte megfogalmazni azokat az alapjellemzőket, pl.: tagok együttműködésének intenzitása, amelyek a természetes személytől elkülönülő szervezet ismérvei lehetnek. A három alaptípus – a társaság, az egyesület és az alapítvány – bemutatása mellett kitért a közjogi személyek, költségvetési szervek, egyedi formációk problematikájára és a Ptk. koncepcióban elfogadott új fogalmi elemként jelölte meg a konstitutív jellegű nyilvántartást. Részletesen vizsgalta a jogharmonizációs követelményeket, különös tekintettel „A társaságok és jogi személyek kölcsönös elismeréséről” szóló 1968. évi ÉGK egyezmény előírásaira. Beszámolt a tervezett elő jogi személy konstrukció sajátosságairól, kitért a hatályos polgári és társasági jognak a képviseletet ellentétesen szabályozó előírásaira, a jogi személy személyiségi jogvédelmének hiányosságaira, majd az abszolút jogképesség elvéből kiindulva, elemezte a jogi személyek büntetőjogi felelőssége körében a meghatározott tevékenységtől eltiltás szankcióját.

Gór Zoltán

A kiszolgáltatottabb fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv Konceptiójának kötelmi jogi részében*

1. Bevezetés

Az új magyar Ptk. koncepcióját a Kodifikációs Főbizottság a 2001. november 8-i ülésén fogadta el és határozta el annak szakmai vitára bocsátását.¹ A Konceptióhoz (továbbiakban: K.) elsősorban gazdasági jogi vonatkozásokban és a kötelmi jogi oldalt érintve abból a nézőpontból kívánok hozzászólni, hogy a gazdasági globalizáció mai, részben előnyös, részben pedig hátrányos irányvonala mellett egyre élesedő gazdasági és egzisztenciális verseny közepette az anyagi javakhoz, a megfelelő egzisztenciához jutás terén az esélyegyenlőség a polgári jogi viszonyokban azok számára is biztosítva legyen, akik az üzleti forgalomban, a gazdasági életben és a munka világában a másik partnertől gazdasági-szakmai, valamint objektív szociális helyzetüknél fogva olyan függőségbe kerülhetnek, amelyet a másik fél a maga előnyére tisztességtelenül felhasználhat. Az e viszonyhelyzetekhez tartozó intézmények koncepcionális kérdéseivel kívánok foglalkozni a cikk keretében, elsősorban az itt említett szempontokra koncentrálni, ugyanakkor azonban más felmerülő problémák megvitatását sem mellőzve. Mindez azt jelenti, hogy írásom a K. negyedik könyvének egyes kérdéseit érinti, amelynek szerzői *Vékás Lajos* és *Lábaday Tamás*.

2. A kiszolgáltatott helyzetű fél védelme a szerződéses kötelem általános szabályainál – a munkajognak a polgári joghoz való tartozására is figyelemmel

A K. kidolgozása során uralkodó állásponttá vált, hogy a munkajogot a polgári jog részének kell tekinteni, és így a Munka Törvénykönyvének (Mt.) mögöttes jogterülete a Ptk. és értelemszerűen a *Kötelmi jog Általános része*. Ezzel még az az irányzat is egyetértett, amely nem tartja szükségesnek, hogy a munkaszerződés bekerüljön a Ptk. negyedik könyvének a *Kötelmi jog Különös részének* az egyes szerződéseket tartalmazó fejezetei közé. (Radnay).² A munkajog témakörét érintő másik két kodifikációs előtanulmány viszont a munkaszerződésnek a Ptk.-ba történő beemelése mellett foglalt állást azzal, hogy a munkaszerződés és a munkaviszony részleteit (individuális munkajog), csakúgy, mint a munkaiügyi kapcsolatokat jogát (kollektív munkajog) a maga teljes egészében az Mt. rendezze (Kiss, Prugberger).³ E másik két tanulmány közül az egyik csak a munkaszerződésnek a Ptk.-ba történő beemelését javasolta (Kiss), míg a másik – utalva az új holland *Burgerlijk Wetboek* kodifikátorai egyikének (Prof. Hartkamp) a felvetésére⁴ és a svájci OR. hasonló megoldására,⁵ hogy a munkaszerződés mellett alcímként kollektív (munka) szerződésről, sőt az üzemi megállapodásról sem ártana, ha a főbb vonások érintően az új Ptk. Kötelmi jogi Különös része is szólna azzal, hogy a részletes szabályozás továbbra is az Mt.-nek a munkaiügyi kapcsolatokat rendező részéhez tartozik (Prugberger).⁶ A K. jelenlegi kidolgozott változatából ez a megoldási lehetőség kimaradt, és csak a munkaszerződést látja szükségesnek felvenni az új Ptk. Kötelmi jogának Különös részébe.⁷

E megoldás sem okoz jogdogmatikai törést, mivel a kollektív munkajog e két kontraktuális intézményénél is azokon a nem ki-

fejezeten munkajogi kérdéseken túl, amelyekben a Polgári jogi-Kötelmi jogi szempontoknak szerepe lehet, és amelyekre nem utal az Mt., az új Ptk., azaz a Kötelmi jog Általános részének rendelkezései mögöttes jogterületként direkt módon alkalmazásra kerülhetnek, miként ezt Radnay József a már hivatkozott kodifikációs előtanulmányában a munkajog egészére nézve kifejtette.⁸ Ezt a nézetet e sorok írója Kiss Györggyel együtt szintén vallja azzal a különbséggel, hogy Kiss a munkaszerződés Ptk.-ba beemelését, én pedig ezen kívül a két munkaiügyi kapcsolati szerződés beemelését is javasolom. Bár, ha ez utóbbira nem kerülne sor, az előbb kifejtettek alapján ebből nem fog előállni kodifikációs hiba vagy hiányosság. Esetleg abból a szempontból azonban mégis megfontolás tárgyává volna tehető a kollektív szerződésnek és az üzemi megállapodásnak az új Ptk.-ba elvi szintű rendezésre irányuló beemelése, hogy a munkaszerződésben és a munkaviszonyban szereplő felek nem állnak egyenrangú pozícióban, mivelhogy a munkáltató az erősebb, a munkavállaló pedig a gyengébb fél. A munkavállalók szociális érdeke a munkáltatói „túlerővel” szemben „in abstracto” az Mt.-ben elhelyezett „minimálstandardok” védik. Eme „ex lege” és „in abstracto” fennálló minimálstandardok azonban a kollektív szerződésekben és az üzemi megállapodásokban konkretizálódnak úgy, hogy azok tartalma a munkaszerződésekbe be is kerüljenek mintegy „alakító jogokként”.

Ezzel pedig a munkajog is „betagoódik” abba az általános polgári jogi dogmatikai elvbe, hogy a kötelmi jogi kapcsolatban, ha a jogokat a kötelmi jogviszony tárgyát képező iparszerű tevékenységet folytató szakmailag jártas fél az ilyen jártassággal nem rendelkező vevő, megrendelő vagy megbízó „fogyasztói” közönség, vagy azok érdekképviselőinek a bevonása, közreműködése nélkül alakítja, a polgári jog a fogyasztói közönségnek érdekvédelmet biztosít. Ez a rendszerváltást követően is többszörösen módosított, ma hatályos Ptk. több előírásában egységes elvi vonalvezetésre felfűzve kifejezésre jut.

Ahogy a német dogmatika általánossá válása folytán a munkaviszonynak alapvonása, hogy a munkavállaló hűséggel tartozik a munkáltatójának, és annak utasításai szerint látja el munkáját, gazdasági érdekeinek megsértésétől pedig tartózkodik, a munkáltató pedig ennek ellentételezésképpen a munkavállalóval való gondoskodási kötelezettséggel (Fürsorge) tartozik, ugyanígy a Ptk. 205. § (3) bekezdése kimondja, hogy a szerződéskötő felek minden szerződésnél együttműködni kötelesek, és figyelemmel kell lenniük egymás érdekeire. E szabály a szakmai bennfentes szolgáltatóval szemben az „outsider” igénylő érdekeinek védelmét *általánosságban* biztosítja. A szakmai bennfentes szolgáltatóval szemben pedig a laikus igénylő érdekeit –, hogy az tapasztalatlansága folytán kiszolgáltatott helyzetbe ne kerülhessen, a Ptk. 209. és 209/B. §-ának az általános szerződési feltételeket meghatározó, az a mai viszonyokra aktualizálendő előírása biztosítja, hogy az az „iparszerű szolgáltatásokkal foglalkozó” (a jelenlegi „gazdálkodó szervezet” kifejezés helyett), ha egyoldalúan meghatározott olyan *általános szerződési feltételeket* használ, amelyek a fogyasztók hátrányára indokolatlan egyoldalú előnyt biztosítanak, az ilyen sérelmes kikötést az arra illetékes állami felügyelet, az érdekvédelmi szerv, valamint a sérelmet szenvedő fél a bíróság előtt megtámadhatja, amelyet a bíróság a megtámadás alaposága esetén mindenkire kiterjedő hatállyal érvénytelenít

* A tanulmány a T035263 sz. OTKA pályázat, és az MTA–ME Rudolf von Jhering Kutatócsoport támogatásával készült.

nyilvánít. Ez egyértelműen az ún. „blanketta” szerződésekre vonatkozik, amely szabály összhangban a K. Második része. A. I. 3. pontjának a „gazdálkodó szervezet” kategória kiiktatására irányuló javaslatával,⁹ olyan megreformálással tartandó fenn, hogy a szerződésblankettát elkészítő és használó „gazdálkodó szervezet” helyett az iparszerű kereskedelmi tevékenységet folytató szerződő fél szerepeljen, mivel piacgazdasági viszonyok között nemcsak szervezet, hanem bármely jogalany, azaz egyéni és társas cég – utóbbi függetlenül attól, hogy jogi személyiséggel rendelkezik vagy sem – iparszerű gazdasági tevékenységet folytathat a hozzá szükséges szakmai előfeltételekkel való rendelkezés esetén.

A „professzionális” vállalkozó által elkészítésre kerülő és annak felhasználásával történő szerződéskötés speciális eseteként szabályozza a hatályos Ptk. 209/C. §-a azoknak a blanketta szerződéseknek a megtámadását, amelyeknél megrendelői/vevői, azaz igénylői oldalon ún. „fogyasztó”, nem pedig szintén professzionális módon iparszerű vállalkozói tevékenységet folytató jogalany áll. A K. álláspontja ezzel kapcsolatosan az, hogy a blanketta szerződésekkel szembeni, Ptk. 209. és 209/B. §-ában szabályozott védelmet csak akkor indokolt biztosítani, ha az igénylői oldalon fogyasztó áll. Általános jelleggel azért szükségtelen a K. szerint a blanketta szerződésekkel szemben a megrendelői/vevői oldalon a Ptk.-ban szabályozott módon védelmet biztosítani, amely olyan „vagyonilag forgalom, amely szervezetek között rendszeresen és üzletszerűen nyereségszerzés, nem pedig szükséglet-kielégítés érdekében folytatott tevékenység, és amely döntően szabványszerződések keretei között tömegméretű árukapcsolatokat von magával, aminek zavartalan bonyolítása hatékony mozgási sebességű tőkemobilitást igényel, mert túlnyomóan átlépve a nemzeti határokat, nemzetközi kereskedelmi kerekék között zajlik.”¹⁰ Ez mind igaz. Ugyanakkor azonban a másik oldalon az a probléma merül fel, hogy éppen a kontroll minimalizálására törekvő nyereséskedési céltat következtében a gazdaságilag erősebb szupranacionális vállalatok a fogyasztókhoz közelebb álló gyengébb ugyancsak professzionális tovább eladói vállalatokra blanketta szerződéseken keresztül is nyomást gyakorolnak, és sok esetben arra kényszerítik őket, hogy gyenge minőségű, sőt a fogyasztókat anyagilag vagy egészségileg is megkárosító termékeiket adják el a piacon.

Tapasztalat, hogy a szupranacionális vállalatok a globalizált piacon olyan kíméletlen áruterítésre kényszerítik mind a saját üzemeltetőiket, mind pedig szerződéses partnereiket, amely egyfelől globális gazdasági diktatúrához, másfelől olyan globális gazdasági katasztrófákhoz vezethet el, mint amilyent a legutóbbi időszakban az élelmiszerfeldolgozó-iparban és az élelmiszerkereskedelemben a kergemarhakór (BSC), valamint a száj-, és körömfájás járvány váltott ki.¹¹ Még ennél is nagyobb a veszélyhelyzet a napjainkban Lichtensteinen keresztül Kínából egész Európáig terített olcsó fagyasztott baromfi, a vörösvérsejt-képződést gátló tartósítószerke miatt.¹² Mindez arra utal, hogy a globalizáció előnyei mellett a kontroll nélküli globalizáció iszonyatos károkat tud előidézni éppen a határtalan nyereségre való törekvés miatt. Éppen ezt a nyereségre törekvést szükséges féken tartani és a tisztességes kereskedelem keretei közé szorítani. Ellenkező esetben ugyanis egy olyan nyomás nehezedik éppen a fogyasztói alsó szinttel kapcsolatban álló kereskedelemre, amelynek a kiegyenlítésére sem a fogyasztóvédelmi érdekvédelmi szervezetek, sem a gazdaságfelügyeleti szervek nem válnak képessé. Ugyanis az egész kereskedelmi hierarchiát felülről vezérlik és szorítják. Éppen ezért a legfelső szinteken már szükséges elejét venni a tisztességtelen és végső soron a fogyasztót károsító kereskedelmi törekvéseknek. Ezt figyelembe véve azzal az állásponttal értek egyet – amelyre megjegyzésként a K. is utal –, miszerint „a tisztességtelen szerződési kikötéseket a kereskedelmi (üzleti) forgalom körében is semmisségi szankcióval” volna helyes illetni.¹³

Mindehhez szervesen kapcsolódik a *munkajogi minimál standardokra* vonatkozó általános igény, amelyre történő utalást

szintén indokolt lenne az új Ptk. Kötelmi jogának Általános részében elhelyezni. A legtöbb esetben ugyanis a munkáltatók a munkavállalókkal szintén olyan blankettaszerződéseket kötnek, amelyekbe gyakran elrejtésre kerülnek olyan kikötések, amelyek a munkavállalókra méltánytalanul hátrányosak, és amelyekre a szerződés megkötésekor vagy nem figyel fel, vagy nem mer kifogásolni. A legtöbb ilyen blanketta alkalmazási szerződés vállalkozási jogviszonyba bújtat olyan szolgálati kapcsolatokat, amelyek egyértelműen munkaviszony tartalmúak. E körülményre is tekintettel, a jelenlegi Ptk. 209. és 209/A. és C. §-ai helyébe vagy a C. § kibővítésével *egy olyan átfogó szabályt volna helyes megalkotni, amely az új Ptk.-ba felvételre kerülő valamennyi típusszerződésre, valamint az ezek kombinálásával megkötésre kerülő atipikus szerződésre nézve kimondaná, hogy az ilyenekre egyoldalúan elkészített és forgalmazott általános szerződési feltételek bírósági keresettel a gazdasági és a jogi szakfelügyeletet végző szervek (szakigazgatási szerv, versenyhivatal, és az ügyészség), valamint a megfelelő szakmai és fogyasztói érdekvédelmi szervek által mintegy „popularis actio”-ként megtámadhatók, a konkrétan megkötött blanketta szerződés pedig az azt megkötő másik fél által a Pp. előírásai szerinti keresettel a semmisség és a megtámadhatóság szabályai szerint, amit és aminek joghatásait jelenleg a Ptk. XXI. fejezete szabályoz.*

Ezen az alapon vitathatónak tartom a K.-nak azt az álláspontját, hogy a „popularis actio”, azaz a közérdekű keresetet csak a fogyasztói szerződések általános feltételeinél kívánja lehetővé tenni, az egyéb szerződésblanketták esetében azonban nem.¹⁴ A K. e korlátozó álláspontja összefügg a már előbb vázolt felfogással, hogy a professzionális vállalkozók egymás közötti gazdasági szerződéseik körében a tisztességtelen kikötés fogalmát ki kívánja iktatni és ezen az alapon ilyen szerződési blanketta sem közérdekű keresettel, sem pedig az olyan szerződéskötés hiányos szerződési akarat okán ne legyen megtámadható. Ha a „tisztességtelen kikötés” fogalma oly módon kerülne átértékelésre, miként ezt a K. javasolja,¹⁵ sok termék-előállító és forgalmazó a minél nagyobb haszonszerzés érdekében termékminőség rontás és erőszakos termékterítés útján gátlástalanul meg tudja károsítani üzleti partnerei egész sorát, ami egy központosított globalizált gazdaság hierarchikus láncolatának minden szintjén lefelé, egészen a végső fogyasztóig ugyanezt a hatást válthatja ki. Ennek eredményeként nemcsak a közbülső áruközvetítők, hanem többnyire a lakossági szolgáltatásokat ellátó, nyersanyagot és más eszközöket is vételező kisvállalkozók is károsodnának, akik között sok a kényszervállalkozó vagy az olyan, akit munkaszerződés helyett – ugyancsak tisztességtelenül eljárva – vállalkozási szerződéssel dolgoztatnak csak azért, hogy a társadalombiztosítási járulékok teljes összegét ő viselje, és a munka elvégzéséhez szükséges anyagokat vele és az ő költségei terhére szereztesse be, valamint, hogy rendkívüli munkavégzés esetén ne kössék meg a munkáltató kezét az Mt.-nek a munkaidőt korlátozó előírásai, továbbá a munkáltató mentesülhessen a pótlékfizetés és a fizetett szabadságra küldés kötelezettségei alól. A holland Ptk. bizonyos vonatkozásokban kiterjeszti a fogyasztóvédelmet a vállalkozóknak eme kategóriájára is.

A K.-nak az az elképzelése, hogy „az új Ptk. szerződési szabályait a kereskedelmi (üzleti) forgalom követelményeire kell méretezni”, egyértelműen helyes.¹⁶ Azzal az állítással viszont nem tudok egyetérteni, hogy az „(összetett) szervezetek között” üzletszerűen és rendszeresen bonyolódó vagyonilag forgalom „nem a szükségletkielégítés, hanem a nyereségszerzés érdekében történik.”¹⁷ Lehet, hogy ez a gyakorlatban ma így van és vannak erre utaló szakirodalmi feldolgozások közgazdasági és szociológiai síkon egyaránt.¹⁸ Ez azonban az üzleti forgalom eldeformálódása, céltévesztése, mivel az üzleti forgalomnak a szükségletkielégítés érdekében kell történnie, amelynek következménye, velejárója csak a nyereségszerzés. Önmagában a nyereségszerzés a mások becsapásának az intézményesítésével, általános elismerésével járna. A Szerződési Jog Európai Alapelvének a 4–109. cikke alapján és az UNIDROIT alapelvének a 3–10. cikke tisztessé-

ségtelen előny vagy súlyos értékaránytalanság esetén a szerződés érvénytelenítését,¹⁹ a K.-val ellentétben indokoltnak tartom. Ilyennek a fennforgása esetén helyes lenne, hogy ne csak a fogyasztói szerződések általános feltételei, hanem bármely szerződési általános feltétel a semmisség jogkövetkezményét maga után vonva *közérdekelő keresettel határidő nélkül megtámadható legyen*. Konkrét szerződésnél pedig a tisztességtelen előny vagy a súlyos értékaránytalanság, ha az fogyasztói szerződésben áll fenn, akkor azzal szemben a határidőhöz nem kötött semmisség jogkövetkezményét, egyéb szerződéseknél pedig a határidőhöz kötött megtámadást indokolt alkalmazni. Egy ilyen megoldás mellett el tudnám fogadni a K.-nak azt az álláspontját, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közötti feltűnő aránytalanság esetén elmozdulás történjen a korábbi 30–40%-os arányból a „laesio enormis” irányába,²⁰ annak túllépését viszont szigorúan tiltani kellene, esetleg az uzorszerződés semmisséget maga után vonó tilalmával.

Ezzel összefüggésben említtem meg azt, hogy a ma hatályos Mt.-ben a semmisségre és a megtámadhatóságra vonatkozó előírások az ott szereplő rövidebb megtámadási határidők kivételével teljesen megegyeznek a Ptk. ide vonatkozó szabályaival. Ezt figyelembe véve az Mt.-ből teljesen ki lehetne iktatni az ide vonatkozó külön előírásokat, már csak azért is, mert semmi sem indokolja, hogy a munkajogban a megtámadásra nyitva álló határidő a polgári joginál (1 év) rövidebb (6 hónap) legyen. Ami a megtámadási határidő kezdő időpontját illeti, az a jelenlegi szabályozás szerint a tévedés vagy a megrészérvényesítés felismerése, jogellenes fenyegetés esetében pedig a kényszerhelyzet megszűnése. Ez a jogi rendezés a gyengébb fél számára kellő védelmet nem biztosít. Igen gyakori ugyanis az, hogy valakit a szerződéskötés során rosszhiszeműen megrészérvényesítenek, vagy fenyegetés nélkül, pusztán az erőpozíció alapján reá nézve megtámadásra lehetőséget adó előnytelen szerződéskötésre készítetik – aminek tipikus esete a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás feltűnő aránytalansága –, a sérelmet szenvedő fél nem mer fellépni, mivelhogy a másik fél részéről okkal gazdasági vagy egzisztenciális ellehetlenítéstől tart. A gyakorlatból merítve: ilyen élethelyzet már sok esetben előállt, amikor is a megrendelő kiskereskedő vonakodott a nagykereskedőnek a számára előnytelen feltételeit teljesíteni, mire ő megtagadta a további szállításokat. Ilyen az is, amikor a munkáltató a munkavállalót azzal a feltétellel veszi fel, hogy munkaviszonya megszűnését követően 3 évig nem folytatja azt a tevékenységet, amelyet a munkáltatónál ellátott, és ezért a munkáltató az Mt. 3. § (4) bekezdésével ellentétesen térítést nem biztosít. Ha a munkavállaló a munkaviszony fennállásának ideje alatt ezt kifogásolni merészeli, kockáztatja a munkáltató részéről történő felmondást. Ezért több EU tagállam tételes joga külön kimondja, hogy az ilyen helyzetekben a megtámadási határidő a kiszolgáltattott helyzetet előidéző jogi kapcsolat megszűnésével veszi kezdetét. Egy ilyen jellegű szabályt a fenyegetettség, illetve a kényszerhelyzet tágabb értelmezésével helyes lenne az új magyar Ptk.-ban is megfogalmazni, vagy pedig a fenyegetés és a kényszerhelyzet mellé a bizonyítható kiszolgáltattott helyzet fennállását is felvenni.

3. A kötelmi jogi szabályok rendszerbeli elhelyezésének kérdése a fogyasztóvédelem és a munkavállaló-védelem aspektusából

Nemcsak jogdogmatikailag, hanem az alcímben megjelölt aspektusból is egyértelműen helyesnek látszik, hogy a K. a fogyasztóvédelem általános szabályait – mint amilyen a fogyasztó szerződéseknél jelentkező és az előbbi pontban tárgyalt általános szerződési feltétel, valamint a konkrét szerződés érvénytelenítés, továbbá a szavatosság, jótállás, és a szerződés egyoldalú visszamondásának a lehetősége – a K. az új Ptk. Kötelmi jogának az Általános részébe, pontosabban „a szerződések általános normái

közé” kívánja beilleszteni, míg az egyes fogyasztói szerződéseket azokhoz a szerződéstípusokhoz, szerződési altípusként, amelyeknek a jegveit viselik túlyomóan magukon.²¹ Még maradva a Kötelmi jog Általános részénél, az is helyes, hogy a K. a fogyasztó fogalmát a szerződés általános szabályainál konkrétan úgy kívánja meghatározni, hogy abba a holland Ptk.-hoz hasonlóan ne csak a szűken vett fogyasztó természetes személyek, hanem olyan jogalanyok is beleférjenek, akiknek a szerződéskötései egyfelől vállalkozói és fogyasztási szükséglet-kielégítést egyaránt szolgálnak, másfelől olyan nonprofit intézmények, amelyek működése társadalmi célokat szolgál (egyéni vállalkozók, alapítványok, nonprofit szervezetek).²² A fogyasztó fogalmának és szociális aspektusú felfogásából következik az is, hogy ugyancsak számunkra szinpatikus módon kívánja a K. az új Ptk.-ban meghatározni a fogyasztói szerződés fogalmát, amely alatt olyan szerződés értendő, amelyet az előbbi értelemben felfogott fogyasztó olyan jogalannyal köt meg, aki/amely a szerződést foglalkozása vagy üzletszerű gazdasági tevékenysége körébe tartozó céllal köti.

Azt, hogy valamely szerződéstípus tartalmaz-e altípusként meghatározható fogyasztói jelleget, az itt említett két fogalom, az elsőnek az alanyi, a másikkal pedig tárgyi ismérvei határozzák meg. Ezt figyelembe véve álláspontom szerint indokolt lenne, ha a kodifikátor nemcsak a K. Második Rése „A” főpontjának 2. a) pontjában közzétett táblázatban szereplő nevesített fogyasztói szerződéseket²³ sorolná be a megfelelő szerződési típusokba, hanem megvizsgálná valamennyi szerződéstípusnál, hogy annak nincs-e altípusként meghatározható fogyasztói formája. Egyértelműen ilyen altípusok megtalálhatók a *fuvarozási*, a *szállítmányozási*, és még több más szerződés esetében is, amelyek az itt említett táblázatban nem szerepelnek. Ezek közül azonban a K. helyesen eljárva emeli ki a *biztosítási szerződést*, ahol kimondja, hogy az e szerződéstípusnál ma érvényesülő egyoldalú kogencia főszabálykénti kiiktatása mellett a szerződéskötési kötelezettség körén kívül a fogyasztói biztosítások területén meg kell tartani a fogyasztói érdekeket védő kogenciát, amelynek előírásait a biztosítási szerződésfajtákat felölelő fejezet általános részében kíván elhelyezni a kodifikátor.²⁴ Nem eléggé körültekintőnek érzem azonban azt a nézetet, hogy a biztosítási szerződések esetében „az érett fogyasztót indokolt figyelembe venni, nem pedig a támogatásra szoruló”.²⁵ A biztosítási szerződés ugyanis az a szerződés, ahol egyértelmű a fogyasztónak minősülő biztosított kiszolgáltattott helyzete a bonyolult és terjedelmes kötvényektől, amelyekbe sokszor kedvezőtlen kikötéseket is elrejtettek, amelyeket az üzletkötő szemérmesen elhallgat. Ezt is figyelembe véve lenne helyes, ha az új Ptk.-ban megfordulna a jelenlegi Ptk. 537. §-ában elhelyezett az a szabály, mely szerint az ügyfél adja az ajánlatot, amelyet a biztosító szinte minden esetben saját kötvényét hozva fogad el. A legtöbbször ugyanis éppen fordított a helyzet, pont az üzletkötő keresi meg a fogyasztónak minősülő ügyfeleket a biztosító ajánlatával és nem fordítva. Ezért a szerződéskötésnek két módját volna indokolt az új Ptk.-ban szabályozni.

A fogyasztóvédelmi szerződések általános szabályaihoz hasonlóan indokolt lenne azon is gondolkodni, hogy minként lehetne a *munkatevékenységgel összefüggő tartós*, olyan *kétoldalú együttműködési kapcsolatoknak* azokat a normáit elhelyezni, amelyek az egyik fél kiszolgáltattott helyzetbe csúszásának akadályát képeznek. Itt olyan kapcsolatokra gondolunk, amelyekben az egyik fél alárendeltjévé, sőt szolgáltatójává válhat a másiknak anélkül, hogy szolgálati, illetve munkaszerződést kötne a felettesi pozícióban lévővel, kiiktatva a felettesi helyzetben lévőnek az alárendelt helyzetben állóval szembeni leglényegesebb kötelezettségét, a fűrsorge-t. Ilyennek látja a 75/117. sz. ILO egyezmény és annak nyomán több EU-tagállam a munkabérvédelmi (a pénzügyi és a természetbeni díjazás arányát meghatározó) előírásokat kijátszó és ezért tiltott feles berletet és a részes művelést,²⁶ a német jog pedig az ún. „Arbeitsvertragsehnliche” vállalkozási és megbízási szerződéses kapcsolatokat, ahol a munkavállalóhoz

hasonló pozícióban álló vállalkozónak vagy megbízottnak „ex lege” biztosítja a német jog azokat a jogosultságokat, amelyek a munkavállalókat megilletik, ideértve a munkavállalók érdekeit védő minimál standardokat is.²⁷

Ebből a szempontból is jónak tartom a *szerveződéseknek* azt a *csoportosítását*, amely a K.-ban szerepel. A rendszer globálisan nem sokat változik a hatályos Ptk. rendszeréhez képest. Ami ebből az általam vizsgált szűkebb témát illeti az, hogy ha az új Ptk.-ba integrálnánk a *munkaszerződésre* vonatkozó fejezetet, az a vállalkozási szerződés és a megbízási jogviszony közé kerülne elhelyezésre.²⁸ Ez a megoldás jogdogmatikailag és a gyakorlat szempontjából is teljesen helytálló, mivel a munkaszerződés egyfelől éppen olyan „facere” jellegű, azaz éppen úgy valamilyen tevékenység kifejtésére, elvégzésére orientált kötelelem, mint a vállalkozás vagy a megbízás. A *vállalkozás* és a *megbízás* között az alapvető különbség csupán az, hogy míg a vállalkozásnál a díj a munka elvégzése, vagy a mű elkészítése után jár, addig a megbízásnál a megbízási díj az ügyintézés eredményétől független. Feltehetően a gondos és lelkiismeretes eljárás csupán. Lényegében kettő között helyezkedik el a *szolgálati*, illetve a *munkaszerződés*, aminek a nyugat-európai jogokban két fajtája van. Az egyik az ún. „szabad szolgálati szerződés”, míg a másik az ún. „függő munka”. A német BGB a szolgálati szerződésnek e két típusát tételen jogilag is megkülönbözteti, bizonyos fokig egymástól eltérően szabályozva a tartalmi és a joghatásbeli kérdéseket.²⁹ A munkaszerződés és Janus-arcúsága folytán a „szabad” szolgálat tekintetében a vállalkozási és a megbízási szerződéshez közelit, míg a kötött szolgálat tekintetében egyértelműen – miként ezt a római jog is megfogalmazta – a munka(erő)bérleti szerződéshez.

A szolgálati szerződés e kettős irányultsága azonban szociális problémákat is felvet. Annál fogva ugyanis, hogy a szolgálati szerződés mindkét formájának közös eleme a „munkáltató” részéről a szolgáltól, illetve a munkavállaló irányában fennálló „Fürsorge” kötelezettség, azért, hogy ezt a munkáltatóknak ne kelljen teljesíteniük s ennek költségeit viselniük, inkább tartós vállalkozási vagy megbízási szerződést kényszerítenek rá a vállalkozónak/megbízottnak elnevezett „munkavállalóra”, munkáját teljes napi és heti törvényes vagy még annál is hosszabb munkaidőre igénybe véve, igen gyakran kikötve azt is, hogy más számára hasonló tevékenységet nem végezhetnek. Ez a jogviszonykonstrukció azon túlmenően, hogy teljes szolgálati függőséget teremt a szolgáltól részére, nemcsak a munkáltatót e jogviszony alapján terhelő költségeket kénytelen átvállalni, hanem még a szolgálati viszony megszüntetésénél is a megrendelőnek/megbízottnak álcázott munkáltatónak kedvez a vállalkozási-megbízási szerződésnél fennálló rövidebb felmondási idő miatt. A „szolgálati jellegű” szerződések megkötésének a munkaszerződést felváltó ez a módja a globalizmus hatására az USA-ból indult el, és több nyugat-európai államban is elterjedt. Németországban azonban a jogdogmatika és a joggyakorlat megalálta az ilyen kényszervállalkozók és kényszermegbízottak védelmének a módját az „Arbeitsvertragsähnliche Rechtsverhältnisse” fogalmának a megkonstruálásával. E jogi konstrukció felhasználásával a bírói gyakorlat a munkaviszonyra jellemző tartós vállalkozási és megbízási viszonyok esetében kiterjesztő értelmezéssel a munkajogi szabályokat alkalmazza. Nálunk ezzel szemben a külföldi befektető, mindenek előtt a biztosító társaságok kívánságára a 2000:CXVI. tv. megalkotta az önálló kereskedelmi ügynöki szerződést a vállalkozási szerződés egyik altípusaként. Amennyiben a kodifikátor ezt a speciális szerződéstípust továbbra is fenn kívánja tartani, indokolt lenne a munkaszerződést követően a már említett német megoldás figyelembevételével munkaviszonyhoz hasonló szerződésként szabályozni. Azt pedig elérni, hogy a gyakorlatban ne lehessen színlelt vállalkozás-megbízási szerződésekkel munkaviszonyt palástolni, polgári jogi jogkövetkezményének a bírói gyakorlatban való következetes levonásán kívül a szociális partnerek érdekegyeztetésének és a kollektív szerződésnek erre is irányuló kiterjesztésével is lehet. Ez is amel-

lett szól, hogy a kollektív szerződés és szakszervezet hiányában az azt helyettesítő üzemi megállapodás az új Ptk.-ban – mint a munkaszerződés speciális altípusa – megemlítséssel kerüljön.

Végezetül még a szerződések csoportosításával kifejezetten jogdogmatikai vonatkozásban csak annyit, hogy a *díjkitűzést* is helyesebb lenne a munkaszerződés után, szintén annak fejezetén belül elhelyezni, hasonlóan ahhoz, ahogy ezt az 1928. évi Mtj. tette,³⁰ tekintettel arra, hogy – legalább is az én számomra megalapozottabb 1945 előtti többségi felfogás bár egyoldalú, de visszerthes jogügyletként kezelte.³¹ Bár témaköröm kereteit túllépve, megkockázatom azt is felvetni, hogy az ingyenes szerződéseket, így az ajándékozást, a közérdekű kötelezettségvállalást és a haszonkölcsönt is a megfelelő visszerthes szerződések mellett lehetne elhelyezni. Az „adási” szerződés visszerthes formája ugyanis az adásvétel és a csere, a közérdekű kötelezettségvállalás visszerthes formája a díjkitűzés, míg a haszonkölcsöné a bérlet és a haszonbérlet, mely utóbbinál fennállhat az a már jelzett probléma, hogy a feles bérlet és a részes művelés szintén kizsákmányoló jellegű munkaszerződést leplezhet, amelynek célja a munkabérenél jelentkező természetbeni díjazási aránykorlátozás kiküszöbölése.

4. A munkaviszonyból és más függő viszonyból származó deliktualis felelősség szabályozásának a problémája

A K. részben átvéve Marton Géza egységes objektív felelősségi elméletét, az általános deliktualis felelősséget a Ptk. 339. §-ában meghatározott jelenlegi „objektívizáltan szubjektív” (általában elvárható) vétkességi aljáról – álláspontom szerint – meggyőző indokok mellett³² kívánja oly módon objektív alapokra helyezni, hogy a károkozó csak az esetben mentesülhessen a felelősség alól, ha bizonyítani tudja, hogy az adott esetben nem csak tőle, hanem általában nem volt elvárható.³³ Ezáltal az exculpatio kétségtelenül erőteljesen megnehezedik, a „casus minor” pedig jelentősen leszűkül. Ennek viszont komoly kihatása lenne a szolgálati viszonyra, annak is a kötött módjára, vagyis a függő munkára és a munkaviszony jellegű vállalkozási – megbízási jogviszonyra, mégpedig a munkavállaló és a munkavállalóhoz hasonló vállalkozó/megbízotti szolgálati viszonyban álló károkozók esetében.

A polgári jogi és a munkajogi szakírók túlnyomó többségének általam is vallott álláspontja szerint a hosszan tartó, folyamatos, monoton munkatevékenység indokolja azt, hogy a munkavállaló felelősége a munkavégzés során okozott károkért az általános kártérítési kötelezettségnél enyhébb legyen.³⁴ Figyelembe véve azt, hogy a kodifikátor általam is vallott álláspontja szerint, ha a munkaszerződés bekerül az új Ptk.-ba, az egységes kódex-koncepció értelmében a *munkaviszonyból származó kárfelelősséget* is a Ptk.-ban indokolt elhelyezni.³⁵ Ebben az esetben viszont, eltekintve a K.-val, a Ptk. 339. §-ának (2) bekezdését nem volna helyes kiiktatni, hanem átalakítva indokolt lenne egy olyan tartalommal megtartani, mely szerint a függő jogviszonyokból, mások irányítása és ellenőrzése alatt végzett szolgálati jellegű tevékenységből eredő károk esetében a kártérítés mértékét a bíróság e törvény (azaz az új Ptk.) által adott felelősségkorlátozás adta keretek figyelembevételével méltányossági alapon mérsékelheti.

Ugyanakkor azonban azt is meg kell mondani, hogy a ma hatályos Mt.-ben szabályozott *munkavállalói kártérítési felelősség* büntetőjogi alapon álló (szándékosság és gondatlanság) felelősségi rendszere, továbbá a bizonyítási tehernek az exculpatio mellőzésével a károsult munkáltatóra történő áthárítása, valamint a kártérítési összegnek a gondatlan károkozás esetében „ex lege” előre történő mérséklése már indokolatlan és túlzott kedvezményt jelent a munkavállalók számára. A munkavállalói kártérítési felelősségnek ez a rendszere nemcsak a magyar polgári jog rendszerével ellentétes, hanem a nyugat-európai munkavállalói kárfelelősségi rendszerrel is, amely a polgári jog általános felelősségi rendszeréhez hasonlóan exculpatios alapon áll, a „cul-

pa”-t pedig a Ptk. 339. § (1) bekezdésében meghatározott „helyzetben általában elvárhatóság” kritériuma szerint határozza meg. A kártérítési kötelezettség „ex lege” előre történő mérséklése a nyugat-európai munkajogban ugyancsak ismeretlen. A kialakult bírói gyakorlat viszont teljes kártérítést csak a „culpa lata”, illetve a „culpa gravis” esetében állapít meg. Már a „culpa gravior” esetében is mérsékelt kb. olyan mértékben, mint amellyel nálunk az ágazati kollektív szerződéssel emelni lehet (6 havi átlagkereset), míg a culpa levis esetében a mi fél havi átlagkeresetünk összegéig, sőt annál lejjebb is mérséklük a kártérítés összegét, „culpa levissime” esetében pedig legtöbbször mentesítik a munkavállalót a kártérítési összeg megfizetése alól.³⁶

A munkavállalót és a munkavállalói státuszhoz hasonló függő helyzetben dolgozók kártérítési felelősségét ilyen módon volna helyes az új magyar Ptk.-ban rendezni annak a kimondásával, hogy itt – a deliktális felelősség általános formájával ellentétben – a vétkesség kritériuma nem az adott helyzetben elvárhatatlanság, hanem az általában elvárhatóság lenne. Abból kiindulva, hogy többek károkozása esetén a K. általánosságban is lehetővé tenné a közrehatási arány megállapíthatósága esetében az egyetemleges felelősség mellőzésével az osztott együttes felelősség megállapíthatóságát, a munkavállalót terhelő culpa enyhébb eseteiben ezt az új Ptk.-ban megfogalmazandó általános szabályok szerint lehetne alkalmazni. Egy ilyen megoldással oly módon közelíthető volna az általános kárfelelősség és a munkavállalói kárfelelősség egymáshoz, hogy a német joghoz és a magyar megbízotti felelősséghez hasonlóan (Ptk. 475. §)³⁷ a „culpa in contrahendo” esetében a munkavállaló közvetlen felelősége is megállapítható lenne, aki a vele szemben közvetlen igényelt „többletfelelőséget” regressz igényt támasztva érvényesíthetné munkáltatójával szemben. Ezt a megoldást a munkáltató csőd miatti megszűnésének a veszélye indokolja, akivel szemben nem tudná megrendelője (a fogyasztó) érvényesíteni a kárigényét.

Ami a *munkáltatónak*, valamint a hasonlóan minősítendő *foglalkoztatónak* a *munkavállalóval szembeni felelősségét* illeti, jogdogmatikailag ugyancsak két részre, egy a Ptk. 345. §-ában szereplő veszélyes üzemihez hasonló, vétkességtől független felelőségre, és a Ptk. 467. §-ban szabályozott letéti felelősség különös formáját képező szállodai felelősséghez hasonló őrzési felelőségre tagolódik. A munkáltató e két felelőségi formája – egyetértve a K.-val³⁸ – ugyancsak kiemelhető az Mt.-ből, és szerintem az új Ptk.-ban részben a letéti felelősség speciális formájaként a szállodai felelőséget követően, részben pedig a veszélyes üzemi felelősség egyik altípusaként volna helyes szabályozni azon az alapon, hogy a munkáltatói tevékenység az alkalmazottak irányában veszélyes jellegű. E normáknak az Mt.-ből az új Ptk.-ba történő átvitelével kapcsolatban azonban két dologra fel kell hívni a figyelmet. Az egyik, hogy nem szabadna megengedni azt, hogy a munkáltató kizárhassa bizonyos értékeknek a munkahelyre be-

vitelét, ha arra indok van. Ilyen indok lehet, pl., ha a munkáltató azért viszi be a munkahelyére, mert munka után pénzösszeget a takarékpénztárba akar elhelyezni, vagy ékszerait és estélyi ruháját, mivel munka után az operába készül, és nincs ideje hazamenni átöltözködni. Ilyen és hasonló esetekben a munkáltató megőrzési kötelezettsége alól a szállodai felelősséghez hasonlóan nem szabad, hogy mentesüljön. A másik észrevétel a munkáltatónak a munkavégzés során történő kárelszívődésével kapcsolatosan az, hogy a jelenlegi Mt. 175. §-a a 10 munkavállalói létszámot meg nem haladó üzemekben a munkáltató csak a Ptk. 339. §-ához hasonló vétkességi konstrukció alapján, nem pedig a veszélyes üzemi felelősség mintájára felel. Ezt a kedvezményt nemcsak azért szükséges eltörölni, mivel ilyen a nyugat-európai államokban ismeretlen, hanem azért is, mert – mint *Kiss György* kimutatta – a legtöbb baleset éppen az ilyen kis üzemekben fordul elő.³⁹

A felelősség egyes eseteit továbbvizsgálva, először is meg lehet állapítani, hogy a K. továbbra is fenntartja a *veszélyes üzemi felelőséget*, amelyhez bár közeledik az általános kártérítési felelősség, mégis fennmarad a különbség a kettő között, mivel az előbbinél a „casus minor” továbbra is szűkebb marad az utóbbihoz viszonyítva. Annak ellenére ugyanis, hogy az általános deliktális felelősség esetében a felelősség kritériumává az *adott helyzetben* elvárhatatlanság válna, a veszélyes üzemi felelősség esetében továbbra is a *minden helyzetben* elvárhatatlanság marad. Ez is megalapozza, hogy a munkavállalót terhelő általános kárfelelősség és a munkavállalót a munkavállaló irányában terhelő objektív felelősség fennmaradjon az előbbinél nagyobb „casus minor” különbséggel.

A deliktális felelősség további formái köréből érdemes végezetül kiemelni az *abszolút felelőségi* körbe kívánczó felelőségek körét. A K. ugyancsak helyesen kívánja ezeket a jelenleg különálló jogforrásokban elhelyezett felelőségi formákat is megneveztve az új Ptk.-ba bevinni. A hatályos magyar jog az abszolút felelősség körébe csak az atomenergia alkalmazásával összefüggő felelőséget helyezi el, s úgy tűnik, hogy a K. is ezt az álláspontot képviseli.⁴⁰ Ezzel szemben *Mádl Ferenc* a deliktális felelőségről írt művében már 1964-ben a bányakárt is az abszolút felelősség körében helyezi el.⁴¹ A magam részéről ezt a kört tovább bővíteném és a feltétlen felelősség körében helyezném el a környezeti és a természeti, valamint a termékfelelőséget. Mindhárom érdekkör a mai globalizált gazdaság szűklátókörű nyereségcentrikussága következtében főleg az élelmiszeripar és az élelmiszerkereskedelem területén interkontinentális terjedelmű fertőzésekhez (takarmány; és élelmiszer egészségügyi problémák), az ipari célú erdőirtások, lég-, és vízszennyezés fokozódása pedig az emberi létfeltételeket veszélyeztető ökológiai egyensúly felbomláshoz vezethet.

Dr. Prugberger Tamás
egyetemi tanár (Miskolc, Debrecen)

JEGYZET

- 1 Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója. Igazságügyi Minisztérium által sokszorosított anyag (továbbiakban: K.)
- 2 *Radnay József*: A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra, In: Polgári Jogi Kodifikáció 1999/1. sz.
- 3 *Kiss György*: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. In: Polgári Jogi Kodifikáció 2000/1. sz.
- 4 *Kisfaludi András*: Külföldi jogtudósok a Ptk. kodifikációról. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 1999/2. sz. 20. o.
- 5 OR. 356–358. §§
- 6 *Prugberger*: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre. In: Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2. sz.
- 7 K. IV. Könyv, III. rész, 7. pont 147–148. o.
- 8 *Radnay*, 10–14. o.
- 9 K. IV. Könyv II. Rész, A. I. 3. pont, 95. o.
- 10 K. IV. Könyv II. rész A. I. 1. pont, 93. o. és IV. 1–3. pontok 113–115. o. (a tartalmi meghatározás *Kemenes I.*-től való, a gazdasági szerződések követelményei és az új Ptk. Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/1. sz. 9–31. o. Hivatkozva *Vékás Lajos*, K. 93. o.)

- 11 *Illényi B.*: Az antrax története. HVG. 2000/32. sz. 77–79. o., BSE-válság Európában. HVG 2001/51–52. sz., 78–79. o.; Mit ad a KAP? HVG, 2002/6. sz., 8. o.; *Fülvári Zsuzsanna*: Húsbotrány Ausztriában. A marhák hallgatnak. HVG, 2002/2. sz. 32–34. o.
- 12 *Vitéz F. Ibolya–Weyler Béla*: Nyomozás baromficsempészek után. Csirkekrimi. (keretes írás: Kínai kacsatánc, Bajor BSE botrány.) HVG, 2002/7. sz. 91–94. o.
- 13 K. IV. könyv, II. rész. B. IV. 2. pont, 415. o. (Ez az álláspont *Kemenestől* való, hivatkozva *Vékás*, lásd: 9. jegyzet)
- 14 K. IV. könyv. II. rész. B. IV. 5. pont, 117. o.
- 15 K. IV. könyv II. rész. B. IV. 3. pont, 115. o.
- 16 K. IV. könyv II. rész, A. I. 1. pont, 93. o.
- 17 U. ott
- 18 *Korten, H. C.*: Nemzetközi társaságok világalma, Kapu Kiadó, Bp. é.n.; *Martin, H. P./Schumann, H.*: A globalizáció csapdája. Perfekt Kiadó, Bp. 1998.
- 19 K. IV. Könyv II. rész. B. III. 1. d) pont, 107.
- 20 U. ott.
- 21 K. IV. Könyv, II. rész A. II. 2. a) pont, 97. o.
- 22 K. IV. Könyv, II. rész A. II. 2. b) pont, 98. o.

- 23 K. 96. o.
24 K. IV. Könyv III. rész 3. c) és f) pontok, 141–142. o.
25 K. IV. Könyv III. rész 3. b) pont bb) alpontja, 141. o.
26 Iura Europaei (Droit du travail-Arbeitsrecht) Edition technique iuris classeurs, Paris. H. C. Beck Verlag, I–III. 10–90. 10
27 *Schaub*, Günter, Arbeitsrechtshandbuch, H. C. Beck Verlag, München I. Buch 9. §.
28 K. IV. Könyv, III. rész, 7. pont 147. o.
29 BGB. §§ 611–630.
30 Mtj. XI. cím I–II. és IV. fejezet.
31 *Vinczenti G.*: A munka szerződésai. In: Magyar Magánjog (szerk.: Szladits K.) IV. kötet, 659. o.
32 K. IV. Könyv, IV. rész, II. 2. pont, 151–154. o.
33 K. IV. Könyv, IV. rész, II. 2. pont, 153. o.
34 *Eörsi Gyula*: Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.; *Nagy László*: A kártérítés csökkentése a dolgozók anyagi felelőssége esetén. Jogtudományi Közlemény. 1964. 527. o.
35 K. IV. Könyv, IV. rész, V. 1. pont, 167. o.
36 Vö.: *Prugberger*: A magyar munkajogi és kártérítési felelősség átalakításának problematikája külföldi megoldások tükrében. Állam- és Jogtudomány, XL/3–4. (1999) 299–233. o. (eredeti források feltüntetésével).
37 *Zöllner Loriz*: Arbeitsrecht, H. C. Beck Verlag, München, 1992. 4. Aufl. 134–135. o. (§ 11. I. 5.) és 160–161. o. (§ 15. VII. 1.)
38 K. IV. Könyv, IV. rész, V. 1–2. pont, 167. o.
39 *Kiss*, Munkajog, Osiris K. Budapest, 2000. 241–243. o.
40 K. IV. Könyv, IV. rész, V. 5. pont, 169. o.
41 *Mádl*, A deliktualis felelősség, Akadémiai K., Budapest, 1964.

Már megrendelheti!

Jogásznapló 2003 Zsebnapló 2003

A Magyar Jogász Egylet a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. gondozásában ismét megjelenteti népszerű kiadványát a Jogásznaplót és mellékletét a Zsebnaplót.

A Jogásznapló – a hagyományokhoz híven – ez évben is tizenhárom fejezetben tartalmazza az ügyvédek és más jogalkalmazók munkájához nélkülözhetetlen legfrissebb információkat (név, cím, telefon- és faxszám, felfogadási idő stb.). A kiadványban megtalálhatók a minisztériumok, az országos hatáskörű szervek, Budapest és megyék szerinti bontásban a bíróságok, ügyészségek, rendőrségek, közjegyzők, bírósági végrehajtók, földhivatalok, önkormányzatok, közigazgatási hivatalok, gazdálkodó szervezetek, szövetkezetek, érdekképviseleti szervek, diplomáciai képviseletek és az országban működő valamennyi ügyvéd adatai. A Jogásznapló információt nyújt az országban működő jogi karokról és oktatóiról, a Magyar Kereskedelmi Kamara mellett működő Állandó Választottbíróságról, a tőzsdei Választottbíróságról. A Jogásznapló utolsó fejezete tartalmazza többek között a helységnévtárt, amely az országban egyedülállóan a helységek neve mellett közli a bírósági és földhivatali illetékességet is. Mindezekon kívül, megtalálhatók a Jogásznaplóban a fontosabb illetékek, az FVM Megyei Földművelésügyi Hivatalai, valamint a Megyei Területfejlesztési Tanácsok.

A 2003. évi Jogásznapló az eddigiekben megszokott színvonalon, az új és a megújuló adatokkal frissítve áll az Önök rendelkezésére a napi munkájukhoz szükséges információk közlésével.

Ára: 4880 Ft + áfa

Biztosítási törvény

Kommentár a gyakorlat számára

Szerzők: Dr. Bálint Györgyi, Dr. Bárd Károly, Dr. Benedek Károly, Dr. Csapó Viktor, Dr. Deutsch Róbert, Dr. Dögei Sándor, Dr. Kiss Ferenc Kálmán, Dr. Kovács Zsolt, Dr. Molnár István, Dr. Oláh György, Takács Péter, Dr. Zavadnyik József, Zolnayné dr. Jokkel Edit

Szerkesztő: Dr. Kovács Zsolt – Lektor: Dr. Trunkó Barnabás

A kommentár felöleli a biztosítóintézetekről szóló 1995. évi XCVI. törvény (Bit.) 2002. január 1-jén hatályos szövegének magyarát, ahol szükséges, utalva a kapcsolódó joganyagok vonatkozó rendelkezéseire. A kötet kommentálja a más pénzügyi szolgáltatókra vonatkozó jogszabályokban is megjelenő kiszervezési szabályokat, praktikus válaszokat próbál találni a biztosításközvetítők (ügynökök, alkuszok) közreműködése által felvetett polgári jogi kérdésekre és igényes elemzéssel szolgál a biztosítási titok és az ügyfél-tájékoztatás joggyakorlatban is számos problémát felvető kérdéseiben. A könyv tárgyalja az egyes szabályok mentén kialakult felügyeleti hatósági gyakorlatot, az egyes kérdéskörök tárgyalásánál olyan területeken, ahol számottevő gyakorlat még nem alakult ki, több forrásból is merít, s a klasszikus magyar biztosítási jog, illetve más európai államok biztosítási jogából vett példákkal segíti a Bit. szabályainak értelmezését. Külön, részletes kommentár foglalkozik a biztosítással kapcsolatos valamennyi adózási kérdéssel, a biztosítási díjak adómentességével és az igénybe vehető adókedvezményekkel, illetve teljeskörűen áttekinti a biztosító szolgáltatására vonatkozó adójogi szabályok kérdéseit. A hazai jogi kiadványokban máshol fel nem lelhető teljességgel tartalmazza a Bit. végrehajtási jogszabályait, és a kapcsolódó jogszabályok összeállítását is.

Ára: 17 000 Ft + áfa (alapkötet + 3. pótlap)

Pótlapár: 28 Ft + áfa/oldal

MEGRENDELŐ

Pjk 0207

Megrendelem a . . . . . című kiadvány(oka)t . . . . . példányban.
[A kiadvány(ok) árát átvételkor átutalással vagy utánvétellel (postaköltség felszámolásával) fizetem.]

Megrendelő neve, telefonszáma: . . . . .

Pontos cím, irányítószámmal: . . . . . E-mail címe: . . . . .

Ügyintéző neve, telefonszáma: . . . . . Aláírás: . . . . .

**Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1384 Bp., Pf.: 797
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu**

POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV CD és ONLINE

A **legkiterjedtebb jogág** szabályozását részleteiben elemző, a HVG-ORAC nagysikerű „Polgári jog” című kommentárjának második kiadásához a Kiadó **elektronikus kiegészítő kiadványokat** tesz hozzáférhetővé a szakemberek számára. A Polgári Törvénykönyv CD és a Polgári Törvénykönyv Online szolgáltatás tartalmazza a kapcsos könyvben megjelenő **polgári jogi nagykommentár** mellett a jogág szabályozásának megértéséhez elengedhetetlen **jogesetgyűjteménybe** foglalva a kiadásig megjelent összes bírósági határozatot és publikált jogesetet.

Emellett – a jogértelmezést tovább segítő – megtalálható e kiadványokon az összes megjelent **hivatalos jogi iránymutatás** a polgári jog tárgykörében. Az anyagok gyors és jó használhatóságát elősegíti a **teljes körű civilisztikai fogalomtár**, melyben a használt összes fogalom meghatározása mellett szerepelnek a kapcsolódó fogalmakra és jogszabályi helyekre való hivatkozások is.

A Polgári Törvénykönyv Online szolgáltatás előnye, hogy annak – a Kiadó szerkesztői által karbantartott – folyamatosan friss tartalma nélkül érhető el, hogy az előfizetőknek a kiadványt saját gépükön vagy belső hálózatukon kézzel frissíteni kellene: ezt a Kiadó szerverén, a Kiadó munkatársai végzik el helyettük. Így az Online előfizetők a kiadványt éves előfizetési rendszerben oly módon érhetik el, hogy ehhez csupán Internet kapcsolatra és egy böngésző programra, Internet Explorer-re van szükség.

A Polgári Törvénykönyv CD a NextPage cég LivePublish programjával készül, melyet világszerte a legnagyobb jogi kiadók is használnak. Ez a program garantálja az egyszerű kezelhetőséget, valamint a gyorsaságot mind a megjelenítésben, mind a kereshetőségben. A kiadvány arculata könnyen beállítható egyedi igényeknek megfelelően is. A CD-ROM használatához szükséges minimális konfiguráció: Windows '95 operációs rendszer és Internet Explorer 5.0 (ez utóbbi a CD-n is megtalálható).

Áfa nélküli, nettó árak/év

Felhasználók száma:	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő
Polgári Törvénykönyv CD	21 990 Ft	41 800 Ft	59 400 Ft	70 400 Ft	84 700 Ft	97 600 Ft
Polgári Törvénykönyv Online	21 990 Ft	41 800 Ft	59 400 Ft	70 400 Ft	84 700 Ft	97 600 Ft

Nagyobb hálózati felhasználás igénye esetén munkatársaink készséggel állnak rendelkezésére a 340-2304-es telefonszámon!

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a **Polgári Törvénykönyv CD**-t egy évre, négyhavonkénti frissítéssel . . . . . példányban.

Megrendelem a **Polgári Törvénykönyv Online**-t egy évre . . . . . számú hozzáféréssel.

(Az előfizetési díj számla alapján, előre fizetendő.)

Megrendelő neve, telefonszáma: . . . . .

Pontos cím, irányítószámmal: . . . . .

Ügyintéző neve, telefonszáma: . . . . .

E-mail címe: . . . . . **Aláírás:** . . . . .

Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1384 Bp., Pf.: 797
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu